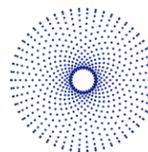

**ІНСТИТУТ
ЗАКОНОДАВЧИХ
ІДЕЙ**

**ОСВІТ
АНАЛІТИКА**
Аналітичний центр
Університету Грінченка

ЕФЕКТИВНА ТА ПРОЗОРА ПРОЦЕДУРА АКРЕДИТАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПРАВНИКІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЯКОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

**Звіт за результатами аналізу практики
акредитації освітніх програм**

ЕФЕКТИВНА ТА ПРОЗОРА ПРОЦЕДУРА АКРЕДИТАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПРАВНИКІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЯКОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Звіт за результатами аналізу практики акредитації освітніх програм

Видавець: Інститут законодавчих ідей. Весь вміст та його поширення захищені авторським правом.

Автори: Тетяна Хутор, Андрій Климосюк, Анастасія Пеценчук, Євген Ніколаєв, Іван Шемелинець, Григорій Рій, Катерина Грищенко, Руслана Пятушко

Рецензенти: Олена Овчаренко, Тарас Фініков

Літературна редакторка: Світлана Глущик

Дослідження проведене Інститутом законодавчих ідей у партнерстві із Аналітичним центром «ОсвітАналітика» Університету Грінченка.

Висловлюємо щирі слова подяки всім, хто долучився до нашого дослідження: представникам експертних рад, правничих шкіл, членам експертних груп, які погодились на проведення глибинних інтерв'ю, а також керівництву Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Ця публікація зроблена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Справедливість для всіх». Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

ЗМІСТ

<u>Умовні скорочення</u>	5
<u>Вступ</u>	6
<u>Розділ 1. Загальна характеристика системи підготовки правників в Україні</u>	9
<u>Розділ 2. Найкращі практики акредитації програм в межах юридичної освіти в зарубіжних країнах</u>	13
<u>Розділ 3. Аналіз акредитаційних справ у контексті критеріїв оцінювання якості освітніх програм</u>	18
<u>Критерій 1. Проєктування та цілі освітньої програми</u>	19
<u>Критерій 2. Структура та зміст освітньої програми</u>	24
<u>Критерій 3. Доступ до освітньої програми та визнання результатів навчання</u>	28
<u>Критерій 5. Контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність</u>	30
<u>Критерій 6. Людські ресурси</u>	34
<u>Критерій 7. Освітнє середовище та матеріальні ресурси</u>	40
<u>Критерій 8. Внутрішнє забезпечення якості освітньої програми</u>	43
<u>Критерій 10. Навчання через дослідження</u>	44
<u>Розділ 4. Окремі аспекти реалізації акредитаційної експертизи</u>	45
<u>Виставлення конкретних оцінок за окремими критеріями</u>	45
<u>Зразкові практики в освітніх програмах</u>	47
<u>Приклади освітніх програм, що мають низку серйозних зауважень, однак успішно проходять акредитацію</u>	50
<u>Прогалини рецензування освітніх програм роботодавцями</u>	50
<u>Надання умовної акредитації без проведення акредитаційної експертизи</u>	52
<u>Зміна оцінок освітньої програми з боку галузевої експертної ради</u>	54
<u>Одночасна акредитація декількох освітніх програм</u>	57
<u>Обов'язок відмовити в акредитації</u>	58
<u>Рівень підготовки експертів експертної групи</u>	59
<u>Розділ 5. Вплив рекомендацій з розвитку систем забезпечення якості правничої освіти, які було надано експертами програм USAID у 2014–2018 роках, на результати акредитації освітніх програм</u>	60
<u>Львівський національний університет імені Івана Франка</u>	60
<u>Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича</u>	63
<u>Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого</u>	66
<u>Національний університет «Одеська юридична академія»</u>	70
<u>Рекомендації</u>	74

Додатки

1. <u>Методологія дослідження аналітичним центром «Інститут законодавчих ідей» акредитації освітніх програм підготовки правників в Україні</u>	77
2. <u>Типові проблеми, виявлені під час проведених у 2020–2022 роках акредитаційних експертиз освітніх програм з права та правоохоронної діяльності</u>	87
3. <u>Перелік орієнтовних запитань для напівструктурованих глибинних інтерв'ю</u>	98
4. <u>Дискусійні твердження в акредитаційних справах</u>	103
5. <u>Методологія проведення аналітичним центром «Інститут законодавчих ідей» експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм правників</u>	108
6. <u>Висновки за результатами експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм з права</u>	115

Умовні скорочення

«Бюджет» — Навчання за державним або регіональним замовленням

ГЕР — Галузева експертна рада

ЕГ — Експертна група

ЄВІ — Єдиний вступний іспит

ЄДЕБО — Єдина державна електронна база з питань освіти

ЄДКІ — Єдиний державний кваліфікаційний іспит

ЄФВВ — Єдине фахове вступне випробування

ЗВО — Заклад вищої освіти

«Контракт» — Навчання за кошти фізичних та юридичних осіб

НП — Навчальний план

Нацагентство — Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти

НПП — Науково-педагогічні працівники

ОК — Освітній компонент

ОНП — Освітньо-наукова програма

ОП — Освітня програма

ОПП — Освітньо-професійна програма

Положення про акредитацію — Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 977

ПРН — Програмні результати навчання

Рекомендації, Рекомендації Нацагентства — Рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми, затверджені Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листопада 2020 року

РПНД — Робоча програма навчальної дисципліни

№ XXXX — Акредитаційна справа номер XXXX (поле «ID» у відкритому реєстрі Нацагентства <https://public.naq.gov.ua/>)

##YYYYY YYYYY — ідентифікатор освітньої програми в ЄДЕБО

ВСТУП

Акредитація є одним з основних інструментів зовнішнього забезпечення якості вищої освіти. В Україні акредитацію запроваджено в системі вищої освіти від проголошення Незалежності(1), однак узгодження процедур акредитації з європейськими стандартами відбулося порівняно недавно. Попри те що нову концепцію здійснення акредитаційних процедур було визначено Законом України «Про вищу освіту» у 2014 році(2), акредитація за новою процедурою повноцінно запрацювала у 2019 році. Саме після внесення змін до Закону, затвердження новообраного складу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі — Нацагентство) та затвердження Положення про акредитацію освітніх програм(3) українська система акредитації розпочала свою роботу.

Оскільки акредитація освітніх програм серед іншого має на меті допомогти закладам вищої освіти у визначенні сильних і слабких сторін освітньої програми та освітньої діяльності за освітньою програмою, надати усім заінтересованим сторонам інформацію про якість освітньої програми та посилити довіру до вищої освіти в Україні, вбачається за необхідне проводити постійний та системний аналіз процесів акредитацій та їх результатів з боку експертного середовища та інститутів громадянського суспільства. Зважаючи на те що акредитації освітніх програм за новою процедурою в Україні здійснюються доволі нетривалий час, вочевидь в акредитаційних процедурах можуть виникати недоліки та проблеми, які необхідно виявити та усунути, зокрема і за наслідками такого аналізу.

Цей звіт висвітлює результати проведеного дослідження результатів акредитації Нацагентством освітніх програм за спеціальностями 081 «Право», 293 «Міжнародне право» та 262 «Правоохоронна діяльність» за 2020–2022 роки. Хоча спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність» не належить до правничих, її включено до аналізу через те, що в її рамках здобувачі опановують значну кількість правничих навчальних дисциплін, а крім того, користується популярністю освітня траєкторія здобуття вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» після отримання документа про освіту за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність».

Вихідною гіпотезою нашого дослідження є те, що процедура акредитації як інструмент підтримки належної якості програм підготовки правників в Україні має потенціал до системного покращення. Тому дослідження має на меті вивчити і виокремити можливі проблеми нормативного регулювання, практику проведення акредитаційної експертизи освітніх програм з права, міжнародного права і правоохоронної діяльності та виробити рекомендації для вдосконалення процесу акредитації освітніх програм підготовки правників.

Вирішення цих проблем сприятиме підвищенню ролі акредитації як ефективного та прозорого інструмента забезпечення якості освіти правників, дозволить очистити ринок освітніх послуг від програм неналежної якості, що позитивно вплине на вдосконалення системи юстиції та ринку юридичних послуг у післявоєнний період.

(1) Детальніше про зміни: Information on the licensing and accreditation procedure in the system of higher education of Ukraine. URL: http://www.enic.in.ua/attachments/4all/accreditation/Ukraine_ENG.pdf.

(2) Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

(3) Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 977 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>.

Вирішення цих проблем сприятиме підвищенню ролі акредитації як ефективного та прозорого інструмента забезпечення якості освіти правників, дозволить очистити ринок освітніх послуг від програм неналежної якості, що позитивно вплине на вдосконалення системи юстиції та ринку юридичних послуг у післявоєнний період.

Основними завданнями дослідження є:

- аналіз практики акредитації освітніх програм з права, виявлення недоліків та найкращих практик, які можуть впливати на якість підготовки правників;
- аналіз розвитку системи забезпечення якості освіти у правничих школах Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за результатами проведеного зовнішнього незалежного оцінювання процесів забезпечення якості юридичної освіти та рекомендацій, наданих у 2014–2018 роках програмами USAID «Нове правосуддя» і «Справедливе правосуддя»;
- вироблення рекомендацій щодо удосконалення процесу акредитації освітніх програм з права.

Основними методами, використаними при проведенні дослідження, були кабінетне дослідження та напівструктуровані глибинні онлайн-інтерв'ю. На етапі кабінетного дослідження було:

- проаналізовано справи щодо акредитації 193 освітніх програм, які реалізуються у 88 закладах вищої освіти України, сформовано базу результатів акредитації освітніх програм, що містить інформацію про офіційні результати акредитації освітніх програм, включаючи оцінки, рішення та статус акредитації для кожної програми;
- розроблено методологію дослідження акредитації освітніх програм підготовки правників в Україні (Додаток 1);
- підготовлено таблицю типових проблем, виявлених під час проведених у 2020–2022 роках акредитаційних експертиз освітніх програм з права, міжнародного права та правоохоронної діяльності (Додаток 2);
- підготовлено гайд для проведення напівструктурованих інтерв'ю з представниками правничих шкіл, членами експертних груп та галузевих експертних рад Нацагентства (Додаток 3);
- розроблено методологію проведення аналітичним центром «Інститут законодавчих ідей» експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Додаток 5);
- сформовано висновки та рекомендації за результатами проведення експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Додаток 6).

Додатковим методом дослідження є проведення десяти напівструктурованих глибинних онлайн-інтерв'ю, у яких взяли участь сім жінок та четверо чоловіків (одне інтерв'ю було проведено одночасно з двома співрозмовниками). Троє респондентів — члени галузевих експертних рад Нацагентства, п'ять співрозмовників — члени експертних груп Нацагентства, три особи є представниками правничих шкіл. Результати проведених інтерв'ю було анонімізовано, закодовано та систематизовано.

Перший розділ звіту окреслює загальний стан справ у системі підготовки правників українськими університетами. Другий розділ звіту містить стислий огляд міжнародних досліджень щодо акредитації освітніх програм з права та виокремлення запроваджених в інших країнах успішних практик і методик, які можуть бути релевантними для України. Третій розділ характеризує акредитаційні справи з права в контексті критеріїв оцінювання якості освітніх програм. За допомогою розробленої методології дослідження акредитації освітніх програм підготовки правників в Україні детально аналізуються

визначені критерії та підкритерії. У четвертому розділі охарактеризовано окремі аспекти реалізації акредитаційної експертизи, виявлені під час аналізу акредитаційних справ, як-от оцінювання за критеріями, зразкові практики, приклади слабких освітніх програм, що успішно проходять акредитацію, невиправдане надання умовної акредитації без проведення акредитаційної експертизи, зміна оцінок освітньої програми з боку галузевої експертної ради (ГЕР), одночасна акредитація декількох освітніх програм та рівень підготовки експертів. У п'ятому розділі проаналізовано вплив рекомендацій з розвитку системи забезпечення якості освіти в університетах, які було надано експертами програм USAID «Справедливе правосуддя» і «Нове правосуддя» у 2014–2018 роках представникам Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Одеська юридична академія», Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Наприкінці звіту подано рекомендації щодо вирішення виявлених викликів.

Текст аналітичного звіту містить чимало цитат з акредитаційних справ та з відповідей респондентів/респонденток проведених інтерв'ю. Посилання на акредитаційні справи оформлено як «№ XXXX», де XXXX — ідентифікатор акредитаційної справи у першому стовпчику відкритого реєстру акредитаційних справ Нацагентства (<https://public.naq.gov.ua/>). Посилання на відповіді учасників глибинних інтерв'ю оформлено як «Р 1».

Усюди, де в тексті ідентифікатори окремих акредитаційних справ наводяться як приклади до тієї чи іншої думки, слід розуміти, що відповідних акредитаційних справ, що ілюструють цю саму думку, у нашій вибірці було більше. З огляду на значний обсяг роботи з аналізу бази акредитаційних справ ми не фіксували за кожною справою всі приклади до тих чи інших викликів.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ПРАВНИКІВ В УКРАЇНІ

Підготовка правників в Україні наразі може здійснюватися на п'яти рівнях освіти (фаховий молодший бакалавр, молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії) за двома спеціальностями: 081 «Право» та 293 «Міжнародне право»(4). Для працевлаштування за ключовими правничими професіями (адвокат, суддя, нотаріус, прокурор) особа повинна мати вищу освіту рівня магістра(5) з однієї з цих спеціальностей. Підготовка правників — молодших бакалаврів та фахових молодших бакалаврів станом на січень 2024 року фактично здійснюється тільки за спеціальністю 081 «Право»(6). Спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність» не є юридичною, її здобуття не дає доступу до правничої професії, однак підготовка з цієї спеціальності включає опанування значної кількості правових навчальних дисциплін.

Тривалість підготовки правників на кожному з вищезгаданих рівнів освіти становить:

- фаховий молодший бакалавр: для вступників після 11 класу — два-три роки (як правило, три роки); для вступників після 9 класу — три-чотири роки (як правило, чотири роки);
- молодший бакалавр: два роки (вступ тільки після 11 класу);
- бакалавр: для вступників після 11 класу — чотири роки; для вступників, які мають освіту рівня молодшого бакалавра(7) або фахового молодшого бакалавра, — три роки(8);
- магістр: півтора року (для освітньо-професійних програм); два роки (для освітньо-наукових програм);
- доктор філософії: чотири роки.

Правничі спеціальності належать до регульованих(9): законодавство може встановлювати додаткові вимоги до відповідних освітніх програм. Зокрема, заклад вищої або фахової передвищої освіти повинен отримати окрему ліцензію для підготовки фахівців за кожною з правничих спеціальностей(10). Крім того, держава встановлює підвищені вимоги до результатів вступних випробувань абітурієнтів. Так, для вступу на навчання з більшості спеціальностей вступник повинен мати конкурсний бал не менше 100 (за шкалою від 100 до 200 балів), тоді як для вступу на бакалаврську програму зі спеціальностей «Право» та «Міжнародне право»:

- у 2019 році необхідно було набрати не менше 130 балів;
- у 2020 та 2021 роках — не менше 140 балів;
- у 2022 році підвищення порогу вступних балів не встановлювалося;

(4) Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>.

(5) До магістра прирівнюється освіта на рівні спеціаліста.

(6) Див. відповідні відкриті дані на вебресурсі ЄДЕБО: <https://registry.edbo.gov.ua/opendata/educators/>.

(7) До молодшого бакалавра прирівнюється освіта на рівні молодшого спеціаліста.

(8) Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право: затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 № 644 (зі змінами). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi-zminamy-644-20.03.2023.pdf>.

(9) Перелік спеціальностей, здобуття ступеня освіти з яких необхідне для доступу до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання: затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 22.05.2020 № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0502-20>.

(10) Для підготовки здобувачів за будь-якою «нерегульованою» спеціальністю закладу освіти достатньо мати одну «загальну» ліцензію на підготовку фахівців на певному рівні вищої освіти (бакалавр, магістр тощо).

- у 2023 році вступник мав набрати щонайменше 120 балів для зарахування на спеціальність «Право» за кошти фізичних та юридичних осіб («контракт») або не менше 140 балів — для навчання за державним або регіональним замовленням («бюджет»);
- у 2024 році — не менше 150 балів.

Починаючи зі вступної кампанії 2017 року, вступникам до магістратури за правничими спеціальностями замість вступних іспитів у закладі вищої освіти необхідно скласти єдиний вступний іспит (ЄВІ) — тест з іноземної мови — та єдине фахове вступне випробування (ЄФВВ) — тест з права(11). Ці випробування проводяться за технологією зовнішнього незалежного оцінювання. У 2022 році замість ЄВІ та ЄФВВ вступники склали магістерський комплексний тест.

Юридичні спеціальності мають значну популярність серед вступників до закладів фахової передвищої та вищої освіти. Переважна більшість вступників 2023 року здобуває фахову передвищу та вищу освіту за кошти фізичних та юридичних осіб (Табл. 2.1). Здобути вищу юридичну освіту можна у 161 закладі освіти всіх форм власності (серед них є й регіональні філії окремих університетів). Це число включає як «цивільні» заклади вищої освіти, так і заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що перебувають у сфері управління Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Служби безпеки України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Таблиця 2.1. Кількість вступників на правничі спеціальності у 2023 р., дані ЄДЕБО(12)

Спеціальність	Кількість закладів освіти, що здійснювали набір вступників, од.	Кількість вступників у 2023 р., осіб		
		«бюджет»(13)	«контракт»(14)	разом
Фаховий молодший бакалавр				
081 Право	116	0	7 089	7 089

(11) Окремі пільгові категорії вступників зберігають право вступу до ЗВО за результатами внутрішніх вступних іспитів або співбесіди.

(12) Джерело: відкриті дані вебресурсу ЄДЕБО (<https://registry.edbo.gov.ua/opendata/entrant/>). Дані в таблиці є меншими порівняно з фактичною кількістю вступників, оскільки ЄДЕБО не містить інформації про здобувачів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що здобувають вищу освіту за державним замовленням. Оцінити верхню межу кількості таких здобувачів можна за даними постанови Кабінету Міністрів України від 11.07.2023 № 708 «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2023 році»

(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2023-%D0%BF#Text>). Наприклад, обсяг державного замовлення на підготовку бакалаврів спеціальності 081 «Право» у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання у сфері управління Міністерства внутрішніх справ України у 2023 році становить 975 осіб тощо.

(13) Здобуття освіти за кошти державного та місцевих бюджетів (за державним та регіональним замовленням).

(14) Здобуття освіти за «власні» кошти (за кошти фізичних та юридичних осіб).

Молодший бакалавр				
081 Право	1	0	10	10
Бакалавр				
081 Право	161	1 187	19 843	21 030
293 Міжнародне право	24	150	1 205	1 355
081 та 293 разом	161	1 337	21 048	22 385
Магістр				
081 Право	118	799	8 791	9 590
293 Міжнародне право	16	63	577	640
081 та 293 разом	118	862	9 368	10 230
Доктор філософії				
081 Право	71	160	1 419	1 579
293 Міжнародне право	12	18	106	124
081 та 293 разом	71	178	1 525	1 703
Усі рівні освіти разом				
081 Право	278	2 146	37 152	39 298
293 Міжнародне право	26	231	1 888	2 119
081 та 293 разом	278	2 377	39 040	41 417

Атестація випускників магістратури за обома правничими спеціальностями передбачає складання єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ)(15). Це рішення, яке анонсувалося ще у 2016 році(16), вперше вдалося реалізувати наприкінці 2023 року, коли ЄДКІ з права склали близько 9 тис. осіб(17).

(15) Перелік спеціальностей, за якими атестація здобувачів ступеня фахової передвищої освіти та ступенів вищої освіти на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях здійснюється у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19.05.2021 № 497. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D0%BF#n49>.

(16) Шемелинець І. Єдиний державний кваліфікаційний іспит: що очікувати студентам правничої магістратури найближчим часом? / Фондація DEJURE. 26.09.2023. URL: <https://dejure.foundation/tpost/1c35um7cxl-dinii-derzhavnii-kvalifikatsinii-spit-scho>.

(17) Відбувся ЄДКІ за спеціальностями 081 Право і 293 Міжнародне право / Міністерство освіти і науки України. 04.12.2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vidbuvsya-yedki-za-specialnostyami-081-pravo-i-293-mizhnarodne-pravo>.

Вимоги до внутрішньої та зовнішньої системи забезпечення якості освітніх програм з підготовки правників в Україні не відрізняються від відповідних вимог до освітніх програм з інших спеціальностей. Загальну рамку цих вимог визначено розділом V Закону України «Про вищу освіту»(18) та Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015)(19).

Зокрема, основною процедурою зовнішнього забезпечення якості освітніх програм є їх акредитація. Зараз акредитаційна експертиза, як правило(20), проводиться Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (далі — Нацагентство)(21). За її результатами освітні програми, де не виявлено проблем або де наявні проблеми мають точковий характер, отримують акредитацію на п'ять років(22), програми, де виявлено більші проблеми, отримують умовну (відкладену) акредитацію на один рік, а освітнім програмам, де виявлено проблеми системного характеру, може бути відмовлено в акредитації. Одразу після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну Нацагентству було надано повноваження ухвалювати рішення про умовну акредитацію освітніх програм без проведення акредитаційної експертизи та без оплати вартості акредитації закладом вищої освіти(23).

Насамкінець слід зазначити, що різні експертні робочі групи тривалий час працюють над стратегією розвитку вищої юридичної освіти в Україні. Так, у складі Комісії з питань правової реформи при Президенті України створено робочу групу з питань розвитку юридичної освіти(24). У 2017 році розроблено проєкт Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії»(25). У 2020 році оприлюднено проєкт Концепції розвитку юридичної освіти(26). Втім, станом на січень 2024 року жоден з цих двох документів не було затверджено. 8 листопада 2023 року було оприлюднено звіт Європейської Комісії щодо України в межах Пакету розширення ЄС(27), у якому серед іншого закріплено вимоги щодо необхідності продовження реформи юридичної освіти. У звіті також констатовано, що все ще потрібні подальші зусилля для створення чіткого інституційного розмежування юридичної освіти та підготовки правоохоронців, посилення стандартів прийому та ліцензування юридичних шкіл, забезпечення прозорого та заснованого на досягненнях розподілу державних коштів для підготовки майбутніх юристів, модернізації навчальних програм з акцентом на етику, практичну підготовку, право ЄС та міжнародні обміни, впровадження єдиного державного кваліфікаційного іспиту та боротьбу з корупцією та плагіатом.

14 грудня 2023 року при Комітеті Верховної Ради України з правової політики було затверджено склад робочої групи з питань реформування юридичної освіти(28), до складу якої увійшли представники усіх органів влади, агентств, правничих шкіл та інститутів громадянського суспільства.

(18) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n270>.

(19) URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.

(20) Освітні програми також можуть проходити акредитацію в іноземних агенціях, перелік яких визначено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 554-р.

(21) Як альтернатива, освітня програма закладу вищої освіти може пройти акредитаційну експертизу в одній з європейських агенцій.

(22) У поодиноких випадках — на десять років.

(23) Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 295 «Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-2022-%D0%BE>.

(24) Указ Президента України від 07.08.2019 № 584/2019 «Питання Комісії з питань правової реформи». URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949>.

(25) URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62613.

(26) URL: https://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html.

(27) URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/bb61ea6d-dda6-4117-9347-a7191ecef3f_en?filename=SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf.

(28) Про створення робочої групи: рішення Комітету Верховної Ради України з правової політики. URL: https://docs.google.com/document/d/11JJ7b4zWKF-mOH_u9SYJMUEaD4hfheEcGvXKFDzGmBo/edit.

РОЗДІЛ 2. НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ АКРЕДИТАЦІЇ ПРОГРАМ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

В умовах конкурентного середовища вищої освіти та автономії університетів освітні програми неналежної якості можуть стати проблемою, яка впливає на рівень підготовки фахівців. В Україні ринкові відносини не змогли достатньо вплинути на якість освіти з декількох причин, зокрема через те, що фінансовий стимул для університетів зорієнтовано на кількість випускників, а не на їхню якість. Корупція та вплив лобістських груп також можуть сприяти отриманню акредитації без урахування реальної якості освіти. В умовах, коли ринкові механізми не завжди дають очікуваний результат, саме достатньо суворі та чіткі процедури акредитування можуть стати ключовим інструментом для забезпечення прийняттого рівня якості освітніх програм.

Фундаментальна юридична освіта є важливим елементом формування компетентних і добросовісних правників, які в майбутньому відіграють ключову роль у розвитку правової держави. Розуміння найкращих практик акредитації стає надзвичайно важливим для створення ефективної системи, що має підтримку зацікавлених сторін та вважається надійною в суспільстві.

Україна може зробити свою систему акредитації більш дієвою, вивчивши та впровадивши найкращі практики з інших країн.

Отже, оскільки виникає потреба в дослідженні найкращих практик акредитації програм юридичної освіти в зарубіжних країнах, пропонуємо нижче короткий огляд цього питання.

Процеси акредитації в різних країнах здебільшого мають схожі ознаки, проте з певними національними особливостями. Загальну процедуру можна розглянути на прикладі **США**(29).

Акредитація юридичних шкіл у США загалом триває щонайменше три роки й містить чотири основні етапи: подання заявки, отримання тимчасового схвалення, отримання повного схвалення та подальший контроль. Цей процес у країні є добровільним. Проте оскільки його проходження є важливим критерієм для участі у федеральних програмах, заклади освіти свідомо обирають цей шлях навіть без накладення додаткових зобов'язань.

Забезпеченням якості освітніх програм і закладів вищої освіти займаються акредитаційні агенції, більшість яких є приватними неурядовими організаціями. Ці агенції пройшли попереднє визнання федеральним урядом, що зокрема, охоплює подання заявки, огляд коментарів громадськості, візити до акредитаційної агенції, розгляд скарг та апеляційний процес.

Кожна з затверджених агенцій має досить суворі стандарти акредитації. Вони, зокрема, окреслюють вимоги до освітньої програми, професорського складу, ресурсів, обладнання, а також декларують обов'язок академічної підтримки студентів, спрямованої

(29) Алора Джіанг. Підвищення рівня професіоналізму в секторі юстиції. Акредитація правничих шкіл в США: історія, процедура та засвоєні уроки. 2019. 54 с.; American bar association. Standards and Rules of Procedure for Approval of Law Schools 2023–2024. URL: https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/legal_education_and_admissions_to_the_bar/standard_s/2023-2024/2023-2024-aba-standards-rules-for-approval.pdf.

на завершення програми тощо. Перегляд стандартів за участю громадськості проводиться регулярно.

Європейські акредитаційні агенції у своїх стандартах та керівних принципах більше спрямовані на розвиток досліджень і наукової діяльності, третьої місії(30) та інтернаціоналізації. Зокрема, університети в **Португалії**(31) мають активно здійснювати заходи, пов'язані з третьою місією, визнаючи взаємодію з навколишнім середовищем як одну з ключових цілей. До основних категорій обов'язкової діяльності входять співпраця з різними організаціями, комунікація з громадою, активна передача знань, культурні/мистецькі/спортивні заходи, соціальна відповідальність/волонтерство та підприємництво.

У **Сербії**(32) дуальна модель включає обов'язкове стажування на всіх професійних програмах. Навчання на робочому місці у вищій освіті є безпрограшною моделлю співпраці між закладами вищої освіти та відповідною індустрією. Така взаємодія приносить вигоди як цим закладам, так і компаніям. Варто зазначити, що компанії можуть впливати на формування освітньої програми, додаючи до неї бажані знання і навички. Водночас необхідність інтеграції реального досвіду роботи у програми вищої освіти закріплюється національними стандартами акредитації.

В **африканських суспільствах**(33) варто звернути увагу на значний внесок батьків студентів та їхню роль у зовнішньому забезпеченні якості вищої освіти. Оскільки зазвичай вони є представниками різних професій, то погляд на стандарти є доволі різнобічним та комплексним, а роль студентів-експертів у відповідних комісіях з оцінки, навпаки, часто недооцінюється або ігнорується.

Африканські країни прагнуть до того, щоб підрозділи внутрішнього забезпечення якості закладів вищої освіти могли ефективно співпрацювати з зовнішніми агентами. Для цього вони впроваджують підхід, згідно з яким африканські агентства уповноважені навчати підрозділи внутрішнього забезпечення якості закладів вищої освіти. Таке бачення зовсім не притаманне країнам Європи.

Також африканська рамка запроваджує стандарт періодичного огляду закладів та програм для забезпечення проведення оцінювання на циклічній основі, бажано кожні п'ять років.

Важливими темами для дослідження та обговорення також є поширені в інших країнах практики, які довгий час не були у фокусі акредитаційних програм.

Зокрема, йдеться про акредитацію дистанційної освіти(34). Оскільки характер та інструменти надання такої освіти відрізняються від загальновизнаної очної форми, важливо розробити адаптовані методи забезпечення якості, які враховують виклики е-навчання та підтримують належний рівень його ефективності. З огляду на це, існує потреба в розробленні окремих стандартів акредитації та оцінювання е-навчання для забезпечення його визнання та валідності, де в центрі будуть культура доброчесності та зміцнення елементів автентифікації й довіри.

(30) Третя місія — усталений термін на позначення економічної та соціальної місії університетів щодо їхнього внеску у розвиток громад і територій.

(31) Orlanda Tavares, Sónia Cardoso. Quality assurance of third mission activities in Portuguese universities. 7 p.

(32) Tatjana Marinkovic, Branko Savic, Marina Stamenovic. Quality assurance and key performance indicators for dual higher education study programs — needs analysis for the development and implementation of higher education of dual study programs in Serbia. 6 p.

(33) Capacity building in quality assurance through international cooperation: key takeaways from the HAQAA2 initiative for four experts from European agencies / Sophie Guillet et al. 18 p.

(34) Esther Huertas, Roger Roca, Paula Ranne. Enhancement of quality assurance of e-assessment. 9 p.

Не можна оминати, зокрема, і практику спільних програм з іноземними університетами (або залученням окремих іноземних викладачів). **Чеська Республіка**(35) та Україна рухаються в напрямі інтеграції з міжнародними ЗВО, пропонуючи студентам більше можливостей для здобуття якісної освіти та міжкультурного досвіду.

В Чехії, зокрема, є два основні підходи до цього процесу. Акредитація нової програми визначається відповідно до національних стандартів та вимог. Цей метод передбачає створення з нуля нової освітньої програми, яка повинна відповідати вимогам як національних, так і міжнародних освітніх стандартів. Це вимагає значних зусиль та ресурсів, але може забезпечити високий ступінь гнучкості та взаємодії

Інший підхід — внесення змін до вже наявної акредитації — дозволяє інтегрувати міжнародну співпрацю в уже впроваджені національні програми. Цей метод може виявитися менш затратним, оскільки використовуються наявні освітні ресурси, але може потребувати гармонізації різних систем. Розгляд переваг і недоліків обох підходів важливий для забезпечення оптимального вибору, що враховує конкретні умови та потреби ЗВО, а також національний контекст.

Докторська освіта — ще один аспект, на який часто не звертають належної уваги. Зокрема, в **Польщі**(36) довгий час розглядалося питання забезпечення якості освіти лише на бакалаврському і магістерському рівнях. Запровадження мультидисциплінарної, дослідницької форми навчання на третьому рівні, де кожен учасник отримує стипендію, а в середині навчання проходить проміжне оцінювання індивідуального дослідницького плану, стало повним переосмисленням цієї частини освіти. Процедури, пов'язані з якістю докторської освіти, створюють багато викликів, здається, більше, ніж програми першого та другого циклів. Головним чином це зумовлено значними відмінностями в законодавчій базі докторської освіти в різних країнах. У Європейському просторі вищої освіти можна виокремити низку особливостей, таких як різна кількість кредитів ЄКТС на програму або відсутність кредитів ЄКТС узагалі, а також різна кількість років навчання в докторантурі. Статус докторанта варіює від повністю рівного зі студентами першого і другого циклів до рівного з молодими вченими, з викладацькими обов'язками або без них. Існують різні вимоги до наукових керівників, різна кількість докторантів на одного керівника, по-різному визначаються підтримка докторанта і власне процес докторантури. Наразі складно сформулювати єдину процедуру, яка б задовольняла всі ці різноманітні потреби. Однак існує нагальна потреба продовжувати пошук консенсусу.

Що стосується самих підходів до навчання правничій професії, відображених у стандартах, то цікавим у цьому контексті є досвід **Норвегії**(37). Впродовж останніх десятиліть ця країна трансформувала свою систему правничої освіти відповідно до сучасних викликів.

Суттєві зміни спостерігаються у структурі та змісті юридичної освіти. Інтегрована п'ятирічна програма, що включає обов'язкові та вибіркові предмети, передбачає поглиблене вивчення контрактного права, корпоративного права, права власності, історії права, а також міжнародних аспектів, зокрема права захисту прав людини та права Європейського Союзу.

(35) Josef Matoušek, Vojtěch Tomášek. Joint programmes — from international policy to national practice.

Intertwining of typology and accreditation of international study programmes in (not only) Czech Republic. 9 p.

(36) Natalia Greniewska, Michał Goszczyński. The Past: The Evolution of Quality Assurance in Polish Doctoral Education. 2023. 6 p.

(37) Ганс Петтер Гравер. Презентація досвіду правничої школи Університету Осло та сучасних тенденцій підготовки правників. 7 с.

Зараз зроблено акцент на міждисциплінарності та міжнародності. Студентам надано можливість проводити частину навчання за кордоном та обирати дисципліни, спрямовані на взаємодію національних та міжнародних джерел права. Зміни у програмі також відображають важливість вивчення етики, моралі та розгляду правового методу через призму цінностей.

Водночас в університетських програмах наголошується на необхідності розвивати навички формування переконливих аргументів, аналізу дискурсу та взаємодії з аудиторією. Студенти опановують не лише зміст законів, а й уміння адаптувати свої доводи до різних контекстів та клієнтів.

Загалом ці зміни відображають важливі тенденції в розвитку правничої професії не лише в Норвегії, тож деякі ідеї Україна може взяти і для себе.

Оскільки зміни також відбулися на рівні переосмислення ролі викладача — від людини, яка читає матеріал і надає літературу, до справжнього ментора, що проводить правничою професією, — вимоги до персоналу правничих шкіл теж зазнали модифікацій.

Рейтинги та агенції забезпечення якості переважно використовують такі показники, як кількість публікацій у викладача, його академічне звання, щоб демонструвати дослідницьку компетентність, але це лише непрямо вказує на якість викладання. Додатково існує тенденція використання показників, пов'язаних із задоволеністю студентів, але це може бути обмеженою перспективою, тому що ці показники залишають поза увагою питання пов'язаності зі змістом навчання(38).

Досвід **Японії**(39) засвідчив, що питання реформи юридичної освіти має вирішуватись на найвищому урядовому рівні. А вироблення і застосування різноманітних заходів впливу до неефективних правничих шкіл є хоч і суворою, проте важливою складовою публічної політики з удосконалення якості юридичної освіти. Чітке окреслення наслідків для шкіл, що не відповідають стандартам, може допомогти забезпечити їхню відповідність ринковим потребам.

Україна зараз перебуває на шляху трансформацій, тому особливо важливо розглядати можливість впровадження нових форм оцінювання та акредитації юридичних шкіл, щоб забезпечити майбутнім правникам високу якість освіти, її доступність для всіх та інноваційний розвиток, що відповідатиме потребам сучасного суспільства та міжнародним стандартам. Проте варто пам'ятати, що занадто конкретні вимоги акредитації можуть обмежувати інновації та експерименти в освітньому процесі. Тож національна практика акредитації повинна бути збалансованою — мудрою, справедливою та ефективною, але достатньо жорсткою, щоб стати рушієм змін.

З огляду на вищенаведене, Україні варто враховувати такі рекомендації та підходи. По-перше, ініціювати реформи юридичної освіти на найвищому урядовому рівні, як це зробила Японія. Це дозволить залучити до процесу ключових стейкхолдерів, таких як Міністерство освіти і науки, Верховна Рада, правничі школи, юристи-практики та громадськість. Досвід Португалії може бути корисним у плані посилення акценту на співпраці з різними організаціями, спілкуванні з громадою, передачі знань, організації культурних/мистецьких/спортивних заходів тощо. З практики африканських країн Україна може собі запозичити підхід щодо співпраці підрозділів внутрішнього забезпечення

(38) Tia Loukkola, Helene Peterbauer, Anna Gover. Exploring higher education indicators. 2020. 33 p.

(39) Масахіро Танака. Японські правничі школи в кризі: дослідження здатності випускників японських правничих шкіл знайти роботу.

якості ЗВО, а також впровадження циклічного оцінювання закладів та програм кожні п'ять років для покращення системи акредитації. Не завадить, зокрема, запустити процес удосконалення докторської освіти — запровадити мультидисциплінарну, дослідницьку форму навчання на докторському рівні, як це роблять у Польщі, з наданням стипендій та проміжним оцінюванням індивідуального дослідницького плану. Помітною є також потреба у зміні ролі викладача з лектора на ментора, який веде студентів у світ юридичної професії.

Варто також задуматися над розробленням і застосуванням різних заходів впливу до неефективних правничих шкіл, чітко окреслюючи наслідки для шкіл, що не відповідають стандартам.

Загалом система акредитації повинна бути динамічною та адаптивною до змін у сфері вищої освіти і на ринку праці, а процес акредитування має бути прозорим та відкритим.

На цьому етапі співпраця з іноземними партнерами може стати ключовим чинником підвищенні якості вищої освіти та вивченні міжнародного досвіду. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти нині активно спілкується з колегами з інших країн. Подібна взаємодія має неабияку цінність для впровадження найкращих практик у галузі. Зокрема, завдяки кооперації з Програмою USAID «Нове правосуддя» відтепер українські експерти мають доступ до перекладу стандартів та процедурних правил акредитації правничих шкіл на 2019–2020 рр.(40), які розробила та впровадила Американська асоціація правників. Проти важливості використання положень, розроблених та впроваджених відповідно до міжнародних стандартів, неможливо заперечувати.

(40) Американська асоціація правників, Секція з питань юридичної освіти та допуску до правничої практики. Стандарти та процедурні правила акредитації правничих шкіл 2019–2020 рр. 48 с. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/NJ_Стандарти-акредитації-правничих-шкіл_Американської-асоціації-правників_2019-2020_UKP.pdf.

Фото: Офіційний сайт Чернівецького національного університету

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ АКРЕДИТАЦІЙНИХ СПРАВ У КОНТЕКСТІ КРИТЕРІЇВ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

У цьому розділі подано результати аналізу акредитаційних справ у контексті критеріїв оцінювання якості освітніх програм (ОП), визначених у Додатку до Положення про акредитацію⁽⁴¹⁾. З огляду на методологію дослідження ми більш детально проаналізували окремі критерії та підкритерії.

Перш ніж перейти до детальних результатів аналізу критеріїв та підкритеріїв, слід оглянути озвучені під час проведених нами глибинних інтерв'ю загальні міркування експертів та експерток щодо їхнього досвіду оцінювання ОП відповідно до встановлених критеріїв у рамках процедури акредитації.

Щодо чіткості формулювання критеріїв та підкритеріїв погляди експертів варіювали від дуже позитивних оцінок на кшталт: *«Вважаю, що вони виписані ідеально. Більш деталізовано їх прописувати не потрібно. Мені достатньо повністю інформації, яка є в критеріях»* (Р 8), *«Правила і застосування критеріїв — все ясно, і всі за цим працюють»* (Р 4) — до визнання складності, але водночас і виправданості цієї системи: *«Як юрист можу сказати, що нова система була і залишається складною. Нацагентство пішло за зразком європейських стандартів якості освіти: відійшло від чітких рамок, положень і порядків і перейшло до загальних положень і стандартів. Це величезна проблема. По-перше, для ЗВО. Це можу сказати і як працівник ЗВО, і як член ГЕР [галузевої експертної ради]. ЗВО звикли, що є папірець, таблиця: має бути стільки студентів, підручників, квадратних метрів... Зараз критерії дуже оціночні, немає одного чіткого показника, який можна застосовувати. Але складність процесу акредитації — у відсутності чітких критеріїв, але в цьому і «класність» цього процесу. Я бачу динаміку, і вона позитивна»* (Р 3).

Наші респонденти відзначали певні особливості сфери застосування критеріїв. По-перше, звучала пропозиція роз'яснити застосування критеріїв з огляду на спеціальність: *«Є критерії, які складно підтягнути до права, наприклад, про дуальну освіту. Можливо, є сенс на рівні методичних рекомендацій давати роз'яснення під конкретну спеціалізацію. Деякі з підкритеріїв взагалі не застосовуються до права»* (Р 3). По-друге, відзначали потребу розмежування критеріїв щодо ОП та щодо ЗВО загалом: *«Багато питань не стосуються освітнього процесу, не дуже впливають на якість освітнього процесу. Можливо, варто конкретизувати критерії і більше прив'язати до ОП, а не до ЗВО... Змінити критерії, за які відповідає виключно гарант. Виходить, що за всі відповідає гарант, але на практиці за деякі відповідає ЗВО. Може, розмежувати акредитацію ЗВО і акредитацію ОП?»* (Р 7). Окрім того, звертали увагу на сучасний воєнний контекст і нові виклики, пов'язані з безпекою: *«Загалом треба показувати обізнаність наших громадян щодо цінностей і пріоритетів правил безпеки в першу чергу. Зокрема, безпеки поширення інформації. Напевно, до [переліку] критеріїв не зайвим буде [включити такий, як] організація роботи закладів з урахуванням ситуації, в якій ми працюємо: яку інформацію не можна з питань безпеки поширювати в аудиторії»* (Р 5).

Насамкінець експерти та експертки пояснили, оцінювання за якими критеріями викликає у них та їхніх колег певні складнощі. *«Проблемні — це другий критерій. І щодо навчального плану, і щодо структури ОП... І восьмий критерій, адже передбачає*

(41) Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 977 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>.

забезпечення якості вищої освіти, залучення всіх учасників, врахування їхніх підходів до вдосконалення ОП. Не просто наявність їх, а реальне залучення до вдосконалення ОП. Майстерність експерта полягає в тому, щоб під час спілкування з'ясувати, чи дійсно має місце системна робота, чи це показовість» (Р 2). Ще одна думка звучить так: «Найпроблемніші — якщо ми бачимо [оцінку] Е, то це або другий, або шостий критерій, це кадри. Інколи бувають претензії до системи внутрішнього забезпечення якості освіти. Для мене тяжкий перший критерій (тенденції ринку та регіональний аспект). Тут ми бачимо, як ЗВО починають фантазувати. В Одесі ми розуміємо, що не всі йдуть у море, а в Києві — не всі йдуть у депутати або стають президентами. Я вважаю, що найважливіші — це другий і шостий. Особливо для невеличких ЗВО. Буває таке, що один викладач читає кримінальне право, римське і цивільний процес. Імовірність того, що один викладач може добре викладати декілька не пов'язаних між собою дисциплін, невелика. Часто виникають внутрішні спори або дискусії саме щодо шостого критерію» (Р 3). Також було зазначено: «Спочатку було важко з першим — про стратегію розвитку вишу, відповідність ОП концепції освітньої діяльності. Багато вишів не розуміли сутність цього критерію, але коли вийшли роз'яснення (рекомендації) Нацагентства, ці питання знялися і для експертів, і для вишів» (Р 4).

Далі наведено детальний аналіз акредитаційних справ, структурований за критеріями та підкритеріями.

Критерій 1. Проєктування та цілі освітньої програми

1. Освітня програма має чітко сформульовані цілі, які відповідають місії та стратегії закладу вищої освіти.

У Рекомендаціях Нацагентства розгляд цього підкритерію рекомендують проводити з урахуванням автономії університету і загального контексту. Конкретна освітня програма з права, що проходить акредитацію, має продемонструвати своє співвідношення з загальною місією і стратегією ЗВО.

Із проаналізованих нами акредитаційних справ можна виокремити декілька узагальнених проблем, на які звертають увагу члени експертної групи (ЕГ) та ГЕР у своєму аналізі.

Місія і стратегія ЗВО не співвідносяться з цілями ОП. Експерти звертають увагу на цю проблему у випадку, якщо унікальність та пріоритет ЗВО не співпадають із цілями ОП. Наприклад, якщо університет має педагогічну (акредитаційна справа № 1604), авіаційно-космічну (№ 2518), технічну (№ 3117) або фіскальну (№ 3027) спрямованість і це визначено в його місії та стратегії, а акредитуються програми з міжнародного права або правоохоронної діяльності. У таких випадках члени експертної групи та ГЕР звертають увагу на невідповідності між загальними стратегічними документами університету та цілями ОП, що проходить акредитацію.

Місія і стратегія ЗВО частково співвідносяться з цілями ОП. Ця проблема зазвичай стосується розмитих формулювань стратегічних документів університетів, сформульованих дуже загально, що поверхнево стосуються цілей ОП. Наприклад, місія університету «полягає у сприянні суспільному та економічному прогресу України шляхом підготовки відповідного професійного фахівця», що опосередковано стосується підготовки бакалаврів з міжнародного права (№ 3561). Також у місії університету можуть наводитися конкретні галузі знань спеціалізації (наприклад, економіка, фінанси, митна справа тощо), а проходить акредитацію програма з підготовки правоохоронців (№ 2792). Таким чином, ОП може частково відповідати місії університету, але не узгоджуватися з іншими стратегічними формулюваннями.

Цілі ОП потребують уточнення/узгодження відповідно до місії та стратегії ЗВО. Такі зауваження членів ЕГ та ГЕР стосуються занадто широко сформульованих цілей ОП. Наприклад, коли цілі програми підготовки бакалаврів з міжнародного права охоплюють різні сфери (приватне міжнародне право, публічне міжнародне право або право інших країн). У таких випадках цілі ОП потребують конкретизації та визначення унікальності (№ 3659). Інколи мета ОП частково дослівно повторює місію ЗВО, що також потребує узгодження та внесення необхідних змін (№ 3179). У деяких випадках експерти, навпаки, радили розширити місію ЗВО, щоб охопити нею відповідні цілі ОП (№ 4448).

Під час глибинних інтерв'ю експертка Нацагентства озвучила таку думку: *«Обов'язок [ОП] відповідати місії та цінностям університету я ставлю під сумнів. Я б не позбавляла права на створення освітньої програми, яка навіть не відповідає візії та місії університетів»* (Р 6).

Варто підкреслити, що часто визначені узагальнені проблеми виконання цього підкритерію стосуються ОП з міжнародного права, правоохоронної діяльності та їх акредитації при ЗВО, що історично мають сформований інший фокус підготовки. Університети вбачають в акредитації цих ОП, серед іншого, й економічні вигоди для себе. Водночас означені проблеми є досить типовими для проаналізованих нами ОП з права, міжнародного права та правоохоронної діяльності.

2. Цілі освітньої програми та програмні результати навчання визначаються з урахуванням позицій та потреб заінтересованих сторін.

Освітня програма не лише повинна сприяти виконанню місії та стратегії університету, а й має бути сформована та погоджена з усіма стейкхолдерами. В ідеалі, всі зацікавлені сторони успішно акредитованої ОП повинні бути ознайомлені зі створенням такої програми і докласти сталих та системних зусиль щодо її покращення та перегляду. У своїх Рекомендаціях Нацагентство пропонує, щоб ОП була продуктом спільного рішення між основними стейкхолдерами.

Зазвичай під стейкхолдерами ОП мають на увазі представників роботодавців, студентів та випускників. Є чимало прикладів, коли стейкхолдерів (або їх окрему групу) до обговорення ОП не залучають узагалі (№ 4446, № 1430, № 4868, № 6683, № 3872), їх залучення є формальним або інформації про публічне обговорення проєкту ОП взагалі немає (№ 2776).

Під час глибинних інтерв'ю експерт Нацагентства, відзначав, що *«одразу видно, в кого співпраця є з роботодавцями, а хто написав це «для галочки». Але ви бачили, що для експертизи проводиться зустріч з роботодавцями. Вони інколи розказують, що вони взагалі там не були. Їх же не підготуєш, як студентів, не навчиш брехати»* (Р 1). В іншому інтерв'ю погляд був дещо іншим: *«Не можу оцінити формально, вона [рецензія] була чи ні. Якщо вона є, то тут я не можу оцінити, чи це дійсно було надано стейкхолдером. Зазвичай рецензії надають особи, які беруть участь у фокус-групах і можуть відповісти на всі запитання, і причому вони орієнтуються. Можливо, виші запрошують тих роботодавців, які орієнтуються. У нас не було ідентичних текстів (рецензій)»* (Р 8).

Часто залучення роботодавців та студентів до розроблення та удосконалення ОП здійснюється через опитування. Як правило, на сайті кафедри розміщується анкета-опитувальник для стейкхолдерів, яка містить загальні питання, що інколи не мають змістового відношення до ОП та не містять відкритих форм щодо надання пропозицій до цілей ОП або їх удосконалення. Такі анкети подаються під час акредитації на підтвердження залучення роботодавців та студентів до змістового наповнення ОП.

Результати цих опитувань оприлюднюються лише в поодиноких випадках. Ще важче простежити, як результати опитувань стейкхолдерів враховано при розробленні та удосконаленні ОП. Наприклад, серед студентів проводять опитування, однак представники студентів не беруть участі в засіданнях робочої групи або кафедри, на яких розглядається питання про внесення змін до освітніх програм (№ 3714). Трапляється, що студенти дізнаються про можливість свого залучення до формування цілей ОП лише на зустрічі з членами ЕГ, що свідчить про їхню необізнаність із цією практикою загалом, хоча у протоколах засідання кафедри йшлося, що представник студентського самоврядування брав участь у розробленні ОП (№ 2842). Також поширена практика залучення до обговорень не тих студентів, хто бажає долучитися, а лише здобувачів, які очолюють органи студентського самоврядування або є членами вченої ради університету чи факультету. Інша проблема — коли на рівні ЗВО перегляд ОП заплановано проводити раз на чотири роки (№ 4564).

Таким чином, основною проблемою, виявленою під час аналізу акредитаційних справ з права стосовно залучення стейкхолдерів до формування цілей ОП та перегляду її змісту, є формальність цієї процедури загалом. Вона проявляється у підготовці формальних або фіктивних рецензій від роботодавців, проведенні загальних опитувань, результати яких не впливають на зміст ОП, а також у несистемному залученні студентів та роботодавців до перегляду ОП.

3. Цілі освітньої програми та програмні результати навчання визначаються з урахуванням тенденцій розвитку спеціальності, ринку праці, галузевого та регіонального контексту, а також досвіду аналогічних вітчизняних та іноземних освітніх програм.

ОП, що акредитується, у цьому підкритерії має продемонструвати, що під час її розроблення враховано загальний контекст розвитку сфери. У переважній більшості проаналізовані нами ОП з права досить успішно описують відповідність своєї ОП цьому підкритерію. Однак є сумніви, чи справді такий опис свідчить про врахування відповідного контексту.

Вище вже йшлося про проблему нерозуміння того, хто насправді є роботодавцем для випускників відповідних ОП. Поширена практика надання рецензій тими, хто не є ключовим роботодавцем або в принципі не є роботодавцем (див. детальніше у пункті «Прогалини рецензування освітніх програм» Розділу 4 нижче), та одночасна відсутність рецензій від тих, хто може бути реальним роботодавцем, є непрямыми свідченнями того, що ОП щонайменше не враховує тенденцій розвитку спеціальності та ринку праці.

В окремих акредитаційних справах члени ЕГ та ГЕР прямо звертають увагу на незадовільне врахування основних тенденцій розвитку спеціальності, ринку праці, галузевого та регіонального контексту. Наприклад, під час акредитації ОП з права для бакалаврів члени ЕГ вказали, що у змісті відсутнє поглиблене вивчення європейських студій. З огляду на те що Україна рухається в напрямі наближення та гармонізації українського права із правом ЄС, це дало підстави сумніватися в тому, що сучасні тенденції розвитку спеціальності справді враховано (№ 4164). Іншим прикладом є рекомендації від ЕГ популяризувати вивчення англійської/іноземної мови (№ 4888) або забезпечити досягнення програмних результатів навчання (ПРН) *«вільно спілкуватись правничою іноземною мовою усно і письмово»* (№ 2724). Вказівки на такі недоліки вочевидь свідчать про те, що сучасні тенденції розвитку спеціальності та ринку праці на ОП не враховано.

Для врахування тенденцій ринку праці основним джерелом інформації та її

підтвердження є відгуки роботодавців та випускників, а також їхня присутність та чітка позиція на зустрічах із членами ЕГ. Складніше тим ОП, які проходять акредитацію вперше та ще не мали випускників (№ 6964). Загалом варто зазначити, що у проаналізованих акредитаційних справах мало випадків залучення випускників до підтвердження врахування у змісті ОП тенденцій розвитку ринку праці. Хоча саме випускники останніх років можуть об'єктивно відповісти, наскільки ОП відповідає таким тенденціям.

Схожа ситуація з відображенням в ОП регіонального контексту. Як пояснюють логіку цього пункту члени ЕГ, *«регіональний контекст повинен відображати економіко-соціальні особливості регіону» та орієнтуватися «на підготовку фахівців, здатних задовольнити попит на правників у регіоні, в органах місцевого самоврядування та місцевої виконавчої влади, на підприємствах різних форм власності»* (№ 1228). Саме тому ОП мають враховувати своє географічне розташування та орієнтуватися насамперед на задоволення місцевих потреб. Однак слід звернути увагу, що випускники правничих програм мали б насамперед працювати у правничій професії. Для роботи в органах місцевого самоврядування, місцевих органах виконавчої влади і на підприємствах різних форм власності наявність саме юридичної освіти вкрай рідко є необхідною кваліфікаційною вимогою. Натомість для правничої професії це завжди обов'язкова вимога. Тому подібні висновки ЕГ свідчать про загальну проблему — нерозуміння мети підготовки фахівців за спеціальністю «Право».

Часто університети і розробники ОП не демонструють врахування регіонального контексту через загальноукраїнську орієнтацію та використання широких формулювань у цілях ОП.

Окрему увагу слід звернути на аналіз досвіду аналогічних вітчизняних та іноземних ОП. Часто експерти та члени ГЕР вказують розробникам на формальний характер врахування цієї вимоги (№ 4675). Наприклад, на зустрічі гарант ОП запевнив експертів, що програма враховує досвід аналогічних програм з права, і навів назви українських університетів, однак жодним чином не конкретизував та не аргументував свою позицію (№ 4065). Декларуються тези щодо використання досвіду американських правничих шкіл для викладання цілком українських правничих дисциплін, які не знаходять свого підтвердження (*«Декларування впровадження в ОП таких... освітніх компонент, як Конституційне право, Адміністративне право, Цивільне та сімейне право, Кримінальне право та Кримінальний процес, з досвіду аналогічних програм таких іноземних закладів освіти, як Michigan State College of Law, University of Washington School of Law, Alabama Law School, видається безпідставним... їх змістове наповнення не відрізняється від типового змістового навантаження аналогічних ОК інших вітчизняних закладів освіти»*, № 1228). У самоаналізі ОП вказано, що іноземний «досвід враховувався виключно як орієнтація на європейські цінності освітнього простору» (№ 2821). В іншій програмі посилання на досвід іноземного університету виявляється цілком нерелевантним, адже іноземний університет не здійснює підготовку правників (№ 2518).

Загалом у проаналізованих акредитаційних справах розробники ОП формально враховують позиції цього підкритерію. Випадки формалізації цього процесу, як і в попередніх підкритеріях, є далеко не спорадичними. Розробники і гарант ОП не завжди можуть надати аргументи та підтвердження врахування досвіду аналогічних програм.

4. Освітня програма дає можливість досягти результатів навчання, визначених стандартом вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти (за наявності). За відсутності затвердженого стандарту вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти програмні результати навчання мають відповідати вимогам Національної рамки кваліфікацій для відповідного

кваліфікаційного рівня.

Стандарт вищої освіти — це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності(42). Якщо такий стандарт затверджено, то ОП має забезпечувати досягнення визначених у ньому результатів навчання(43).

Стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня було затверджено 12 грудня 2018 року, а для другого (магістерського) рівня — 17 серпня 2020 року. Їх оновлені редакції затверджено 20 липня 2022 року(44),(45). Стандарт вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти затверджено 30 квітня 2020 року(46). Стандарт вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» для другого (магістерського) рівня вищої освіти затверджено 22 жовтня 2020 року(47). Стандарти вищої освіти бакалаврського та магістерського рівнів за спеціальністю 293 «Міжнародне право» було затверджено на початку 2024 року. Інколи університети послуговуються тимчасовими так званими «стандартами», які затверджено рішеннями вченої ради(48). По-перше, законодавством не передбачено повноваження ЗВО затверджувати стандарти. По-друге, якщо і стандарт, і освітню програму затверджує один і той самий заклад, то в цьому дублюванні документів немає сенсу.

Далі наведено кілька прикладів невідповідності або часткової невідповідності ОП, що акредитувалися, затвердженим стандартам.

Стосуються вони здебільшого ОП за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» і проявляються в невідповідності обраної форми атестації студентів затвердженому стандарту (№ 4605) або неповною мірою йому відповідають та потребують оновлення. Наприклад, стандартом передбачено ПРН, відмінні від закладених в ОП (№ 2792), або стандартом передбачено окремі ПРН, які в ОП відсутні, а окремі з них потребують змістового коригування (№ 2818). Проте у випадках коли члени ЕГ звертали увагу на такі невідповідності прийнятому стандарту, розробники ОП та університети швидко реагували та вносили необхідні зміни до змісту ОП.

Під час глибинних інтерв'ю респонденти вказували, що оцінювання за цим підкритерієм викликає певні складнощі порівняно з іншими критеріями (Р 8). Водночас щодо оцінювання за умов відсутності затвердженого стандарту було зазначено, що ОП орієнтуються на проєкти стандарту, однак затвердження стандарту є вкрай необхідним кроком (Р 1).

(42) Частина перша статті 10 Закону України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n158>.

(43) Методичні рекомендації для експертів Нацагентства щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми.

(44) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi-zminamy-644-20.03.2023.pdf>.

(45) URL: <https://yvu.com.ua/wp-content/uploads/2022/07/081-pravo-magistr-643-20072022.pdf>.

(46) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty.Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzeni.Standarty/01/31/262-Pravookhor.diyaln-bak.31.01.22.pdf>.

(47) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty.Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzeni.Standarty/01/31/262-Pravookhor.diyaln-mag.31.01.22.pdf>.

(48) URL: https://law.karazin.ua/resources/doks/mag_stand_293.pdf.

Критерій 2. Структура та зміст освітньої програми

1. Обсяг освітньої програми та окремих освітніх компонентів (у кредитах Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи) відповідає вимогам законодавства щодо навчального навантаження для відповідного рівня вищої освіти та відповідного стандарту вищої освіти (за наявності).

Затверджені стандарти вищої освіти визначають такий обсяг ОП для відповідних рівнів вищої освіти та спеціальностей:

Спеціальність	Рівень вищої освіти	Кількість кредитів ЄКТС
081 Право,293 Міжнародне право	Перший (бакалавр)	240
081 Право,293 Міжнародне право	Другий (магістр)	90 для ОПП, 120 для ОНП
262 Правоохоронна діяльність	Перший (бакалавр)	180
262 Правоохоронна діяльність	Другий (магістр)	90–120 для ОПП, 120 для ОНП

Під час аналізу акредитаційних справ не було суттєвих зауважень щодо невідповідності загального обсягу ОП відповідним вимогам стандарту. Натомість поширеною проблемою є обсяг вибіркової частини ОП, про що йтиметься далі окремо. Поодинокі зауваження ЕГ стосувалися відсутності в окремого ЗВО визначеної методології (принципів) обчислення обсягу ОНП (заявлений обсяг становив 228 кредитів) (№ 2114), неврахування думки та інтересів здобувачів вищої освіти щодо обсягу окремих освітніх компонентів (ОК) (№ 1430).

2. Зміст освітньої програми має чітку структуру; освітні компоненти, включені до освітньої програми, становлять логічну взаємопов'язану систему та в сукупності дають можливість досягти заявлених цілей та програмних результатів навчання.

Вимогу про структурованість ОП та логічний взаємозв'язок ОК часто розглядають разом. Проблеми, виявлені з виконанням/дотриманням цієї вимоги, можна умовно поділити на дві частини. Перша частина — випадки, коли ОП взагалі не містили структурно-логічних схем, програмних результатів навчання, матриці відповідності освітніх компонентів результатам навчання та компетентностям (№ 2724, № 2392). Друга частина — випадки, де експерти виявляли окремі недоліки. Такі недоліки можуть бути суттєвими («структурно-логічна неузгодженість у розподілі окремих однотипних нормативних ОК загальноююридичного спрямування.., що проявляється в необґрунтованому віднесенні одних із них до циклу загальної підготовки, а решти — до циклу професійної підготовки» (№ 4446)) або епізодичними і стосуватися лише розташування і взаємозв'язку окремих ОК (№ 4868, № 4865, № 4564).

Проблеми щодо можливостей досягти цілей та програмних результатів навчання варіюють від констатації цілковитої неспроможності ЗВО забезпечити досягнення цілей та ПРН до виявлення окремих недоліків певних ОК або браку певних ОК.

Наприклад, в одній зі справ експерти ГЕР навели детальний перелік ПРН, які не можна забезпечити освітніми компонентами, зазначеними в освітній програмі: *«ПРН 5. «Знати та розуміти процеси координації діяльності суб'єктів забезпечення публічної безпеки і порядку, а також взаємодії з представниками інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськістю з питань правоохоронної діяльності» — забезпечується ОК «Правові основи забезпечення кібербезпеки», та «Теоретичні основи кваліфікації злочинів», що є нонсенсом»* (№ 2518). У цій справі ГЕР констатувала *«нефаховий вибір ОК та штучне віднесення багатьох ОК до сфери правоохоронної діяльності, що свідчить про неспроможність забезпечити реалізацію ОП за цією спеціальністю наявними силами ЗВО»*. В іншій справі ЕГ теж стверджувала, що включені до програми ОК не дозволяють досягнути заявлених цілей та ПРН з огляду на низьку якість робочих навчальних програм, відсутність серед джерел публікацій іноземних науковців і той факт, що на ОП не здобуваються мовні компетентності (№ 5352). Однак ГЕР у цій справі не підтримала ЕГ і не вважала наведені недоліки настільки суттєвими. Серед недоліків експерти ЕГ визначали, зокрема, те, що зміст окремих ОК не охоплює програму ЄФВВ (№ 4868).

В одній з акредитаційних справ зі спеціальності 293 «Міжнародне право» експерти зробили зауваження щодо переміщення окремих ОК («Право міжнародних договорів», «Право зовнішніх зносин та дипломатії», «Міжнародне морське право») з нормативної у вибірково частину та рекомендували вивчати ці дисципліни в обов'язковому циклі або як самостійних ОК, або як ОК «Міжнародне публічне право: основні галузі» (№ 3673).

Ще одне зауваження стосувалося того, що на освітній програмі бракує окремих ОК. Зокрема, йдеться про такі випадки:

- на програмі за спеціальністю 081 «Право» немає ОК, які забезпечують такі компетентності та ПРН, як здатність спілкуватися іноземною мовою у професійній сфері як усно, так і письмово, та здатність працювати в міжнародному контексті (№ 2724);
- на PhD-програмі за спеціальністю 081 «Право» немає ОК, зорієнтованих на набуття компетентностей викладача (№ 5394);
- на програмі за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» *«не передбачені окремі ОК, присвячені тактичній підготовці слухачів, організації та плануванню заходів із забезпечення публічної безпеки та порядку, організації дозвільної системи, режиму таємності, використанню відомчих інформаційних систем СБУ, прокуратури та НПУ, спеціальній фізичній та вогневій підготовці»* (№ 4416);
- на програмі за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» *«в обов'язкових компонентах ОП відсутні ОК, що присвячені питанням здійснення ОРД, використання зброї, спеціальних засобів, спеціальної техніки, зокрема засобів радіозв'язку, спеціальної фізичної підготовки (основ самозахисту), що є неприпустимим, оскільки одним із ПРН є «Вміти забезпечувати законність та правопорядок, захист прав та інтересів особистості, суспільства, держави з використанням оптимізованих методів і засобів забезпечення публічної безпеки і порядку»* (№ 2518).

Загалом можна стверджувати, що за винятком окремих програм, недоліки в частині

структурування ОП, логічного зв'язку ОК та досягнення заявлених цілей та ПРН не є дуже поширеною проблемою серед досліджених акредитаційних справ.

Водночас під час глибинних інтерв'ю експерти Нацагентства зазначали, що оцінювання і навчального плану, і структури ОП викликає певні труднощі (Р 2), а під час такого оцінювання повинні відбуватися кропітка робота з документами, аналіз компонентів та ступеня їх реалізації відповідно до Рекомендацій (Р 5). Це частково може пояснювати те, що наведені приклади виявлених проблем у межах цього підкритерію є радше поодинокими.

3. Зміст освітньої програми відповідає предметній області визначеної для неї спеціальності (спеціальностям, якщо освітня програма є міждисциплінарною).

Відповідність змісту ОП предметній області часто розглядають разом із попереднім підкритерієм. Відповідно, коли експерти ЕГ констатують неспроможність ЗВО забезпечити досягнення цілей та ПРН, це супроводжується невідповідністю програми предметній області (№ 2518). Наприклад, у справі щодо акредитації ОП за спеціальністю 283 «Міжнародне право» експерти ЕГ зазначали, що фахові компетентності юриста-міжнародника не повинні забезпечуватися освітніми компонентами, що не мають прямого стосунку до предметної області міжнародного права (№ 4446). Щодо програми за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» експерти ГЕР відзначали таке: *«Стосовно відповідності змісту ОП 2019 року вважаємо, що вибіркові ОК «Службове право», «Адміністративна юстиція в Україні», «Правове регулювання публічної служби», «Методика складання процесуальних документів в адміністративному судочинстві», «Методика складання процесуальних документів у кримінальному судочинстві» не повною мірою відповідають предметній області спеціальності»* (№ 2518).

4. Структура освітньої програми передбачає можливість формування індивідуальної освітньої траєкторії, зокрема через індивідуальний вибір здобувачами вищої освіти навчальних дисциплін в обсязі, передбаченому законодавством.

Право студентів та аспірантів формувати і реалізовувати індивідуальну освітню траєкторію, зокрема шляхом вибору навчальних дисциплін в обсязі не менш як 25% від загального обсягу освітньої програми, було закріплено законом у 2014 році(49). Наш аналіз свідчить, що реалізація цього права повсякчас є проблемною, вимога закону частково або іноді повністю не виконується на багатьох освітніх програмах. Перепони до реалізації студентами та аспірантами права на особистий вибір щонайменше 25% освітніх компонентів на практиці мають чимало форм (№ 3102, № 3174, № 4675, № 3178, № 2821, № 2842, № 2834, № 182, № 1228 тощо):

- різні документи однієї освітньої програми визначають різні переліки вибіркових освітніх компонентів;
- студенту пропонуються на «вибір» дві навчальні дисципліни, які мають подібну назву та імовірно однаковий зміст;
- студент має можливість обирати навчальні дисципліни в обсязі, меншому за 25% загального обсягу освітньої програми;
- студенти недостатньо поінформовані про можливість обирати навчальні дисципліни;

(49) Абзац третій пункту 22-1 частини першої статті 1 та пункт 15 частини першої статті 62 Закону України «Про вищу освіту».

- створення «технічних бар'єрів» для здійснення виваженого вибору освітніх компонентів. Наприклад, здобувачам надається дуже стислий строк на подання заяв про вибір дисциплін;
- існування окремих вибіркового навчальних дисциплін «на папері». Наприклад, викладачі роз'яснюють студентам, що ті можуть «обрати» тільки певну дисципліну, а інша дисципліна, вказана як альтернатива, насправді не викладається: *«Щодо вибіркового ОК, то не всі НПП мають наукові публікації або дотичний досвід роботи за фахом. Зважаючи що ці ОК не обрані здобувачами, то ЕГ не акцентує на цьому увагу»* (№ 4739; виділення наше. — Авт.); *«Існування єдиних каталогів дисциплін для формування індивідуальної освітньої траєкторії... не підтвердилося»* (№ 3174); *«Вибір студента суворо детермінований: фактично він обмежений двома заздалегідь визначеними дисциплінами»* (№ 3178);
- різні варіанти здійснення не індивідуального, а колективного вибору дисциплін. Наприклад, застосування інструмента прямої демократії: *«Вибір здобувачів проводиться відкритим голосуванням на їх зборах. Організатором проведення зборів здобувачів є випускова кафедра. Збори здобувачів вищої освіти є правомірними при участі в них не менше 2/3 кількості здобувачів, які обирають вибірково дисципліни»* (№ 3660);
- якщо застосовується блокова модель вибіркового дисциплін, то однакові ОК можуть дублюватися у різних вибіркового блоках (№ 182) або до формування блоків магістерської програми включено дисципліни бакалаврського рівня (№ 1604).

Також слід зазначити, що, за результатами нашого аналізу, експертні групи Нацагентства фіксують такі практики, однак не завжди вказують їх у своїх висновках як негативні і як порушення відповідного підкритерію акредитації.

5. Освітня програма і навчальний план передбачають практичну підготовку здобувачів вищої освіти, яка дає можливість здобути компетентності, потрібні для подальшої професійної діяльності.

Серед усіх досліджених акредитаційних справ найчастіше експерти роблять зауваження та надають рекомендації щодо практичної підготовки для програм за спеціальністю 081 «Право». Поширеною рекомендацією є насамперед урізноманітнення/розширення баз практики або забезпечення практики згідно з профілем ОП (№ 1393, № 4259, № 4865, № 3640). У цьому контексті окрема проблема — проходження практичної підготовки на базі ЗВО (№ 6484, № 221, № 4739). Окремі недоліки практичної підготовки на правничих програмах є такими:

- освітні компоненти, спрямовані на практичну підготовку, покликані забезпечувати досягнення майже всіх ПРН ОП (№ 6731), *«реальність подібної моделі практичної підготовки є вельми сумнівною»*, — зауважують експерти (№ 5352);
- педагогічна практика (за напрямками наукової спеціальності) не відображає послідовності набуття загальних та спеціальних компетентностей у межах практичної підготовки здобувачів вищої освіти та, як наслідок, не включає здобуття всіх ПРН за ОНП (№ 4564);
- зміст програми переддипломної практики не відображає результатів навчання, яких вона надає можливість досягти здобувачеві за ОП (№ 3714).

На програмах за спеціальністю 293 «Міжнародне право» проблемним видається один випадок, де експерти звернули увагу на те, що проходження практики на ОП за спеціальністю 293 «Міжнародне право» відбувається у правоохоронних органах (№ 312).

Подібна проблема є на освітній програмі за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність»: практична підготовка випускників здійснюється в органах, які не мають правоохоронних функцій, за самостійно укладеним договором, що не відповідає фаховій практичній спрямованості спеціальності «Правоохоронна діяльність» та суперечить стандарту вищої освіти (№ 2518).

7. Зміст освітньої програми враховує вимоги відповідного професійного стандарту (за наявності).

На час проведення акредитаційних експертиз, які вивчаються в рамках цього дослідження, професійні стандарти правників в Україні відсутні.

Критерій 3. Доступ до освітньої програми та визнання результатів навчання

1. Правила прийому на навчання за освітньою програмою є чіткими та зрозумілими, не містять дискримінаційних положень та оприлюднені на офіційному вебсайті закладу вищої освіти.

Основою для розроблення власних правил прийому на навчання у більшості закладів вищої освіти є Умови або Порядок прийому на навчання для здобуття вищої освіти — документ, який щороку затверджує МОН. Умови/порядок прийому дають закладам доволі вузьке «поле для маневру» в частині нормативного закріплення власних особливостей перебігу вступної кампанії. Тому структура та зміст правил прийому кожного закладу вищої освіти достатньо стандартизовані, ступінь чіткості та зрозумілості цього документа зазвичай відповідає зрозумілості документа, затвердженого МОН.

Окремим випадком, коли певне положення правил прийому може вважатися дискримінаційним, є встановлення закладом освіти додаткових вступних випробувань на освітню програму, коли доцільність таких випробувань не очевидна. Це стосується випробування фізичних здібностей вступників на місця державного замовлення у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання (№ 1052, № 1072, № 2114, № 4739, № 5049). Таке випробування перешкоджає вступу на навчання осіб з особливими освітніми потребами. Експертні групи Нацагентства у вивчених нами акредитаційних справах не критикують наявності таких вступних випробувань, що можуть розглядатися як дискримінаційні. Навпаки, одна з експертних груп запропонувала запровадити випробування фізичних здібностей для вступу на освітню програму за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» в одному із ЗВО у сфері управління МОН (№ 3553), де такого випробування не було.

На одній з PhD-програм з права, яка проходила акредитаційну експертизу у квітні 2022 року, в правилах прийому до аспірантури та докторантури для іноземних громадян передбачено вступний іспит з російської або української мови за вибором (№ 5018). ЕГ зробила зауваження та рекомендувала привести правила прийому у відповідність до закону, однак цей «недолік» не надто вплинув на оцінку, адже і ЕГ, і ГЕР поставили оцінку В за цим критерієм.

Під час глибинних інтерв'ю експертка Нацагентства зазначила, що критерій прозорості правил прийому оцінювати найпростіше, щодо нього є найменше запитань (Р 4).

3. Визначено чіткі та зрозумілі правила визнання результатів навчання, отриманих в інших закладах освіти, зокрема під час академічної мобільності, що відповідають Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні (Лісабон, 1997 р.), є доступними для всіх учасників освітнього процесу та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

З огляду на те що Порядок реалізації права на академічну мобільність було затверджено Урядом у 2015 році(50), нормативне регулювання цього питання на момент проведення аналізованих акредитаційних експертиз є стабільним і експерти Нацагентства не ідентифікують серйозних проблем у процедурах визнання результатів навчання, отриманих під час академічної мобільності. Масовий характер має інша проблема, що фіксується практично в кожній акредитаційній справі, — відсутність випадків академічної мобільності на освітніх програмах у 2020–2022 роках. Імовірно, що після початку повномасштабного вторгнення РФ академічна мобільність здобувачів і викладачів набула вимушеного розвитку, однак ми не можемо підтвердити чи спростувати це припущення в рамках цього дослідження.

У цьому зв'язку слід нагадати, що прийняте у 2020 році Римське комюніке(51) ставить перед країнами — членами Європейського простору вищої освіти амбітну мету, щоб до 2030 року принаймні 20% студентів на момент випуску із закладу вищої освіти здобули досвід академічної мобільності в іноземному університеті. Ця мета є надто амбітною, її імовірно не буде досягнуто країнами ЄС, але вона позначає необхідність активізації міжнародного обміну студентів та викладачів. Варто сподіватися, що як зараз, так і після перемоги України контакти та обміни між українськими і європейськими університетами матимуть висхідну динаміку.

4. Визначено чіткі та зрозумілі правила визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті, що є доступними для всіх учасників освітнього процесу та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

Аналіз акредитаційних справ свідчить, що найчастіше заклади вищої освіти мають затверджений порядок визнання результатів навчання, отриманих здобувачами у неформальній освіті. Однак практика визнання таких результатів здебільшого відсутня (за нечастим винятком визнання міжнародних сертифікатів, що засвідчують рівень володіння іноземною мовою).

Ми бачимо три основні причини цього явища. Однією є небажання викладачів включати до силабусів опцію з набуття студентами та аспірантами окремих результатів навчання з дисципліни шляхом проходження тих чи інших онлайн-курсів тощо. Одна з експертних груп Нацагентства у цьому зв'язку слушно *«пропонує розглянути можливість включення до змісту робочих програм ОК/силабусів інформації про курси на відкритих онлайн-ресурсах, інші тематично відповідні навчальним дисциплінам форми здобуття неформальної освіти, результати яких можуть бути перезараховані в рамках модулів чи тем ОК»* (№ 6533).

Другим чинником появи цієї проблеми є недостатня популяризація можливостей неформальної освіти серед студентів. Експертні групи рекомендують проводити відповідні просвітницькі заходи (№ 4868, № 6453, № 3640).

Ще одна причина полягає в тому, що на час проведення аналізованих нами

(50) Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 № 579 «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF>.

(51) URL: http://ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.

акредитаційних експертиз (2020—2022 роки) питання визнання результатів неформального навчання не було належним чином урегульовано на державному рівні. Відповідно до частини п'ятої статті 8 Закону України «Про освіту», результати неформального навчання визнаються у системі формальної освіти у порядку, визначеному законодавством. МОН затвердило відповідний порядок на початку 2022 року(52). До появи цього наказу заклади перебували в ситуації юридичної невизначеності, яку детально пояснено у відомостях про самооцінювання Київського національного університету імені Тараса Шевченка:

«КНУТШ не здійснює визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті, до затвердження регуляторних актів ЦОВВ, існування яких передбачено чинним законодавством: відповідно до Закону України «Про освіту», «Результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством». Таким чином, ЗВО позбавлені можливості вирішувати ці питання самостійно... Крім того, відповідно до ст. 38 Закону України «Про освіту», органом, який «формує вимоги до... визнання результатів неформального та інформального навчання», називається Національне агентство кваліфікацій. Після появи відповідного врегулювання КНУТШ розробить та буде застосовувати процедури визнання результатів навчання, отриманих в неформальній освіті» (№ 2188).

Аналогічний коментар наведено в акредитаційній справі № 3271.

Критерій 5. Контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність

1. Форми контрольних заходів та критерії оцінювання здобувачів вищої освіти є чіткими, зрозумілими, дають можливість встановити досягнення здобувачем вищої освіти результатів навчання для окремого освітнього компонента та/або освітньої програми в цілому, а також оприлюднюються заздалегідь.

Експерти при аналізі освітніх програм за цим підкритерієм іноді вказують на відсутність чітких критеріїв оцінювання результатів навчання у робочих навчальних програмах або силабусах окремих дисциплін (№ 3553 та ін.).

У випадку якщо відомості про самооцінювання згадують про такі види контрольних заходів, як ректорський контроль або підготовка рефератів, експерти Нацагентства зазвичай не вказують на те, що ці інструменти оцінювання мають віддалений зв'язок із демонстрацією конкретних результатів навчання і тому доцільність їх застосування принаймні сумнівна.

В акредитаційних справах зустрічається інформація про унікальні рішення закладів вищої освіти, доцільність яких можна піддати сумніву. Наприклад, цікаву практику описано в акредитаційній справі № 3271: *«здобувач вищої освіти має право обрати підсумкову атестацію з навчальної дисципліни за результатами або поточної успішності, або тестування. У випадку обрання здобувачем освіти складання заліку або екзамену у формі тестування результати поточної успішності не враховуються. У разі згоди здобувача... з оцінкою поточної успішності вона є остаточною... У разі незгоди здобувача... з результатами поточної успішності... підсумкова атестація здобувача... з навчальної дисципліни здійснюється тільки за результатами підсумкового контролю».*

(52) Порядок визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти: затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 08.02.2022 № 130. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-22>.

Фактично йдеться про те, що здобувач може обрати оцінювання тільки у формі тестування, цим самим звужується обсяг програмного матеріалу, володіння яким перевіряється, та ігнорується той обсяг роботи, який здобувач виконав або не виконав упродовж семестру. Адже тільки тестове завдання наприкінці семестру неминуче охоплює меншу частину результатів навчання, ніж виконання цього тестового завдання плюс різноманітних, у тому числі «діяльнісних» завдань під час міжсесійного періоду. Порушується «збалансованість розподілу балів, які отримують здобувачі освіти»(53), результати оцінювання стають менш валідними. Цікаво, що в цій акредитаційній справі експертна група та ГЕР не критикують, а схвалюють таку оригінальну практику реалізації контрольних заходів.

Автори освітньої програми № 1860, акредитація якої відбувалася у 2020 році, вказують: «В Університеті використовується кредитно-модульна система організації освітнього процесу, яка передбачає запровадження рейтингової системи оцінювання знань здобувачів вищої освіти». Однак кредитно-модульна система є нелогічною і не відповідає практикам у Європейському просторі вищої освіти, тому обов'язковість її використання було скасовано у 2014 році(54), і нам видається недоцільним наголошувати на її застосуванні через шість років після втрати чинності відповідного наказу МОН. Так само незрозуміло, що таке рейтингова система оцінювання знань здобувачів.

2. Форми атестації здобувачів вищої освіти відповідають вимогам стандарту вищої освіти (за наявності).

Затверджені стандарти вищої освіти визначають такі форми атестації здобувачів вищої освіти:

Спеціальність	Рівень вищої освіти	Форма атестації
081 Право,293 Міжнародне право	Перший (бакалавр)	Атестаційний екзамен
081 Право	Другий (магістр)	ЄДКІ з права, для ОНП додатково — публічний захист кваліфікаційної роботи
293 Міжнародне право	Другий (магістр)	ЄДКІ з права та атестаційний екзамен, для ОНП додатково — публічний захист кваліфікаційної роботи
262 Правоохоронна діяльність	Перший (бакалавр)	ЄДКІ з правоохоронної діяльності
262 Правоохоронна діяльність	Другий (магістр)	Публічний захист кваліфікаційної роботи

(53) Рекомендації Нацагентства, с. 34.

(54) Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.09.2014 № 1050 «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 30.12.2005 № 774». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1050729-14>.

Під час аналізу акредитаційних справ виявлено декілька випадків, коли форми атестації не відповідали вимогам стандарту вищої освіти:

- на бакалаврській програмі зі спеціальності 081 «Право» замість атестаційного екзамену здобувачі могли обирати між атестаційним екзаменом та кваліфікаційною роботою (№ 1430);
- на магістерських програмах зі спеціальності 081 «Право» замість ЄДКІ освітня програма встановлювала атестацію у формі комплексного іспиту і захисту дипломної роботи (№ 2892) або публічного захисту кваліфікаційної роботи (№ 2814).

Водночас в одній із акредитаційних справ експерти зазначають, що проєкти ОП, які на момент акредитаційної експертизи було розроблено та оприлюднено, виправляли цей недолік (№ 2751).

Загалом можна стверджувати, що переважна більшість освітніх програм встановлюють форми атестації, що узгоджуються з вимогами відповідних стандартів вищої освіти.

3. Визначено чіткі та зрозумілі правила проведення контрольних заходів, що є доступними для всіх учасників освітнього процесу, забезпечують об'єктивність екзаменаторів, зокрема охоплюють процедури запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, визначають порядок оскарження результатів контрольних заходів і їх повторного проходження та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

Експерти Нацагентства при аналізі освітніх програм найчастіше відзначають, що здобувач, який не склав іспиту, має право на повторне проходження оцінювання двічі: перше перескладання приймає викладач, друге — комісія. Ми не виявили принципово інших підходів до повторного проходження студентами й аспірантами контрольних заходів. Проте слід зазначити, що у вивчених нами акредитаційних справах не описано реальних наслідків для здобувача у випадку, якщо обидві його спроби перескладання є неуспішними, а саме практику відрахування таких здобувачів з причини невиконання індивідуального навчального плану (пункт 4 частини першої статті 46 Закону України «Про вищу освіту»).

Практично всі проаналізовані акредитаційні справи містять твердження про те, що у ЗВО затверджено порядок оскарження здобувачами освіти результатів контрольних заходів, однак випадків такого оскарження на освітній програмі не було. Ми вважаємо, що ця обставина в деяких випадках свідчить про відсутність проблем на освітніх програмах, але в інших обставинах — про приховану природу таких проблем.

Зокрема, право як гуманітарна та/або суспільна дисципліна не належить до точних наук. У контексті контрольних заходів ця обставина означає, що на ті чи інші відкриті екзаменаційні питання з правничих дисциплін зазвичай немає єдиної, на 100% правильної або хибної відповіді. Тому встановити точні критерії оцінювання відповідей на відкриті запитання зазвичай неможливо, і цілком справедлива оцінка конкретної відповіді перебуває у певному діапазоні значень. Це може бути однією з причин відсутності звернень студентів щодо оскарження результатів контрольних заходів: студент вважає, що він імовірно написав екзаменаційну роботу краще, але розуміє, що викладач міг мати рацію, оцінивши його відповідь дещо гірше.

На значній кількості освітніх програм існує «технічна» перешкода для оскарження результатів оцінювання у вигляді можливості подати заяву про оскарження тільки в день

оголошення результатів оцінювання, але не в один з наступних днів. Результат — очевидна відсутність поданих заяв.

Цікава практика: за результатом апеляції оцінку не може бути знижено (№ 6733).

Акредитаційні справи зазвичай не містять інформацію щодо наявних практик запобігання та врегулювання конфлікту інтересів під час проведення контрольних заходів. Іноді вказується, що *«запобігання конфлікту інтересів здійснюється шляхом призначення... для забезпечення процесу тестування НПП, який не викладав у здобувача»* навчальну дисципліну (№ 3271). Іноді для забезпечення валідності(55) оцінювання експерти рекомендують запровадити шифрування письмових робіт (№ 2392, № 3817).

4. У закладі вищої освіти визначено чіткі та зрозумілі політику, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності, яких послідовно дотримуються всі учасники освітнього процесу під час реалізації освітньої програми. Заклад вищої освіти популяризує академічну доброчесність (насамперед через імплементацію цієї політики у внутрішню культуру якості) та використовує відповідні технологічні рішення як інструменти протидії порушенням академічної доброчесності.

Акредитаційна експертиза виявляє цілий спектр прогалин у розбудові правничими школами і закладами вищої освіти системи академічної доброчесності та реалізації заходів з її забезпечення. Слід назвати такі найпоширеніші прогалини:

- відсутність у закладі освіти політики забезпечення академічної доброчесності (№ 4446);
- відсутність у закладі освіти посадової особи, відповідальної за реалізацію політики академічної доброчесності (№ 256);
- неузгодженість між собою окремих норм з питань забезпечення академічної доброчесності у різних внутрішніх документах ЗВО (№ 2821);
- недостатня деталізація у внутрішніх документах ЗВО процедур притягнення учасника освітнього процесу до відповідальності за порушення академічної доброчесності та оскарження такого рішення (№ 2861);
- недостатньо активна популяризація академічної доброчесності серед учасників освітнього процесу або повна відсутність відповідних заходів, недостатня обізнаність із правилами академічної доброчесності, інструментами перевірки навчальних і наукових робіт на відсутність порушень та ін. (№ 221, № 256, № 1393, № 2114, № 2834, № 2885, № 3790, № 4966);
- недостатня ознайомленість учасників освітнього процесу із встановленими видами відповідальності за порушення академічної доброчесності (№ 2094);
- тлумачення академічної доброчесності виключно як недопущення академічного плагіату, коли ігноруються інші порушення (фальсифікація, фабрикація, недоброчесне оцінювання результатів навчання студентів, неправомірний вплив на викладача, який проводить оцінювання здобувачів, та ін.) (№ 843, № 1430, № 2834, № 3881);

(55) Валідність означає, що певний інструмент чи метод оцінювання справді оцінює чи вимірює реальний ступінь досягнення запланованих результатів навчання. У випадку відкритих завдань результат застосування інструмента оцінювання, отже його валідність, неминуче залежить від поєднання змісту самих завдань та поглядів викладача, який перевіряє роботу здобувача і виставляє за неї оцінку.

- відсутність перевірки окремих видів навчальних робіт студентів на відсутність порушень академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату (№ 676, № 1522, № 4259, № 4766, № 5302). *«Курсові роботи здобувачів вищої освіти будуть перевірятися безпосередньо керівником, а також відповідною системою на наявність ознак порушень академічної доброчесності лише на четвертому році навчання»* (№ 1843);
- відсутність практики виявлення і документування порушень академічної доброчесності (№ 3622, № 3714 та ін.). Твердження *«під час реалізації освітньої програми порушень академічної доброчесності не виявлено»* зустрічається у відомостях про самооцінювання практично кожної третьої з проаналізованих акредитаційних справ. *«На думку ГЕР, це не дозволяє оцінити реальність, дієвість та ефективність наявної системи протидії порушенням академічної доброчесності»* (№ 4294), *«вказує на можливу недієвість створених у ЗВО процедур дотримання академічної доброчесності»* (№ 5266);
- несистематичне використання спеціалізованого програмного забезпечення із виявлення текстових збігів, що можуть свідчити про наявність академічного плагіату (№ 221, № 256, № 1393, № 2259, № 4259, № 4446, № 4868). В окремих випадках (№ 2381) ЗВО використовують власні програми виявлення ознак плагіату, проте вони імовірно мають обмежену базу робіт, із якими здійснюється порівняння фрагментів тексту. На думку однієї з експертних груп Нацагентства, *«ЗВО має забезпечити достатню технологічну можливість здійснювати перевірку... робіт з метою протидії порушенням академічної доброчесності (офіційні договори з антиплагіатними компаніями)»* (№ 676). Окрім комп'ютерних програм, у випадку дисертацій *«ЕГ рекомендує... застосовувати щодо таких наукових робіт і процедуру експертної оцінки з боку НПП, теми досліджень яких... дотичні до тем досліджень здобувача»* (№ 3881);
- відсутність інформації про діяльність етичної комісії або аналогічного органу правничої школи чи закладу вищої освіти (№ 1604);
- рекомендація викладачам здійснювати перевірку навчальних робіт через безкоштовні інтернет-сервіси (№ 3420, № 4026, № 6340). Окрім того що більшість таких сервісів є російськими, вони не гарантують захисту авторських прав на тексти, які вносяться у ці системи на перевірку.

Оскільки академічної доброчесності мають дотримуватися всі учасники освітнього процесу, неприйнятним виглядає випадок, коли під час акредитаційної експертизи однієї ОП зі спеціальності 293 «Міжнародне право» експерти ЕГ виявили в програмах шести ОК запозичення з наукових і навчально-методичних праць вітчизняних науковців без оформлення посилань на них. Такі факти ГЕР цілковито проігнорувала і навіть змінила оцінку Е за критерієм 5 на оцінку В (№ 4446).

Критерій 6. Людські ресурси

1. Академічна та/або професійна кваліфікація викладачів, залучених до реалізації освітньої програми, забезпечує досягнення визначених відповідною програмою цілей та програмних результатів навчання.

Рекомендації Нацагентства щодо оцінювання освітніх програм за цим підкритерієм звертають увагу експертів на кадрову автономію ЗВО, наголошують, що вимоги підкритерію є принципово іншими, ніж вимоги щодо кваліфікації викладачів, викладені в

пункті 38 Ліцензійних умов(56), і що «питання щодо відповідності компетентностей певного викладача ОК є предметом оцінки експертної групи, яку вона має надати, ґрунтуючись на індивідуальному підході та беручи до уваги надані ЗВО пояснення»(57).

На жаль, аналіз показав, що ця широка рамка в багатьох випадках під час акредитації звужується експертами до одного параметра — наявності у викладача наукових публікацій за останні п'ять років з тематики освітнього компонента, який він викладає. Якщо таких публікацій немає, експертна група має напоготові відповідне зауваження: «У чотирьох НПП, які забезпечують освітню складову на ОП, відсутні наукові статті у фахових виданнях за останні роки» (№ 3816).

Проте звуження вимог щодо кваліфікації до «свіжих» публікацій підтримує культуру «публікуйся або помри» (англ. publish or perish) та призводить до проліферації наукових публікацій «для звітності й акредитації», які часто характеризуються низьким або відсутнім рівнем наукової цінності й новизни, але за формальними ознаками (назва й ключові слова) «відповідають» певному освітньому компоненту. Коли за одним викладачем закріплено декілька навчальних дисциплін, подібні статті отримують новий поштовх до розмноження.

В окремих випадках у членів ЕГ викликала сумніви кваліфікація викладачів щодо повноцінної можливості викладати закріплені за ними навчальні дисципліни. Наприклад, у деяких ОП правничі дисципліни викладали особи, які за кваліфікацією є інженером-гідравліком та економістом бухгалтерського обліку (№ 2925), істориком та викладачем історії КПРО та суспільствознавства (№ 3659).

Аналогічне стосується і популярної рекомендації від експертних груп створювати умови для заохочення викладачів до публікації статей у журналах, проіндексованих системами Scopus і Web of Science. Ця рекомендація, на наш погляд, мала б звучати з іншим акцентом: університет повинен створювати ресурсні, організаційні та фінансові умови для того, щоб викладачі проводили дослідження, результати яких варті публікації у відповідних індексованих наукових виданнях.

2. Процедури конкурсного добору викладачів є прозорими і дають можливість забезпечити потрібний рівень їхнього професіоналізму для успішної реалізації освітньої програми.

Нормативно-правове регулювання процедур найму персоналу є усталеним упродовж багатьох років. Існує велика судова практика реагування на відповідні конфліктні ситуації. Конкурсний добір викладачів зазвичай здійснюється за загальновідомими критеріями та процедурами, окремі параметри яких для певних посад науково-педагогічних працівників (таких як декан факультету, завідувач кафедри) встановлено статтею 35 Закону України «Про вищу освіту». Наказом Міністерства освіти і науки України від 05.10.2015 № 1005 затверджено рекомендації щодо проведення конкурсного відбору на посади викладачів(58). Тому у вивчених акредитаційних справах зазвичай не ідентифікуються серйозні проблеми, пов'язані з реалізацією конкурсного добору викладачів.

(56) Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text>.

(57) Рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми: затв. Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17.11.2020. ТОВ «Український освітнянський видавничий центр «Оріон». Київ, 2020. С. 39–40.

(58) Рекомендації щодо проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів): затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 05.10.2015 № 1005 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1005729-15#Text>.

В одній з акредитаційних справ члени ЕГ звернули увагу на порушення положення «Про проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад НПП та укладання з ними трудових договорів (контрактів)»: були відсутні анонси вакансій на сайті університету, що не відповідало принципам відкритості, гласності та рівності (№ 1228).

Під час аналізу ми ідентифікували випадок, коли викладачів не було поінформовано про процедуру конкурсного відбору, затверджену в університеті (№ 3790).

В акредитаційних справах можна знайти рекомендації, спрямовані на точкове поліпшення процедур, як-от: в *«оголошеннях конкурсного добору не у повному обсязі вказано вимоги до академічної та професійної кваліфікації НПП. ЕГ рекомендує розширити коло інструментів із забезпечення прозорості конкурсного відбору, у тому числі й конкретизувати вимоги до академічної та професійної кваліфікації у конкурсних оголошеннях»* (№ 4879).

Однак, на наш погляд, питання конкурсного добору викладачів як під час акредитаційної експертизи, так і в освітній політиці загалом має окреслюватися у більш широкому контексті, ніж формальне виконання претендентами на посаду певних критеріїв та демонстрація дотримання конкурсних процедур. Наприклад, слушною є рекомендація експертної групи Нацагентства (№ 4879) для *«конкурсного відбору НПП... унормувати роль гаранта ОП у визначенні професійної та академічної кваліфікації конкурсантів»*. В українських університетах типова ситуація «конкурсів без конкурсу», коли на одну вакантну посаду наявний рівно один претендент і власне конкурс як певне змагання з метою відбору найкращого претендента — відсутній. Чи має ця ситуація змінюватися і за допомогою яких інструментів? Вивчення потребує практика визначення строку, на який із переможцем конкурсу на посаду викладача укладається контракт, наявності та дотримання чітких критеріїв з цього питання. Під час акредитації не оцінюються й такі «сірі» складові кадрової політики, як переведення викладачів з повної на неповну ставку або «наполегливе прохання» до них з боку адміністрації взяти відпустку за власний рахунок.

Чимало викладачів значну частину своєї кар'єри проводять на одній посаді і на одній кафедрі. Практика укладання з такими викладачами безстрокових трудових договорів загалом відсутня (строкові п'ятирічні контракти обов'язкові тільки для посад керівника університету, інституту, факультету, кафедри). Тому раз на кілька років кожен викладач має подавати заяву на участь у «конкурсі» на посаду на власній кафедрі. Проте жоден чинний нормативно-правовий акт не містить заборони на найм викладачів (асистентів, доцентів, професорів) за безстроковим трудовим договором. Твердження *«Строк трудового договору (контракту) рекомендуємо установлювати за погодженням сторін, але не більше ніж на п'ять років»* наведено в абзаці четвертому розділу 5 вищезгаданих рекомендацій Міністерства освіти і науки України. Однак наказ МОН, яким затверджено ці рекомендації, не зареєстровано у Міністерстві юстиції України, тому він з урахуванням абзацу другої частини другої статті 2 Закону України «Про освіту» не є нормативно-правовим актом і не може встановлювати правові норми, отже, відповідні рекомендації цілком законно можна ігнорувати.

Академічний інбридінг — практика найму університетом на академічні посади власних випускників — дуже поширене у світі явище, яке, однак, поряд із очевидною «зручністю» має низку негативних ефектів(59). Проте негативи цього явища часто не усвідомлюються. Так, відомості про самооцінювання однієї з програм підготовки докторів філософії вказують, що *«основним роботодавцем для випускників ОП є Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка»* (№ 2213).

(59) Altbach, P.G., Yudkevich, M. & Rumbley, L.E. Academic inbreeding: local challenge, global problem. *Asia Pacific Educ. Rev.* 16, 317–330 (2015). URL: <https://doi.org/10.1007/s12564-015-9391-8>.

Можна ставити під сумнів як щирість авторів цього твердження (навіть чи у правничій школі щороку відкривається стільки ж вакансій, скільки захищається дисертацій), так і подання такого факту як переваги освітньої програми. Під час акредитації можна було б принаймні привертати увагу до відмінностей у практиках українських університетів із залучення до викладання переважно власних колишніх студентів та аспірантів або випускників інших закладів.

3. Заклад вищої освіти залучає роботодавців до організації та реалізації освітнього процесу.

У Рекомендаціях щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми зазначається, що заклад вищої освіти повинен продемонструвати, що він залучає роботодавців до освітнього процесу, які мають належний досвід у відповідній галузі (виді економічної діяльності).

Аналізуючи підкритерій 6.3, ми побачили, що доволі часто експертні групи оцінюють його паралельно з критерієм 8.3 «Роботодавці безпосередньо та/або через свої об'єднання залучені до процесу періодичного перегляду освітньої програми та інших процедур забезпечення її якості як партнери». Описуючи практики залучення роботодавців до організації та реалізації освітньої програми, експертні групи нерідко вказують на досвід закладу освіти в залученні роботодавців до перегляду освітніх програм. Інколи ГЕР надає рекомендацію більше залучати роботодавців до перегляду освітніх програм саме за підкритерієм 6.3, водночас не надаючи відповідної рекомендації за підкритерієм 8.3 (№ 2874), що свідчить про недостатню увагу експертів до підкритерію 8.3.

Але заклади вищої освіти переважно демонструють приклади і факти залучення роботодавців до організації та реалізації освітнього процесу. Зазвичай під час акредитації підтверджується їх залучення до рецензування освітніх програм, проходження практики, читання лекцій, участі в наукових заходах та реалізації спільних наукових проєктів, участі у складі екзаменаційних комісій, керівництва курсовими роботами тощо.

До освітнього процесу залучаються, як правило, провідні експерти в галузі права, зокрема адвокати, судді, представники юридичних фірм, працівники органів державної влади, системи безоплатної правничої допомоги тощо.

Залучення роботодавців часто корелює зі спеціальністю або назвою освітньої програми. Наприклад, за освітньою програмою «Медичне право» заклад вищої освіти зазначав, що деякі освітні компоненти викладатиме лікар-практик, а за освітньою програмою «Міжнародне право» до освітнього процесу залучено суддю Європейського суду з прав людини.

Окремі зауваження з боку експертних груп та галузевих рад стосуються залучення роботодавців у межах освітніх програм зі спеціальності «Правоохоронна діяльність». Наприклад, ГЕР зазначала, що *«практикуючі адвокати не є працівниками правоохоронних органів; крім того, вони не виконують повноваження протидії організованій злочинності, не виконують слідчі функції, заходи із забезпечення публічної безпеки та порядку. Водночас ми констатуємо відсутність залучення практичних працівників органів досудового розслідування, оперативних працівників НПУ, дільничних інспекторів поліції, інспекторів дозвільної системи, ювенальної превенції, ДМС»* (№ 2751).

Натомість є випадки, коли в межах освітньої програми за спеціальністю 081 «Право» експертна група рекомендувала університету розширити перелік роботодавців із залученням представників правоохоронних органів до співпраці в межах ОПП, що

могло б передбачати рецензування ОПП, проходження практики студентами у відповідних установах, організаціях тощо (№ 6638).

Є випадки несистемного залучення роботодавців. Наприклад, заклад вищої освіти зміг продемонструвати залучення роботодавців лише до проведення практики, через що експертна група зробила висновок про відсутність системного характеру залучення. В іншій освітній програмі ГЕР зазначала, що *«результати зустрічі зі стейкхолдерами не дають підстав для однозначного висновку про системну і щільну залученість роботодавців до організації та реалізації освітнього процесу. У своїй відповіді на зауваження ЕГ представники ЗВО вказують, що «систематичну співпрацю між ЗВО та Виконавчим комітетом Ніжинської міської ради засвідчує Меморандум про співпрацю...»*. Зі свого боку ГЕР має зауважити, що сама по собі наявність меморандумів та угод про співпрацю не може вважатися надійним свідченням системної взаємодії з відповідними стейкхолдерами. Набагато більшу вагу в цьому випадку має вичерпна інформація про напрями, форми і результати співпраці, отримана ЕГ під час безпосереднього спілкування зі стейкхолдерами. Такої інформації ЕГ у повному обсязі не отримала. Окремі заходи, наведені ЗВО для підтвердження системної взаємодії з роботодавцями (наприклад, Ярмарок професій), насправді відбувалися без участі стейкхолдерів і не були пов'язані із залученням роботодавців до організації та реалізації освітнього процесу.

Рекомендації, які надаються закладам вищої освіти за цим критерієм, переважно включають необхідність розширити коло роботодавців-практиків, яких можна залучити до освітнього процесу, налагодження системної роботи з їх залучення. Рідше експертні групи рекомендують, яких саме роботодавців треба залучити, хоча такі випадки також є. Деколи експертні групи рекомендують проводити аудиторні заняття безпосередньо в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах та установах юстиції, адвокатських об'єднаннях тощо.

Окреме питання про залучення роботодавців до освітнього процесу в рамках освітньо-наукових програм. У Рекомендаціях зазначається, що *«ефективним є залучення роботодавців, зокрема керівників кафедр, дослідницьких груп, наукових установ, які проводять фундаментальні та/або практичні дослідження (відповідність Національній рамці кваліфікацій). Залучення роботодавців до ОП третього рівня також може бути корисним для забезпечення набуття аспірантами універсальних навичок дослідника, зокрема щодо застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проєктами та/або складання пропозицій щодо фінансування наукових досліджень, реєстрації прав інтелектуальної власності тощо»*. Переважно до освітнього процесу за цими освітньо-науковими програмами залучаються науково-педагогічні працівники інших ЗВО, які є членами спеціалізованих рад, офіційними консультантами органів влади, працівниками науково-дослідних установ. Заклади вищої освіти також залучають інших роботодавців, наприклад, суддів господарських судів, представників центрів зайнятості тощо.

Формами залучення переважно є участь у перегляді освітніх програм, рецензування науково-дослідних робіт, участь у науково-комунікаційних заходах. В одній із освітніх програм експертна група, оцінюючи освітню програму за цим підкритерієм, намагалася дослідити, які перспективи працевлаштування у майбутніх докторів філософії. *«Жоден із стейкхолдерів не навів переконливих аргументів на користь того, що їм потрібні саме доктори філософії у галузі права. ЕГ не почула переконливих аргументів від заявлених стейкхолдерів на користь того, наскільки вони можуть виступити (навіть гіпотетично) потенційними роботодавцями для майбутніх докторів філософії»* (№ 3741).

4. Заклад вищої освіти залучає до аудиторних занять професіоналів-практиків, експертів галузі, представників роботодавців.

У Рекомендаціях зазначено, що «ЗВО має продемонструвати, а ЕГ — пересвідчитися, що для проведення теоретичних і практичних занять за відповідною освітньою програмою використовує науковий та виробничий потенціал практиків. Загалом таке залучення не обов'язково повинно мати формальний характер трудових відносин з певними особами, що не є викладачами (проведення майстер-класів, гостьових лекцій тощо). Достатньо продемонструвати, що в аудиторних заняттях беруть участь «зовнішні» професіонали».

Загалом заклади вищої освіти намагаються залучати практиків до аудиторних занять. Як правило, таке залучення демонструється через викладання за сумісництвом і залучення практиків до читання гостьових лекцій.

Хоча в Рекомендаціях і зазначається, що залучення до аудиторних занять не обов'язково повинно мати форму трудових відносин, трапляються випадки, коли експертна група вказує це як недолік: «ЕГ констатує, що залучення професіоналів-практиків та представників роботодавців до аудиторних занять зі здобувачами ОПП має нерегулярний характер. Професіонали-практики та роботодавці наразі не залучаються до викладання навчальних дисциплін, передбачених ОПП» (№ 4572).

Експертні групи також позитивно оцінюють наявність у частини науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти практичного досвіду у сфері права. Втім, трапляються випадки, коли експертна група вважає позитивним досвід викладання цілої низки дисциплін (шести навчальних дисциплін) одним викладачем, який є адвокатом-практиком і працює у ЗВО за постійним місцем роботи (№ 2885).

Доволі часто експертні групи чи ГЕР рекомендують розширювати залучення до аудиторних занять через проведення бінарних занять: «ЗВО не надано доказів проведення зі здобувачами ОП бінарних занять із запрошенням представників судових, правоохоронних та правозастосовних органів, а також проведення занять на базі таких органів чи установ. Водночас НПП, які забезпечують ОП, декларують бажання реалізувати такі заходи після завершення карантинних обмежень. Під час зустрічей з НПП та здобувачами вищої освіти вказувалося також на випадки запрошення представників правничої професії до проведення занять і практику проведення занять у судах, правоохоронних та правозастосовних органах тощо, хоча підтвердження цих фактів надано не було» (№ 2882).

Також часто пропонується впроваджувати викладання на базі роботодавців: експертна група надала «конкретні рекомендації щодо проведення аудиторних занять безпосередньо в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та установ юстиції, адвокатських об'єднань тощо. Запропоновано впровадити практику формування на базі партнерів ЗВО «філій на виробництві», «кафедр на виробництві» та активно використовувати їхні потужності у навчальному процесі» (№ 2874).

5. Заклад вищої освіти сприяє професійному розвитку викладачів через власні програми або у співпраці з іншими організаціями.

Законодавство(60) надає викладачам широку свободу вибору форм, видів, напрямів та суб'єктів надання послуг з підвищення власної кваліфікації. Знаючи про наявність

(60) Пункти 6, 7 Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF>.

численних альтернатив, ЗВО подеколи спрямовують недостатньо зусиль на створення змістовних і корисних програм підвищення кваліфікації власних викладачів і комерціалізацію цієї освітньої послуги для колег з інших закладів освіти. Тому в окремих випадках (№ 3271, № 6731, № 3174) експертні групи зауважують, що у ЗВО відсутні програми підвищення кваліфікації академічного персоналу, які б враховували специфіку освітньої програми. Цікавою є й інша рекомендація експертної групи, що аналізувала освітню програму № 3594: *«започаткувати у ЗВО практику навчання наукових керівників, врахувавши відповідний позитивний досвід вітчизняних ЗВО (наприклад, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)»*.

Члени ЕГ також зауважують, що в окремих випадках університети мають затверджену програму підвищення кваліфікації викладачів, однак не ведуть системної роботи в цьому напрямі (№ 2822), або ж такі документи є застарілими та не враховують останніх змін в українському законодавстві (№ 2830, № 2821).

Проблемою є формальне виконання вимог щодо підвищення кваліфікації викладачів. Наведемо цитату, яка ілюструє нерозуміння та невизнання того, що певні заходи з підвищення кваліфікації мають апіорі нечесний характер, є симулякром. У відомостях про самооцінювання (№ 5216) зазначено, що співробітниця *«брала участь у міжнародній програмі наукового стажування «Видатні особистості: вивчення досвіду та професійних досягнень для формування успішної особистості та трансформації оточуючого світу», що тривала у Дубаї, Нью-Йорку, Римі, Єрусалимі та Пекіні 25 червня – 16 серпня 2021 року, в обсязі 180 годин, або 6 кредитів ECTS, та підтверджує присвоєння кваліфікації «міжнародний викладач»* (виділення наше. — Авт.). У цьому заході з підвищення кваліфікації присутні явні ознаки недоброчесності: назва заходу абстрактна і не вказує на чітке питання, якому присвячено стажування; фізично відвідати три континенти у фінансових параметрах таких стажувань неможливо; за результатами стажування присвоюється професійна кваліфікація, відсутня у правовому полі. Навряд чи в подібних стажуваннях є практична цінність, тому ЗВО, на наш погляд, не повинні визнавати таке підвищення кваліфікації своїх викладачів.

Критерій 7. Освітнє середовище та матеріальні ресурси

1. Фінансові та матеріально-технічні ресурси (бібліотека, інша інфраструктура, обладнання тощо), а також навчально-методичне забезпечення освітньої програми гарантують досягнення визначених освітньою програмою цілей та програмних результатів навчання.

Серед досліджених акредитаційних справ експерти здебільшого вказують на достатній обсяг відповідних ресурсів, необхідних для досягнення визначених освітньою програмою цілей та ПРН. У поодиноких випадках в акредитаційних справах згадується доступ до правових онлайн-систем, як-от Ліга:Закон або YouControl, імовірно з тієї причини, що така деталізація інформації не передбачена формою, яку заповнюють експерти Нацагентства.

Викликають занепокоєння коментарі експертів до окремих ОП за спеціальністю 081 «Право», де експерти вважають унікальними саме для правничих програм такі ресурси:

- стрілецький та мультимедійний тири – для PhD-програми (№ 2114);
- полігони – для PhD-програми (№ 2114);
- поліграф – для бакалаврської програми (№ 5266).

Якщо для програм за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» такі ресурси справді можуть бути необхідними або корисними для досягнення цілей ОП та ПРН, то для програм за спеціальністю 081 «Право» наявність цих ресурсів ніяк не пов'язана з вимогами стандартів вищої освіти.

2. Заклад вищої освіти забезпечує безоплатний доступ викладачів і здобувачів вищої освіти до відповідної інфраструктури та інформаційних ресурсів, потрібних для навчання, викладацької та/або наукової діяльності в межах освітньої програми.

Так само як і за попереднім критерієм, загалом в акредитаційних справах не відзначається проблем із наданням студентам, аспірантам та викладачам доступу до інфраструктури чи ресурсів.

Втім, у матеріалах акредитаційних справ повсякчас (№ 3730, № 5325, № 3843, № 2202, № 6305 тощо) або наголошується на тому, що здобувачі можуть безкоштовно оприлюднювати результати своїх досліджень у матеріалах конференцій чи наукових журналах закладу вищої освіти, або міститься рекомендація зі створення таких можливостей.

На наш погляд, цей акцент варто зміщувати з публікації «будь-де» на користь усебічної підтримки здобувачів у поданні академічних розвідок до якісних періодичних наукових видань, які мають належне рецензування, постійну читацьку аудиторію, можуть стати однією зі сходинок у професійному розвитку авторів. На жаль, не кожне засноване українським ЗВО наукове фахове видання можна охарактеризувати в цей спосіб. Так само мало ймовірно, що певний ЗВО може бути засновником високоякісних та необхідних для читачів наукових журналів з кожної спеціальності, з якої в ньому здійснюється підготовка студентів або аспірантів. Тому ми вважаємо, що критерій «можливість безкоштовної публікації статей чи тез здобувачів у виданнях ЗВО» варто переформулювати на «можливості публікації в якісних наукових виданнях і матеріалах конференцій» незалежно від того, хто є засновником таких видань: університет, який реалізує освітню програму, чи його партнери, що мають кращу наукову базу в певній галузі знань.

5. Заклад вищої освіти створює достатні умови щодо реалізації права на освіту для осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються за освітньою програмою.

«Мій особистий біль — це забезпечення мобільності, доступності освіти для всіх студентів: доступ до аудиторій всім категоріям громадян, пересування в кріслах колісних забезпечується неідеально, і я не можу назвати ЗВО, де дійсно дуже якісно це забезпечується. Ідеального статусу чи стану я не зустрічала на своїй практиці. Має в аудиторію заїжджати студент, доступ до всіх кампусів самостійно. А на сьогодні актуалізувати це питання абсолютно маст-хев», — зазначала в інтерв'ю експертка Нацагентства (Р 5).

Справді, серед досліджених акредитаційних справ доволі поширеними є зауваження експертів щодо відсутності умов для навчання людей з особливими освітніми потребами (№ 4197, № 3266, № 2114, № 1608, № 3458, № 2518, № 4865, № 676, № 256, № 312, № 3673).

Наприклад, в одному зі звітів ЕГ детально описала проблему: *«У корпусах ЗВО відсутні пересувні та внутрішні пандуси, ліфти, адаптивні туалети, кнопки виклику, візуальні елементи доступності, що унеможлиблює навчання таких осіб навіть на першому поверсі головного корпусу. Перед східцями в головний корпус та гуртожиток готельного типу «Енеїда» є стаціонарний пандус, але далі рух такої особи зупиняється, оскільки для*

неї відсутня кнопка виклику допоміжного персоналу або охорони. Вхідний тамбур та хол не облаштовані попереджувальними і спрямовувальними тактильними індикаторами та тактильними смугами. Дзвінком до будівлі особа з особливими освітніми потребами також не може скористатися, оскільки він високо встановлений. ЕГ було пояснено, що осіб з особливими потребами не навчається за цією ОНП. А у разі якщо буде потреба у спілкуванні чи поданні документів на вступ осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, то працівники будуть виходити спілкуватись у хол корпусу чи співробітники будуть допомагати переміщуватись по ЗВО. ЕГ встановила, що по навчальному корпусу особа з особливими освітніми потребами не може самостійно пересуватися, оскільки у корпусі вузькі коридори та круті східці, не облаштовані пандусами та іншими необхідними індикаторами та смугами» (№ 4197).

Те, що люди з особливими освітніми потребами наразі не навчаються за ОП, є непоодиноким коментарем закладів вищої освіти, які водночас запевняють ЕГ, що в разі потреби забезпечать таким людям доступ до освіти. Залишається лише зрозуміти, як ці люди зможуть потрапити до ЗВО, якщо від самого початку, від входу до будівлі доступ для них відсутній.

Іншим непоодиноким аргументом ЗВО щодо неможливості відповідного обладнання приміщень є згадки про «історичні будівлі», які, на думку ЗВО, унеможливають обладнання їх у такий спосіб, щоб забезпечити доступ для людей з особливими освітніми потребами (№ 3266, № 2114). Подібне виправдання просто не витримує жодної критики і свідчить не лише про необізнаність щодо технічних можливостей необхідних переобладнань, а й про світоглядну проблему, де людина і її права не перебувають на першому місці. Особливо прикро, коли такі аргументи озвучують представники правничої спеціальності.

6. Наявні чіткі і зрозумілі політика та процедури вирішення конфліктних ситуацій (зокрема пов'язаних із сексуальними домаганнями, дискримінацією та/або корупцією тощо), які є доступними для всіх учасників освітнього процесу та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

У Рекомендаціях зазначається, що «Процедура вирішення конфліктних ситуацій має бути до розумної міри формалізованою і наперед визначеною. Вирішення всіх конфліктних ситуацій *ad hoc* або на основі надмірно загальних правил є недоліком. Правила вирішення конфліктних ситуацій передбачають процедури (в тому числі із забезпеченням належної конфіденційності) щодо розгляду повідомлень про сексуальні домагання, дискримінацію та одержання неправомірної вигоди (хабарництво). Відсутність чітких правил щодо бодай одного з цих елементів є недоліком у контексті відповідності Критерію 7».

Аналіз акредитаційних справ свідчить про те, що формалізація і визначення процедури вирішення конфліктних ситуацій у закладах вищої освіти здійснюються по-різному. Як правило, процедури затверджуються окремими внутрішніми документами про вирішення конфліктних ситуацій чи про реагування на доведені випадки булінгу (цькування) і насильства у закладі освіти. Крім того, певні правила можуть визначатися в Положенні про організацію освітнього процесу, зокрема право осіб на захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства (№ 312), а деякі — в Положенні про академічну доброчесність, де, зокрема, передбачено створення Комісії з академічної доброчесності, що розглядає питання недотримання учасниками освітнього процесу норм академічної доброчесності (№ 221).

Внутрішніми актами закладу вищої освіти визначаються різні механізми реагування на випадки конфліктних ситуацій та їх вирішення. Повідомлення про конфліктні ситуації

можуть здійснюватися телефоном довіри, скриньками довіри, електронною формою для анонімного звернення щодо вирішення будь-яких конфліктних ситуацій чи іншими способами. Для вирішення конфліктів, залежно від змісту і причин, можуть створюватись різні комісії, причому в одному закладі вищої освіти їх декілька. Є практики, коли система вирішення конфліктних ситуацій має розгалужену багаторівневу систему (№ 5048).

У деяких університетах є практики створення окремих посад. Наприклад, в одному з університетів встановлено спеціалізовані посади проректора з гендерних питань та Уповноваженого з антикорупційної діяльності (№ 4943).

Водночас слід констатувати, що в більшості випадків університети зазначають, що жодних конфліктів у них раніше не виникало, або приховують від ЕГ конфліктні ситуації, як, зокрема, це сталося в одному університеті, де за наслідками розгляду конфліктної ситуації здобувача відрахували з університету, а викладачеві оголосили догану (№ 3566). Це не дає змоги переконатися в ефективності процедур вирішення конфліктів, а отже, експерти оцінюють це радше не через результати попередніх розглядів, а через визначення рівня обізнаності учасників освітнього процесу з таким механізмом.

Учасники освітнього процесу переважно вказують, що обізнані з механізмами реагування на конфлікти. Проте є випадки, коли інформування учасників освітнього процесу здійснюється недостатньо. Наприклад, експертна група зазначає, що *«представники студентського самоврядування не змогли надати чітку відповідь щодо процедур врегулювання конфліктних ситуацій, пов'язаних із сексуальними домаганнями, дискримінацією»* (№ 6652). Або ж *«у відомостях про самооцінювання зазначено цілий комплекс для вирішення конфліктних ситуацій, а саме: працюють служба довіри, відділ внутрішнього університетського контролю та боротьби з корупцією, комісія з вирішення конфліктних ситуацій, проте під час розмови зі студентами у відповідь на запитання на те, куди вони звертаються при конфліктній ситуації, студентами не було названо ці структури, а було сказано про можливість звернутися до куратора»* (№ 3028). Є також випадки, коли інформація про механізми вирішення конфліктів оприлюднюється не в повному обсязі або частина можливих причин виникнення конфліктів не має достатнього нормативного підґрунтя. Наприклад, ГЕР зазначила, що в закладі вищої освіти *«відсутня інформація про нормативне регулювання процедур розгляду повідомлень, пов'язаних із сексуальними домаганнями та дискримінацією»* (№ 1084).

Критерій 8. Внутрішнє забезпечення якості освітньої програми

4. Наявна практика збирання, аналізу та врахування інформації щодо кар'єрного шляху випускників освітньої програми.

У переважній більшості проаналізованих акредитаційних справ дотримано практики збирання, аналізу та врахування інформації про подальше працевлаштування випускників за відповідною ОП. Тобто розробники ОП можуть підтвердити існування такого інструмента і його використання. Як правило, цю інформацію систематизує окремий структурний підрозділ, наприклад, Центр гуманітарно-виховної роботи, профорієнтації та працевлаштування (№ 4507) чи Центр працевлаштування та зв'язків з випускниками (№ 4879). Інструментами збору інформації та моніторингу кар'єрного шляху випускників є проведення систематичних зустрічей з випускниками, створення та ведення спільних онлайн-чатів, залучення їх до заходів, які проводяться в університеті.

Лише в окремих випадках в акредитаційних справах зафіксовано незадовільні практики щодо цього підкритерію, які можна вважати недоліком ОП у контексті відповідності критерію 8. Наприклад, у відомостях про самооцінювання зазначено, що моніторинг кар'єрного шляху випускників здійснювався через проведення загального анкетування

«Університет очима випускника» або в телефонному режимі. У Рекомендаціях зазначається, що цей процес не повинен бути формалізованим, однак у цьому випадку профорієнтаційний відділ, що відповідав за проведення опитування та спілкування з випускниками, на зустрічі з членами ЕГ розповідав *«більше про роботу в напрямі надання пропозицій щодо працевлаштування випускників, а практики збирання та аналізу інформації щодо кар'єрного шляху випускників вони не мають, але планують її започаткувати»* (№ 2822). Це свідчить про формальність заяв щодо існування моніторингу на такій ОП.

В іншому випадку в університеті визначено посаду керівника напряму сприяння працевлаштуванню студентів та випускників, однак заклад не надав підтвердження проведення таких моніторинрів. Оскільки це докторська програма з права, то гарант надав лише усні запевнення членам ЕГ про подальше працевлаштування випускників ОП (№ 4197).

Критерій 10. Навчання через дослідження

1. Зміст освітньо-наукової програми відповідає науковим інтересам аспірантів (ад'юнктів) і забезпечує їх повноцінну підготовку до дослідницької та викладацької діяльності в закладах вищої освіти за спеціальністю та/або галуззю.

Серед досліджених акредитаційних справ ми виявили два випадки, коли ЕГ вказували на відсутність освітніх компонентів, зорієнтованих на набуття компетентностей викладача (№ 5394, № 4234).

2. Наукова діяльність аспірантів (ад'юнктів) відповідає напряму досліджень наукових керівників.

Члени ЕГ та ГЕР при аналізі ОП звертають у цьому підкритерії особливу увагу на теми дисертаційних досліджень аспірантів та переглядають їх на відповідність темам наукових досліджень і розробок їхніх наукових керівників. У проведеному аналізі акредитаційних справ з права не так багато ОП рівня аспірантури. Як правило, експерти аналізують цей підкритерій за допомогою таблиць, які складають розробники ОП. Їх аналіз дозволяє аргументувати відповідність або неповну відповідність тематики дисертаційних досліджень науковим зацікавленням керівників. Переважно ОП враховують при визначенні теми наукової роботи аспіранта наукову сферу керівника. Однак можна виділити декілька справ, у яких експерти звертають увагу на невідповідність тем дисертацій напряму досліджень наукових керівників. Наприклад, *«аспірант [ПІБ], тема дисертації: «Організаційно-правові засади державного управління у сфері альтернативної енергетики в Україні», затверджена у 2019 році, – науковий керівник [ПІБ], тема дисертації: «Організація управління культурою в Україні (адміністративно-правовий аспект)»*, лише одна стаття відповідає темі аспіранта» (№ 4971); *«аспірант [ПІБ], «Правове регулювання соціального захисту працівників правоохоронних органів» – науковий керівник [ПІБ], «Виникнення, зміна та припинення трудових правовідносин при бригадній формі організації та стимулювання праці», 1993 рік, лише одна стаття з теми аспіранта»* (№ 4971).

В одному з випадків гарант ОП надав експертам неповну таблицю для належного аналізу цього підкритерію. У ній були відсутні приклади наукових статей керівників дисертаційних досліджень. Члени ЕГ провели аналіз на основі відкритих даних (наукових профілів НПП на Google Scholar, репозиторії, профільних університетських наукових виданнях). Як наслідок, експерти дійшли висновку про часткову невідповідність тем дисертацій науковим інтересам керівників (№ 2094).

РОЗДІЛ 4. ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АКРЕДИТАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Виставлення конкретних оцінок за окремими критеріями

Відповідно до вимог Положення про акредитацію, оцінювання ОП та освітньої діяльності за ОП здійснюється за кожним критерієм згідно зі шкалою оцінювання, яка охоплює чотири рівні відповідності. Від найнижчого до найвищого ці рівні розташовано так: F, E, B, A. Ми виявили особливості застосування цієї шкали оцінювання, серед яких, на нашу думку, є помітна неузгодженість між вимогами Положення про акредитацію та практикою його застосування.

Рівень відповідності F

Відповідно до Положення про акредитацію, рівень відповідності F означає, що освітня програма та/або освітня діяльність за цією програмою не відповідає визначеному критерію, виявлені недоліки мають фундаментальний характер та/або не можуть бути усунуті впродовж одного року. Якщо принаймні за одним критерієм встановлено відповідність за рівнем F, то, згідно з вимогами Положення про акредитацію, Нацагентство зобов'язане ухвалити рішення про відмову в акредитації.

У жодній із проаналізованих акредитаційних справ експерти Нацагентства не встановлювали відповідність за рівнем F за жодним критерієм.

На наш погляд, це пояснюється декількома обставинами. По-перше, ми виявили, що деякі з опитуваних експертів продемонстрували неправильне розуміння підстав встановлення рівня відповідності F. Зокрема, експерти, з якими ми проводили інтерв'ю, зазначали: «F означає, що немає освітнього процесу, немає студентів» (P 4); «F — це коли вже не здійснюється освітня діяльність» (P 8); «Якби була така оцінка, то дивно, що така навчальна програма би існувала в ЗВО» (P 5). Втім, Положення про акредитацію визначає окремою підставою для відмови в акредитації випадок, коли освітній процес за освітньою програмою не здійснюється. Натомість встановлення рівня відповідності F вказує на ситуацію, коли ОП не відповідає визначеному критерію. Як наслідок, ОП, які насправді потрібно було б оцінити за рівнем F, у проаналізованих справах завжди оцінюються на рівні E.

По-друге, експерти пов'язували встановлення рівня відповідності F із відповідальністю за закриття ОП: «Тоді програму треба закривати. Серед мого досвіду таких програм не було. Оцінка E була, F не було. Один раз спілкувалася з ЕГ, яка готова взяти на себе відповідальність закрити програму» (P 1); «Якщо не були і не ставляться оцінки F, може, є сенс змінити критерії на «Відповідає / Не відповідає»? Що таке закрити ОП? Так, це неякісна освіта і все таке, але це теж і ошукані здобувачі, яким відмовляють в отриманні освітніх послуг» (P 3). Тоді як у випадку закриття освітньої програми існує механізм переведення здобувачів на аналогічну освітню програму в іншому ЗВО.

Рівень відповідності E

Відповідно до Положення про акредитацію, рівень відповідності E означає, що освітня програма та/або освітня діяльність за цією програмою загалом не відповідає визначеному критерію, однак виявлені недоліки можна усунути впродовж одного року. Водночас якщо встановлено відповідність за рівнем E щодо одного або двох критеріїв і за

жодним із критеріїв не встановлено відповідності за рівнем F, то згідно з вимогами Положення про акредитацію, Нацагентство має ухвалити рішення про умовну (відкладену) акредитацію, строк чинності якого становить один рік.

Цікавим є пояснення експертів щодо встановлення рівня відповідності E за одним з критеріїв ОП. Члени ЕГ встановили, що програма могла б отримати оцінку E, але, спираючись на рекомендацію Нацагентства від 19 листопада 2020 року, ЕГ оцінила програму за цим критерієм на B. У документі пояснюється, що якщо *«ЗВО демонструє виправлення виявлених раніше недоліків, але ці заходи потребують більш тривалого часу для повноцінної реалізації, під час нової акредитації ЕГ має право вважати такі недоліки несуттєвими»* (№ 3102).

Рівень відповідності B

Відповідно до Положення про акредитацію, рівень відповідності B означає, що освітня програма та освітня діяльність за цією програмою загалом відповідають визначеному критерію з недоліками, що не є суттєвими.

Серед проаналізованих акредитаційних справ ми виявили чітку тенденцію тяжіння до встановлення рівня відповідності B.

На основі результатів глибинних інтерв'ю цю тенденцію можна пояснити декількома ймовірними причинами. По-перше, експерти відзначали розбіжності в розумінні випадків, коли має встановлюватися саме цей рівень відповідності: *«Взагалі A і B були трошки проблемними, як тільки з'явилися. ЗВО думали, що A — це 5, а B — це 4 або 4+. І Всі ЗВО так ставились до цього. В 2020, пам'ятаю, що підтвердили, що A — це як 5+, а B — це 5 або 4»* (Р 3); *«B — звичайна ОП»* (Р 1); *«B — це навіть не 4, а 5, хороша 5»* (Р 8). По-друге, як і у випадку зі встановленням рівня відповідності F, було озвучено певний страх щодо відповідальності: *«ЕГ ставить B, коли боїться конфлікту і не знає, як обґрунтувати A»* (Р 1); *«Напевно, так їм самим спокійніше, бо E або A — це підвищена відповідальність для експертів»* (Р 7). І насамкінець таку тенденцію пояснюють прагненням відзначити прогрес, якого досягли ЗВО: *«Думаю, що тяжіння до B зумовлено, зокрема, тим, що на помилках навчаються і враховують»* (Р 2); *«Від E до B — це прагнення врахувати, коли ми бачимо реальні кроки і зусилля, реальні факти, що зусилля приводять до позитивного результату, хочеться це врахувати»* (Р 5).

Рівень відповідності A

Відповідно до Положення про акредитацію, рівень відповідності A означає, що освітня програма та освітня діяльність за цією програмою повністю відповідають визначеному критерію, зокрема мають інноваційний/взірцевий характер. Водночас якщо відповідність за рівнем A встановлено щодо п'яти і більше критеріїв, рішення про акредитацію освітньої програми ухвалюється з визначенням «Зразкова».

На практиці ми бачимо, що експерти сприймають рівень відповідності A не так, як його описано в Положенні про акредитацію та в Рекомендаціях Нацагентства. Зокрема, експерти вважають інноваційний/взірцевий характер обов'язковою умовою для встановлення рівня відповідності A: *«A — це щось таке, що можна показати іншим як приклад або щось унікальне. Якщо нічого цього не можемо довести, то будемо зменшувати A на B. ...З A на B ми неодноразово змінювали, бо Нацагентство писало неодноразово, що ми у висновку маємо відобразити або зразковість, або унікальність»* (Р 3); *«Щодо A — це абсолютний ексклюзив»* (Р 4); *«A — це не просто дотримання вимог законодавства. Це унікальне, зразкове, специфічне, і його не може бути так багато»* (Р 2).

Однак у Положенні про акредитацію йдеться про те, що ОП «в тому числі» мають інноваційний/взірцевий характер. А це означає, що інноваційний/взірцевий характер не є обов'язковою умовою для встановлення рівня відповідності А, на чому Нацагентство також наголошувало у своїх Рекомендаціях.

У глибинних інтерв'ю небажання ставити оцінку А було пояснено страхом відповідальності, як і у випадку зі встановленням рівнів відповідності F та B: *«Здебільшого ЕГ бояться ставити А, не знають, як це обґрунтувати, ЗВО не розуміють, чому не А, коли немає зауважень»* (Р 1).

Зразкові практики в освітніх програмах

Під час акредитаційної експертизи важливо не лише виявляти слабкі сторони освітньої програми, а й фіксувати та описувати найкращі практики, які мають взірцевий характер. Якщо таких інноваційних взірцевих особливостей обґрунтовано більше п'яти, то освітня програма може отримати акредитацію як зразкова.

Серед нашої вибірки акредитаційних справ лише три освітні програми отримали зразкову акредитацію: ОП доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» (№ 2356) та дві магістерські програми за спеціальністю 293 «Міжнародне право» в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (№ 4384, № 4392). Ще у двох випадках (№ 5032, № 2081) було рішення ГЕР про надання акредитації з відміткою «Зразкова», але Нацагентство це рішення не підтримало. Така мала кількість прикладів, коли освітня програма отримує відмітку «Зразкова», може свідчити про серйозну прискіпливу увагу з боку ГЕР та Нацагентства до прийняття такого рішення.

Освітня програма з підготовки докторів філософії в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» отримала оцінку А за критеріями 4, 5, 6, 7 та 10. Зокрема, обґрунтовуючи взірцевість та інноваційність за критерієм 4, експертна група констатувала *«високий рівень інтернаціоналізації ЗВО та забезпечення належних умов для організації стабільної співпраці між викладачами і здобувачами ОНП «Право» та їх іноземними колегами. Інтернаціоналізація дослідницької та викладацької роботи є одним з пріоритетних завдань, визначених Планом стратегічного розвитку НаУКМА на 2015–2025 роки. З метою координування міжнародної співпраці у ЗВО створено окремий структурний підрозділ — відділ міжнародного співробітництва та розроблено англomовний сайт (<https://dfc.ukma.edu.ua/>). ЗВО активно співпрацює з зарубіжними закладами, є членом Асоціації європейських університетів (EUA), бере участь у різноманітних міжнародних проєктах та програмах міжнародної академічної мобільності, зокрема KA1 Erasmus+ International Credit Mobility (<https://dfc.ukma.edu.ua/going-from-naukma/mobility-programs/teachers-staff-erasmus-plus>) та у проєкті Erasmus+ «Структуризація співпраці щодо аспірантських досліджень, навчання універсальних навичок та академічного письма на регіональному рівні України» /DocHub (<http://dochub.com.ua/>)».*

Оцінку А за критерієм 10 експертна група обґрунтувала так: «Представлена ОНП забезпечує повноцінну освітню і наукову підготовку аспіранта. Відповідно до європейських принципів, у ЗВО наявна відповідна критична маса дослідників, які спільно працюють в одному руслі наукового пошуку, створено структуровану систему підготовки, що всебічно допомагає здобувачам реалізувати свій науковий потенціал. Потужна співпраця закладу вищої освіти із закордонними ЗВО у сфері наукових досліджень. Підтверджена спроможність ЗВО, відповідно до європейської та світової практики, щодо створення разової спеціалізованої вченої ради для атестації аспірантів, які проходять підготовку за відповідною ОНП».

Магістерська програма за спеціальністю 293 «Міжнародне право» в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка отримала оцінки А за критеріями 1, 4, 6, 7 та 9. Зокрема, взірцевість за критерієм 1, на думку експертної групи, полягає в тому, що «ОП має чіткі цілі, що передбачають підготовку фахівців з міжнародного права, які володіють фундаментальними знаннями про міжнародні судові установи, мають практичні навички вирішення публічно- та приватно-правових міжнародних спорів, здатні застосовувати отримані знання в професійній діяльності, а також вільно володіють англійською мовою на рівні, необхідному для здійснення юридичної діяльності в національних, зарубіжних та міжнародних установах. ОП є унікальною та особливою, враховуючи те, що аналогів такої програми не існує ні в Україні, ні за кордоном. Підбір ОК, наявних в ОП, дає можливість здобувачу опанувати компетентності застосування міжнародного права, зміст його матеріального та процесуального аспектів через вивчення практики та діяльності міжнародних судових установ, які передбачено цілями ОП. Досягнення зазначених компетентностей відбувається у поєднанні теоретичного навчання та набуття практичних навиків під час викладання навчального матеріалу у форматі кейс-технологій, moot court. Особливістю ОП є її унікальність, зокрема в аспекті залучення до освітнього процесу НПП, які мають практичний досвід, а також є професіоналами-практиками, що було підтверджено під час зустрічі з фокус-групами НПП, роботодавців, а також наданим навантаженням. Особливістю ОП є здійснення освітнього процесу англійською мовою, що дає можливість отримання професійної кваліфікації «Перекладач», а також практика за фахом в міжнародних та/або українських компаніях без відриву від навчання» (№ 4392). За критерієм 7 зазначається, що «створені умови є зразковими, оскільки для навчання використовується сучасне обладнання. Здобувачі ОП мають безоплатний дистанційний доступ до електронного бібліотечного фонду та наукометричних баз. Бібліотека імені Максимовича, окрім Scopus та WoS, забезпечує вільний доступ здобувачів до інших світових баз із повнотекстовими науковими виданнями, що є зразковим для українських ЗВО. В ІМВ [Інституті міжнародних відносин] функціонує медичний пункт, обладнаний всім необхідним для надання першої медичної допомоги, ізолятором для хворих, умови в якому є комфортними для тимчасового перебування там. В медичному пункті ІМВ здійснюється безкоштовне експрес-тестування на COVID-19».

Окремі критерії в освітніх програмах отримують оцінки А від експертної групи в різних пропорціях. Серед нашої вибірки освітніх програм найчастіше експерти надавали оцінку А за критерієм 7 (37 разів) та критерієм 6 (22 рази). Найменше оцінок А було надано за критеріями 5 і 10 (по п'ять разів), критеріями 1 і 3 (по чотири рази), критерієм 8 (два рази) і критерієм 2 (один раз).

За критерієм 2 експертна група поставила оцінку А лише один раз (№ 4124). Обґрунтовуючи оцінку, експертна група зазначала, що в освітній програмі є «взірцевий характер співвідношення освітніх компонентів ОНП за структурою та змістом, зокрема у питанні впровадження двох видів практичної підготовки аспірантів — педагогічної й дослідницької, обсяг якої складає 10% від загального обсягу кредитів ОНП; взірцевий характер методичного забезпечення педагогічної й дослідницької практик здобувачів вищої освіти, розробленого на ОНП (Методичні рекомендації до організації та проходження практики для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» ОНП 081 «Право», розроблені проф. Л. Удовикою й доц. Я. Сидоровим, на думку ЕГ, варто використовувати під час розроблення загальнодержавного Стандарту ОНП за спеціальністю 081 «Право»; забезпечення індивідуальної траєкторії навчання аспіранта (шляхом вибору наукового керівника, теми дослідження, практикою подвійного наукового керівництва аспірантами, інституційною політикою запобігання конфліктним ситуаціям і фактам недоброчесності, а також зарахування окремих модулів навчання, отриманих

аспірантами у неформальній освіті); активний розвиток *soft skills* аспірантів через нормативні, вибіркові ОК та зарахування кредитів, отриманих у неформальній освіті». Проте GER не знайшла достатніх підтверджень вірцевості за цим критерієм, висловила декілька зауважень і в результаті змінила оцінку на В.

За критерієм 8 експертні групи надали оцінку А двом освітнім програмам. Зокрема, щодо однієї з них зазначалося, що «система забезпечення якості вищої освіти на ОНП складається із елементів загальноуніверситетського (Вчена рада ЗНУ, Науково-методична рада ЗНУ, відділ моніторингу якості освіти і ліцензування ЗНУ) й факультетського рівнів (Вчена рада юридичного факультету, Науково-методична рада юридичного факультету, гарант ОНП, завідувачі кафедр). Вірцевою є сформована в академічній спільноті ОНП культура якості освіти, яка є цілісною й органічно узгодженою системою спільно поділюваних цінностей і смислів, що постійно розвиваються й визначають якість освіти як інституційну ціль, а її забезпечення є спільною відповідальністю всього колективу ОНП. Одним із основних складників системи забезпечення якості вищої освіти на ОНП є опитування здобувачів, академічного персоналу ОНП та інших учасників освітнього процесу, які здійснюються регулярно, результати яких оприлюднюються на сайті ЗВО й безпосередньо впливають на перегляд змісту ОНП з метою удосконалення її змісту. Така практика є вірцевою» (№ 4124).

В іншій освітній програмі (№ 3594) експертна група зазначала, що «встановлено новаційність безпосередніх підходів ЗВО до форм, методів практичної його реалізації, створення організаційного механізму внутрішнього забезпечення якості на ОНП зокрема та у ЗВО в цілому, із розгалуженою системою фокус-груп, налагодженими двосторонніми зв'язками між структурними підрозділами ЗВО, гарантуванням дотримання встановлених нормативів, оперативністю реагування на виявлені недоліки та впровадженням новацій. ЗВО системно підходить та детально дотримується унормованих вимог щодо процедур розроблення, затвердження, моніторингу та періодичного перегляду ОНП. Пропозиції таргет-груп враховуються, про що свідчить практичний досвід ЗВО. Унікальною є практика отримання та застосування висновку іноземного експерта, всі фокус-групи залучені до перегляду ОНП, здійснюється громадське обговорення, де всі охочі можуть висловити свої пропозиції». Проте GER знизила оцінку за цим критерієм на В, пояснивши, що «попри наявну практику співпраці з роботодавцями, додані до ОНП рецензії не містять конкретних пропозицій щодо удосконалення ОНП або освітньої діяльності ЗВО».

За критерієм 1 усі оцінки А отримали ОП за спеціальністю 293 «Міжнародне право». Зокрема, в одній з ОП експертна група зазначала: «За своїм змістом ОП «Міжнародне право» є унікальною з чітко сформульованими цілями, які корелюють з місією та стратегією Університету. Сильними сторонами ОП є: підготовка здобувачів рівня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю «Міжнародне право» представниками однієї з найсильніших в Україні Львівської школи міжнародного права, що має свої багаторічні традиції; професійний науково-викладацький склад, що пройшов стажування у європейських та провідних українських університетах і має міжнародний досвід освітньої і наукової діяльності; практичне спрямування програми; співпраця з органами державної влади, вітчизняною та зарубіжною науковою спільнотою; широкі можливості здійснення академічної мобільності; схвальні відгуки щодо рівня знань здобувачів ОП від роботодавців та готовність їх працевлаштувати. ОП повною мірою відповідає визначеному критерію «Проектування та цілі освітньої програми» та має зразковий характер. ОП «Міжнародне право» повністю узгоджена з якісними характеристиками за підкритеріями 1.1.–1.4, зокрема: 1.1. ОП має чітко сформульовані цілі, які відповідають місії та стратегії Університету. 1.2. Цілі ОП та ПРН визначаються з урахуванням позицій та

потреб заінтересованих сторін. 1.3. Цілі ОП та ПРН визначаються з урахуванням тенденцій розвитку спеціальності 293 «Міжнародне право», ринку праці, галузевого та регіонального контексту, а також досвіду аналогічних вітчизняних та іноземних ОП. 1.4. За відсутності затвердженого стандарту вищої освіти за спеціальністю 293 «Міжнародне право» за РВО «Магістр», програмні результати навчання відповідають вимогам Національної рамки кваліфікацій для сьомого кваліфікаційного рівня. Тому ЕГ зробила висновок, що критерій 1 має зразковий характер і відповідає рівню А» (№ 4764).

Приклади освітніх програм, що мають низку серйозних зауважень, однак успішно проходять акредитацію

Звертають на себе увагу окремі освітні програми, які мають за результатами акредитаційної експертизи низку серйозних зауважень і, незважаючи на це, отримують акредитацію. Наведемо декілька таких прикладів.

Ключовим зауваженням до ОП підготовки бакалаврів з права під час акредитаційної експертизи № 1480 є недостатня кількість НПП з належною кваліфікацією для викладання юридичних дисциплін: на цій ОП працює лише вісім кандидатів і докторів юридичних наук. Експертна група вказує: **«Викладання на ОП забезпечують НПП, рівень академічної та професійної кваліфікації яких є різним. Контингент НПП ОП сформований, в т.ч. й із представників іншого фахового напрямку, які забезпечують викладання кількох фахових юридичних дисциплін... Підставами для визначення НПП, які забезпечують викладання на ОП, є наявність вищої освіти, рівня наукового ступеня та вченого звання (до ОП залучені й доктори політичних наук), в меншій мірі тематика наукових, навчально-методичних праць за останні п'ять років, проходження тематичного стажування, наявність досвіду практичної роботи, підвищення рівня лінгвістичної (зокрема іншомовної) підготовки тощо. ...має місце практика забезпечення викладання кількома НПП трьох-восьми різних за галузевою належністю юридичних дисциплін (виділення наше. — Авт.)».** З цієї причини ОП отримує умовну акредитацію. Через рік, на час акредитаційної експертизи № 5239, на цій ОП працюють ті самі вісім викладачів з науковим ступенем з юридичних наук, але ЕГ та ГЕР не акцентують увагу на цьому факті і ОП отримує повну акредитацію.

Магістерська ОП з міжнародного права № 4507 має низку серйозних зауважень: невідповідність підкритеріям 1.1, 1.2, 1.4; часткова невідповідність ПРН обов'язковим ОК; організація проходження практики здобувачами не відповідає вимогам нормативних документів; відсутність у навчальному плані курсових робіт та кваліфікаційної роботи, що не дозволяє здобувачам розвивати важливі компетентності; недостатньо активне залучення здобувачів до перегляду ОП. Незважаючи на ці зауваження, через які ОП мала б отримати умовну акредитацію, Нацагентство надає освітній програмі повну акредитацію.

Прогалини рецензування освітніх програм роботодавцями

До відомостей про самооцінювання освітньої програми, що подається на акредитаційну експертизу, зазвичай додається декілька рецензій або відгуків роботодавців (стейкхолдерів) з оцінкою цієї програми. Відзначимо, що відповідно до Положення про акредитацію, рецензії подають за наявності, тобто їх подання не є обов'язковою вимогою (однак ми не виявили акредитаційних справ, до яких не було би включено рецензій чи відгуків роботодавців). Оцінювання інформації, викладеної в рецензії (відгуку), явним чином не визначено як окремий підкритерій акредитації. Тому експерти Нацагентства доволі епізодично коментують зміст цих рецензій.

Наше вивчення рецензій та відгуків роботодавців, що додаються до відомостей про самооцінювання освітніх програм, свідчить про те, що вони є неефективним інструментом комунікації зі стейкхолдерами, який не досягає покладених на нього цілей.

Перша проблема більшості з цих рецензій полягає в тому, що їх текст є «ритуально-схвальним» за змістом. Рецензент зазвичай перелічує основні характеристики освітньої програми, пише про схвальну оцінку двох-трьох практик її реалізації і доходить висновку, що рецензована освітня програма може реалізовуватися у певному закладі вищої освіти. Використати на практиці поради з удосконалення освітньої програми з такої «схвальної» рецензії, очевидно, неможливо, бо вона їх, як правило, не містить. Крім того, у відгуках на ОП, прикріплених до відомостей про самооцінювання в реєстрі акредитаційних справ Нацагентства, часто не вказується дата підготовки рецензії або її отримання закладом вищої освіти, а принаймні в одному випадку (№ 2381) жодна з рецензій не містила назви закладу вищої освіти, ОП якого рецензується.

Другою проблемою є те, що часто рецензії надають особи, які не мають стосунку до професій, для яких насамперед має здійснюватися підготовка фахівців за відповідною програмою. Найбільш яскраво ця тенденція простежується для програм з права.

Традиційно в державах, що спираються на принципи демократії, захисту прав людини та верховенства права, є більш-менш стале уявлення про те, які професії належать до правничих. Критерієм, що відрізняє класичні правничі професії від інших професій (де також може бути необхідною чи корисною правничою освітою), є професійна незалежність, самоврядність, а також забезпечення функції правосуддя. Тому до правничої професії завжди належать суддя, адвокат, прокурор. Додатково до правничих професій у багатьох країнах можуть також зараховувати нотаріусів та «професорів права». Натомість державні службовці, службовці органів місцевого самоврядування чи поліцейські не вважаються представниками правничих професій. Вони працюють в ієрархічних системах, де наявне підпорядкування керівникам (це унеможлиблює професійну незалежність) та відсутня самоврядність (добір, кар'єрне просування, звільнення з посад та визначення етичних стандартів професії здійснюють несамоврядні професійні спільноти).

Конституція України згадує про правничу професію в розділі VIII «Правосуддя». Зокрема, у статті 131 йдеться про те, що член Вищої ради правосуддя має належати до правничої професії. Водночас Вищу раду правосуддя формують такі самоврядні професійні спільноти, як судді, прокурори, адвокати та представники юридичних вищих навчальних закладів і наукових установ.

Тому незважаючи на те що на рівні закону в Україні немає визначення терміна «правничо професія», з урахуванням наведених положень Конституції України, а також з огляду на кваліфікаційні вимоги, добір, кар'єрне просування, звільнення та визначення професійних етичних стандартів, можна стверджувати, що до правничих професій в Україні належать судді, прокурори, адвокати, нотаріуси, наукові та науково-педагогічні працівники в галузі права.

Правничо освіта, особливо фінансована державним коштом, має враховувати те, що правники необхідні в державі насамперед для забезпечення функції правосуддя. Отже, ключовим «роботодавцем» у контексті ОП за спеціальністю 081 «Право» мають бути насамперед правничі професії. Це не виключає потенційного працевлаштування випускників правничих шкіл в інших професіях, де юридична освіта може бути необхідною кваліфікаційною вимогою. Однак коли серед переліку роботодавців, з якими співпрацює правничо школа, немає представників правничих професій, спроможність такої школи підготувати фахівців відповідно до правничої спеціальності викликає сумніви.

Тому проблемними видаються випадки, коли для програм за спеціальністю 081 «Право» рецензії надавали службовці поліції, центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Водночас насторожує відсутність рецензій від представників правничих професій у таких ОП. Це, своєю чергою, є індикатором більшої проблеми — відсутності попиту на випускників таких ОП серед ключових роботодавців. Однак ЕГ або ГЕР вкрай рідко (№ 2518) звертали увагу представників ОП на те, що рецензії від таких роботодавців не є релевантними для відповідної програми.

Третя проблема — недоброчесність при підготовці рецензій. Чимало відгуків містять ознаки того, що їх текст підготувала інша особа, ніж підписант. Такими ознаками є повтори текстових фрагментів у рецензіях різних осіб; подібні текстові фрагменти (частини переставлено місцями або перефразовано, використання подібних формулювань) у різних відгуках; винятково «правильне» використання в тексті рецензії формальної термінології з чинного законодавства особою, яка не користується щодня цією термінологією (наприклад, «освітня програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти», «третій рівень вищої освіти»); ідентичне форматування тексту двох рецензій та ін. На жаль, експерти та ГЕР вкрай рідко (№ 2518) вказують на цю проблему, тим більше вона не розглядається в контексті недотримання підкритерію «Академічна доброчесність» представниками освітньої програми. В одному випадку представниця роботодавця підтвердила, що заклад освіти надав текст рецензії, яку вона підписала (№ 676), проте відповідна ОП все одно отримала умовну акредитацію.

Додатковим аргументом, що може свідчити про формальність процесу рецензування ОП, є випадки, коли надані рецензентом пропозиції та зауваження ніяк не відображено або проігноровано у змісті ОП (№ 3179).

Через окреслені причини рецензування ОП під час її підготовки до акредитації не приносить значної додаткової цінності, а подекуди й відтворює «звичні» недоброчесні практики. Окремі гарні відгуки, що містять корисну і практичну інформацію про освітню програму (№ 2084), наразі є винятком, що підтверджує правило. На наш погляд, слід виходити з того, що роботодавці та інші стейкхолдери надають рекомендації щодо розвитку ОП під час зустрічей із представниками ЗВО, безпосереднього спілкування з ними, а не шляхом написання окремої рецензії. Якщо формалізований відгук (рецензія) на освітню програму має бути частиною інформації, що опрацьовується в рамках акредитації, то його слід структурувати за конкретними критичними запитаннями, спрямованими на виявлення думки рецензента про першочергові та стратегічні заходи з удосконалення ОП, її розвитку в умовах наявних ризиків, підтвердженої фактичними даними попиту на випускників на ринку праці тощо.

Надання умовної акредитації без проведення акредитаційної експертизи

Як зазначено у Розділі 2, одразу після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну Кабінет Міністрів України надав Нацагентству повноваження ухвалювати рішення про умовну акредитацію освітніх програм без сплати за цю послугу та без проведення акредитаційної експертизи⁽⁶¹⁾. Це рішення було цілком зрозумілим в умовах багатьох невизначеностей, у яких Україна перебувала більшу частину 2022 року. Проте станом на лютий 2024 року це рішення Уряду не зупинено і законодавство не встановлює критеріїв, за якими Нацагентство може або не може надати освітній програмі умовну акредитацію без проведення експертизи. Фактично рішення з цього питання приймає

(61) Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 295 «Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-2022-%D0%BE>.

сам заклад вищої освіти: якщо він звертається до Нацагентства із заявою про умовну акредитацію освітньої програми без проведення її експертизи, то Нацагентство приймає відповідне рішення.

На наш погляд, починаючи з 2023 року, опція умовної акредитації без експертизи мала б бути доступна тільки закладам вищої освіти, що перебувають в об'єктивно складних обставинах: значні руйнування приміщень унаслідок бойових дій; розташування на територіях, наближених до бойових дій (Миколаїв, Херсон, Запоріжжя, Харків); релокація на більш безпечну територію України у 2022 році. Освітні програми інших ЗВО, які у 2022 році отримали річну акредитацію за цим алгоритмом, починаючи з 2023 року, на наш погляд, повинні були б проходити повноцінну акредитаційну експертизу.

Наприклад, низка правничих шкіл у 2022 р. подалися на умовну акредитацію без проведення експертизи, але у 2023 р. пройшли повноцінну акредитаційну експертизу. До цих шкіл належать освітні програми Державного університету «Житомирська політехніка» (ID ОП в ЄДЕБО: ##35420), Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (##37588), Житомирського державного університету імені Івана Франка (##30653), Київського університету імені Бориса Грінченка (##26191), Національного університету «Львівська політехніка» (##3697), Сумського національного аграрного університету (##37215), Черкаського державного технологічного університету (##26464), представники освітніх програм з правоохоронної діяльності Міжнародного гуманітарного університету (##34752, ##48106), Національного університету «Чернігівська політехніка» (##27817) та Університету митної справи та фінансів (##32227).

На жаль, не всі заклади освіти настільки відповідально ставляться до акредитації своїх освітніх програм з права та правоохоронної діяльності. Окремі ЗВО, що не підпадають під вищеописані складні обставини, застосовують декілька стратегій для отримання своєї ОП «автоматичної» акредитації.

1. Щорічне подання ОП на «автоматичну» умовну акредитацію на рік без проведення експертизи:

- Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського (##36149);
- Державний університет економіки і технологій (##48377);
- Державний університет «Житомирська політехніка» (##27484);
- Київський кооперативний інститут бізнесу і права (##13544);
- Київський національний університет будівництва і архітектури (##27055, ##55353);
- Київський національний університет імені Тараса Шевченка (##48485);
- Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (##22252);
- Львівський університет бізнесу та права (##46239);
- Міжнародний гуманітарний університет (##40949, ##48251);
- Міжрегіональна академія управління персоналом (##34416, ##14960, ##15442, ##14427, ##34490);
- Національна академія внутрішніх справ (##27386, ##28077, ##35952, ##54785);
- Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (##38792);
- Національна академія управління (##29119);
- Національний університет «Одеська юридична академія» (##27704, ##35316, ##37285);
- Національний університет «Чернігівська політехніка» (##26214);
- Полтавський державний аграрний університет (##54547);
- Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського (##50317);
- Український державний університет імені Михайла Драгоманова (##56849);
- Університет економіки та права «КРОК» (##50134);

- Університет Короля Данила (##49339);
- Черкаський державний технологічний університет (##52655);
- Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (##40892).

2. Освітня програма, яка у певний рік отримала умовну акредитацію за результатами повноцінної акредитаційної експертизи, у наступні роки подається на «автоматичну» акредитацію:

- Академія адвокатури України (##25530);
- Державний університет «Житомирська політехніка» (##26689);
- Державний університет економіки і технологій (##47978);
- Львівський національний університет природокористування (##35199);
- Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (##24931);
- Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (##22966);
- Сумський національний аграрний університет (##27781);
- Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського (##12801);
- Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (##35302).

3. Освітня програма, яка у певний рік отримала відмову в акредитації за результатами повноцінної акредитаційної експертизи, у наступні роки подається на «автоматичну» акредитацію:

- Академія рекреаційних технологій і права (##34164);
- Київський фаховий коледж туризму та готельного господарства (##29464);
- Національна академія управління (##11506).

Примітно, що для різних правничих ОП одного ЗВО можуть застосуватися різні стратегії акредитації з-поміж описаних вище.

Зміна оцінок освітньої програми з боку галузевої експертної ради

Розділ II Положення про акредитацію регламентує порядок проведення акредитації. Згідно з ним, експертна група (ЕГ) здійснює акредитаційну експертизу і за її результатами складає обґрунтований звіт, який підписують усі члени групи. Звіт містить оцінки (А, В, Е, F) за кожним з дев'яти (для програм підготовки докторів філософії/докторів мистецтва — десяти) критеріїв та обґрунтування експертної групи за кожним підкритерієм. Далі звіт разом із мотивованими зауваженнями до нього від керівника університету, освітня програма (ОП) якого акредитується, подається на розгляд членам відповідної галузевої експертної ради (ГЕР). Голова ГЕР призначає особу, відповідальну за підготовку проекту експертного висновку, що містить обґрунтовану пропозицію щодо рішення про акредитацію, умовну (відкладену) акредитацію, повторну акредитацію або відмову в акредитації ОП. Під час формування експертного висновку члени ГЕР можуть не погодитися з висновками експертів, поданими як обґрунтування до підкритеріїв. **Під час цієї процедури члени ГЕР, як показує практика, можуть не погоджуватися з виставленими експертами оцінками та змінювати їх.**

Серед проаналізованих 193 акредитаційних справ з права, міжнародного права та правоохоронної діяльності за 2020–2022 роки у 80 випадках члени ГЕР змінювали оцінки, виставлені ЕГ.

Акредитаційні справи, у яких члени ГЕР змінили оцінки експертів за окремими критеріями:

Практика	Номери справ у реєстрі Нацагентства
ГЕР підвищує оцінку, належне пояснення наявне	1230, 1843, 635(a), 2188(a), 4507(a), 4207, 1604(a), 3266(a), 3566(a), 1393, 5394, 4865, 3363, 6572, 4863, 4197(a)
ГЕР підвищує оцінку, належне пояснення відсутнє	1480, 2259(a), 6731(a), 2880(a), 5866, 2728, 635(a), 919(a), 4164(a), 3380(a), 3714, 5330(a), 4446(b), 2724, 2081(c), 2392, 4631, 4764, 5352(a), 1430(a), 4787, 3635, 2885, 2874
ГЕР знижує оцінку, належне пояснення наявне	2202, 2247, 2084, 5122, 1512, 183(d), 3179(e), 3178(e), 2834, 3843, 5266, 4416(e), 2114, 2518(f), 2369, 2026, 2949, 5048, 2888, 4334, 256, 221
ГЕР знижує оцінку, належне пояснення відсутнє	2691, 4124(g), 3594, 3174, 3458, 3814

(a) — Експертна група пропонує надати освітній програмі умовну акредитацію; рішення галузевої експертної ради — надати повну акредитацію.

(b) — ЕГ пропонує відмовити ОП в акредитації; рішення ГЕР — надати умовну акредитацію.

(c) — ЕГ пропонує надати ОП повну акредитацію; рішення ГЕР — надати ОП акредитацію з визначенням «Зразкова».

(d) — ЕГ пропонує надати ОП умовну акредитацію; рішення ГЕР — відмовити в акредитації.

(e) — ЕГ пропонує надати ОП повну акредитацію; рішення ГЕР — надати ОП умовну акредитацію.

(f) — ЕГ пропонує надати ОП повну акредитацію; рішення ГЕР — відмовити в акредитації.

(g) — ЕГ пропонує надати ОП акредитацію з визначенням «Зразкова»; рішення ГЕР — надати акредитацію без такого визначення.

Підстави зміни оцінок можуть полягати в тому, що для підтвердження та додаткової аргументації зміни оцінки члени ГЕР використовують **коментарі ЗВО до звіту ЕГ** (№ 1604). Тим самим вони мають можливість залучити додаткове джерело інформації, що покращує розуміння позитивних та негативних сторін ОП.

Інколи члени ГЕР у своїй аргументації зміни оцінок, виставлених експертами, звертають увагу на **різне розуміння процесу акредитації загалом**. Наприклад, члени ГЕР пояснюють у своєму експертному висновку суть процесу акредитації, який, на їхню думку *«...не про буквальне слідування рекомендаціям (які, до речі, не є нормативно-правовим актом, обов'язковим до виконання, а радше настановами групи компетентних фахівців, до яких варто дослухатися), а про те, як ОП працює насправді, в тому числі й поза межами «букви»* (№ 4787). Схожу думку висловив один з опитаних нами респондентів у рамках цього дослідження, звертаючи увагу, що завдання акредитаційного процесу не шукати недоліки, а допомогти ОП стати кращою (Р 3).

Ще однією підставою для зміни оцінок є **різне трактування вимог до ОП за окремими критеріями**. Це, зокрема, пов'язано з різним розумінням експертами та членами ГЕР поняття зразковості ОП, що приводить до зміни оцінки ЕГ за окремими критеріями з В на А або, навпаки, з А на В. У таких випадках аргументація ГЕР, як правило, стосується поняття взірцевості та зразковості. Наприклад:

- члени ГЕР звертають увагу на наявність певного типу обладнання, що може підтверджувати зразковість ОП за критерієм 7 (№ 4865, № 4207);
- члени ГЕР у своєму висновку аргументують, чому ОП має ознаки взірцевості щодо критерію, за яким експерти поставили оцінку В. ГЕР звертає увагу на високий рівень академічної та професійної кваліфікації викладачів ОП, залучення до навчального процесу роботодавців та професіоналів-практиків, наявність розгалуженої мережі міжнародної співпраці (№ 5394).

Члени ГЕР знижували оцінки ЕГ через різне розуміння ознак взірцевості ОП за окремими критеріями. Наприклад:

- члени ГЕР не побачили таких ознак у справах № 3843, № 5266 та № 3179;
- під час акредитаційної експертизи ЕГ виокремили ознаки зразковості за одним з критеріїв ОП, проте члени ГЕР ці ознаки не трактували як зразкові та знизили оцінку (№ 3174). У своїх обґрунтуваннях вони не вказали, в чому саме полягає відсутність ознак зразковості, адже переважно вони вказали ту саму інформацію, яку члени ЕГ наводили у своєму звіті.

Підставами для змін оцінок є також **невідповідна аргументація оцінок, виставлених експертами за окремими критеріями**. В одному випадку ГЕР відмовила в акредитації ОП (№ 2518) через відсутність дат на рецензіях від стейкхолдерів ОП та майже ідентичні тексти рецензій від різних осіб. В іншій акредитаційній справі ГЕР зазначає, що, скоріш за все, заднім числом створили Положення про вирішення конфліктних ситуацій і розмістили його на сайті після зауважень ЕГ (№ 4416), що є підставою не лише для зниження оцінки, але й загалом для винесення рішення про відмову в акредитації через фальсифікацію справи, що подавалась на акредитаційну експертизу. У цьому конкретному випадку Нацагентство не погодилося з аргументацією ГЕР і надало освітній програмі повну акредитацію.

Попри наведені вище приклади належної аргументації членами GER зміни оцінки, виставленої експертами, трапляються випадки, коли такі зміни виглядають невинуватими. Наприклад, при зміні оцінок експертної групи:

- GER погоджується із зауваженнями, наданими ЕГ, але констатує досягнення основної мети акредитації — надання корисних рекомендацій щодо покращення ОП: *«...вказані недоліки у системі забезпечення якості освіти можуть розглядатися в першу чергу як рекомендації, а не як невідповідність критерію»* (№ 3714, № 4787).
- GER не реагує на практики недоброчесності, на які вказує ЕГ (у програмах шести ОК ОП «Міжнародне право» є запозичення з наукових і навчально-методичних праць вітчизняних науковців без оформлення посилань на них) (№ 4446).
- GER не вважає проблемою те, що кадрові зміни на ОП призвели до нестачі викладачів, професійні досягнення яких відповідають вимогам, що висуваються під час акредитації (№ 2259).
- GER виправдовує неналежну організацію практичної підготовки здобувачів на ОП, ігнорує зауваження ЕГ щодо недостатньої розбудови складових внутрішньої системи забезпечення якості освіти (№ 6731).
- GER ігнорує незадоволеність значної кількості студентів матеріальними умовами на ОП та виправдовує нестворення на ОП умов для реалізації права на освіту особами з особливими освітніми потребами (№ 919).
- GER наводить контраргументи до конкретних зауважень експертної групи, проте не бере до уваги проблемну ситуацію на освітній програмі загалом (№ 2880).
- Члени GER у своєму обґрунтуванні зміни оцінки ігнорують наведені експертами істотні недоліки ОП (№ 4164).
- GER, знижуючи оцінку з В до Е, перераховує всі зауваження експертної групи, але не пояснює, чому оцінку має бути знижено (№ 3458).

Загалом оцінювання завжди є досить складним процесом не лише при акредитації ОП з права. У проаналізованих справах ми побачили, що випадки зміни членами GER оцінок, виставлених експертами під час проведення акредитаційної експертизи, є достатньо частим явищем. Підставами для такої зміни є залучення додаткових аргументів членами GER через наведення позиції керівника університету щодо звіту ЕГ, різне трактування вимог до критеріїв та різне розуміння процесу акредитації загалом, а також невідповідне обґрунтування експертами своїх оцінок. Водночас зафіксовано проблемні моменти зміни оцінок членами GER, коли вона впливає на загальний висновок ОП без аргументованих підстав та переконливих обґрунтувань таких змін.

Одночасна акредитація декількох освітніх програм

Відповідно до пункту 8 Положення про акредитацію, в межах однієї спеціальності на одному рівні вищої освіти може здійснюватись одночасна акредитація двох або більше освітніх програм. На практиці експерти згадували, що це може бути не дуже ефективним процесом: *«У нас в університеті є сім вузькоспеціалізованих магістерських програм. І в один рік вони всі вийшли на акредитацію. І було таке, що експерти плутали одну програму з іншою, тому що інтерв'ювання проходило одночасно. І коли ми читали звіт, ми зрозуміли, що це не про нашу програму»* (Р 4); *«Ти на одну [програму] витрачаєш три*

дні, а потім днів сім треба, щоб виписати все це. Це не можна взяти у когось якусь кальку і виписати. А коли іде подвійна [акредитація], до того ж там чітко вказані терміни, і ти маєш і описати, і обговорити з колегами, кожен має додати свою частинку, все вчитати, в систему внести... Можливо, варто це розмежувати і дати більше часу» (Р 8); «Ми проходили дві програми спільно акредитацію, і на них дивились комплексно, хоча кожна з них має свою специфіку. І давали рекомендації, які стосувались іншої програми, і вони все рівно залишились в рішенні Нацагентства. І для мене це незрозуміло... У нас ОП «Господарське право і процес», інша ОП — «Інформаційне право, право інтелектуальної власності». В рекомендаціях я отримала: посилити складову інформаційного права і права інтелектуальної власності» (Р 7).

Для таких випадків Положення про акредитацію дозволяє залучати до складу ЕГ по одному додатковому експерту для однієї програми. Але, вочевидь, в описаних випадках до такої практики не вдавались або навіть залучення одного додаткового експерта суттєво не вплинуло на оптимізацію навантаження на ЕГ під час одночасної акредитації і тому негативно позначилося на якості експертних висновків. У будь-якому разі, наявна процедура одночасної акредитації має недоліки.

Обов'язок відмовити в акредитації

Відповідно до Положення про акредитацію, у разі якщо в поданих документах Нацагентство виявляє недостовірні відомості, воно зобов'язане прийняти рішення про відмову в акредитації незалежно від встановленого рівня відповідності критеріям. На практиці бачимо справи, де було виявлено недостовірні відомості, однак ОП отримали акредитацію:

- фальсифікації рецензій (і навіть визнання самим ЗВО, що саме вони готували проєкт рецензії для роботодавця (№ 676));
- зміна заднім числом внутрішніх документів університету: із висновку ГЕР: «Відсутність, а потім появу після вибуття ЕГ Положення про вирішення конфліктних ситуацій ЗВО обґрунтував тим, що його забули завантажити. Водночас із звіту ЕГ впливає те, що заклад вказав на відсутність такого положення під час експертизи, а значить, якщо припустити, що цей документ був вже розроблений та затверджений, то чому він не був завантажений під час експертизи до 24.09.2021 — незрозуміло. Найбільш вірогідним є те, що цей документ було розроблено між 24 та 29 вересня, затверджено заднім числом і після вибуття ЕГ завантажено на сайт» (№ 4416);
- надання під час акредитації програми за спеціальністю 081 «Право» інформації про співпрацю з іноземним ЗВО, який насправді, як встановили експерти ГЕР, взагалі не здійснює освітньої діяльності у сфері права (№ 256);
- визначення у профілі ОП особливості підготовки магістрів, яка полягає у використанні юридичної клініки при університеті, коли насправді таке твердження є неправдивим, тому що юридична клініка не функціонує (№ 221).

Відповідно до Положення про акредитацію, у разі встановлення на підставі поданих документів та/або під час виїзду до закладу вищої освіти достатніх підстав вважати, що освітній процес за освітньою програмою не здійснюється, Нацагентство зобов'язане прийняти рішення про відмову в акредитації. На практиці експерти Нацагентства неодноразово зазначали, що якщо освітній процес не здійснюється, то це підстава для оцінки F.

Рівень підготовки експертів експертної групи

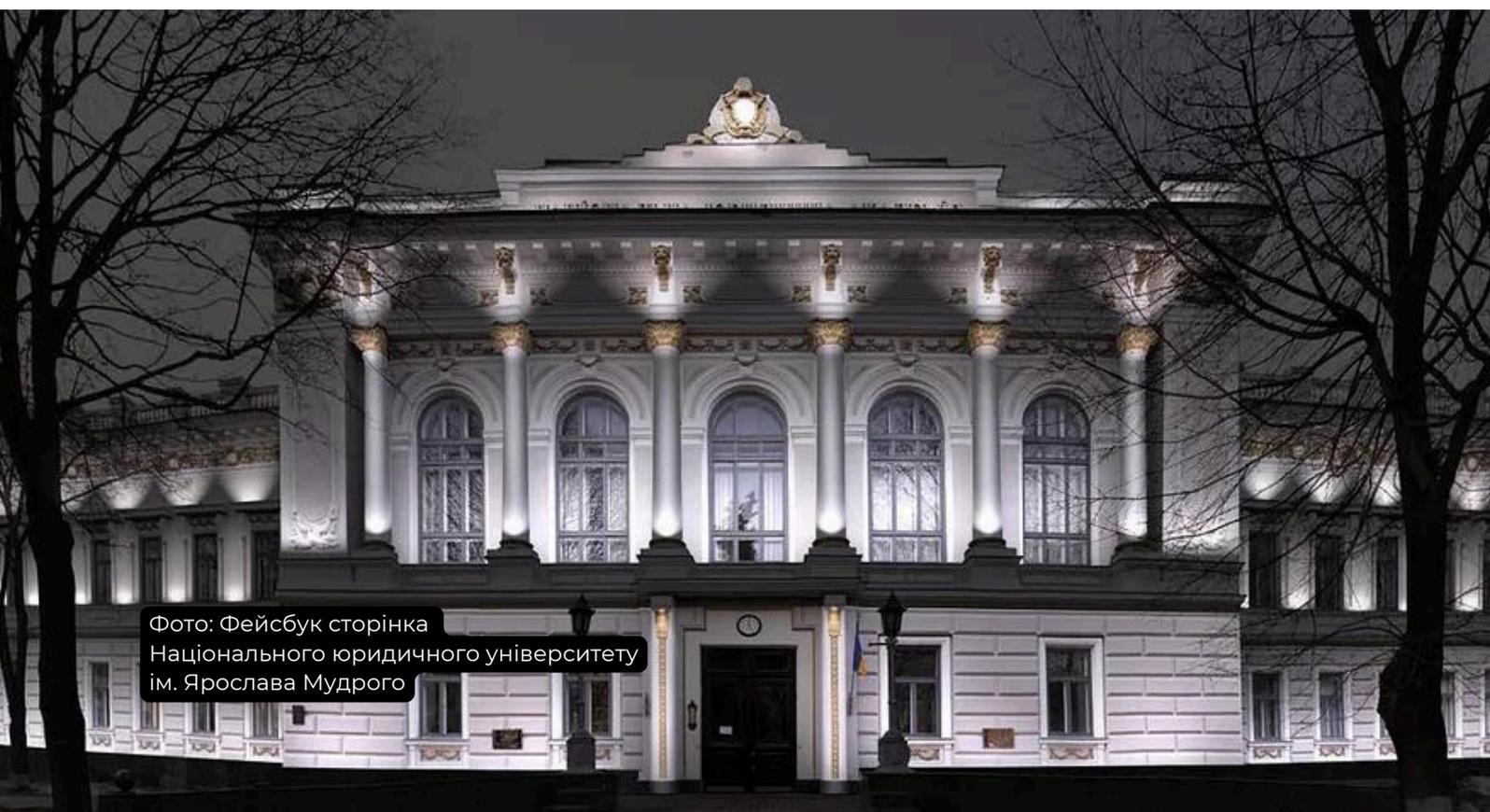
Під час глибинних інтерв'ю ми чули від респондентів високі оцінки фахового рівня експертних груп: «Є дуже фахові. Дуже експертні. Це особливо стосується голів ЕГ. Я помітила, що ті, на кого ми звертали увагу ще два з половиною роки тому (коли вони так собі попрацювали), вони почали траплятися нам рідше. Напевно, Нацагентство аналізує» (Р 1); «Високий рівень експертів. Відчувалось, що вони не перший рік працюють у сфері, розуміють, як відбувається реалізація ОП. В нашу групу не потрапили експерти, які не розуміли, чого вони хочуть і навіщо ми зустрічаємось» (Р 7).

Водночас респонденти повідомляли про випадки, коли фаховий рівень окремих ЕГ був неналежним: «У мене були справи за спеціальністю 293 «Міжнародне право», коли я у внутрішній чат написала, що якщо ми так далі будемо працювати, то у нас нічого не вийде. Бо там ЕГ просто прочитала висновки про самооцінювання і більше нічого не робила» (Р 1). З огляду на такі ситуації, респонденти озвучували пропозицію приділяти належну увагу підготовці експертів: «Якщо раніше Нацагентство проводило повноцінні навчання перед кожною акредитацією, незважаючи на кількість вже проведених акредитацій, то зараз вони не бачать багато поганого і не бачать багато хорошого» (Р 1); «Підготовка експертів змінилась (у контексті пандемії та повномасштабної війни). Кадровий склад оновлюється, але трошки складніше. Підготовка експертів в очному форматі дозволяє побачити, наскільки особа мотивована себе реалізувати як експерт. Але для дистанційного формату є ризик неусвідомлення експертом складності діяльності експерта. Це не просто бути спостерігачем» (Р 2). Окремо про необхідність попередньої підготовки і навчання говорили щодо здобувачів у складі ЕГ: «Зі студентами треба проводити спеціальні тренінгові збори. У них виникають складнощі з підготовкою звіту. Ця практика має зберігатись, але їм треба проводити додаткові тренінги» (Р 2).

Дискусійні твердження та рекомендації, наведені в акредитаційних справах (Додаток 4)

(61) Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 295 «Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-2022-%D0%BE>.

Фото: Фейсбук сторінка
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого

РОЗДІЛ 5. ВПЛИВ РЕКОМЕНДАЦІЙ З РОЗВИТКУ СИСТЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРАВНИЧИХ ШКІЛ, ЯКІ БУЛО НАДАНО ЕКСПЕРТАМИ ПРОГРАМИ USAID У 2014–2018 РОКАХ, НА РЕЗУЛЬТАТИ АКРЕДИТАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

У рамках реалізації проєкту «Ефективна та прозора процедура акредитації освітніх програм правників як необхідна умова якості юридичної освіти», що реалізується за підтримки програми USAID «Справедливість для всіх», одним із завдань визначено здійснення аналізу розвитку програм підготовки правників у чотирьох закладах вищої освіти, зокрема Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Національному університеті «Одеська юридична академія» та Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого. Метою аналізу є вивчення впливу рекомендацій, які надавались у 2014–2018 роках експертами програм USAID «Справедливе правосуддя» та «Нове правосуддя» під час оцінювання внутрішніх систем забезпечення якості юридичної освіти в цих правничих школах.

У Львівському національному університеті імені Івана Франка та Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича оцінювання проводилося у 2014 та 2015 роках, ще до прийняття Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015). Тому кількість критеріїв та підкритеріїв, за якими оцінювалися системи забезпечення якості, була меншою, ніж закріплено у ESG-2015(62). У 2017 році методику було доопрацьовано з урахуванням згаданих ESG-2015 та рекомендацій і на її основі було проведено оцінювання в Національному університеті «Одеська юридична академія» та Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

У 2021 році було здійснено оцінювання впливу результатів незалежного зовнішнього оцінювання процесів забезпечення якості юридичної освіти в цих чотирьох університетах, яке провели **Ділейн Р. Свенсон**, доктор права (США), Директор Центру розвитку правничих навичок, завідувач кафедри міжнародного та американського права юридичного факультету Люблінського католицького університету ім. Яна Павла II, Люблін (Польща); **Томас Г. Спіді Райс**, професор практики Правничої школи імені Вашингтона та Лі, Транснаціональний юридичний інститут, Лексингтон, Вірджинія (США); **Марія Цип'яшук**, викладачка кафедри теорії та історії держави і права Інституту права імені Іонікія Малиновського Національного університету «Острозька академія», керівниця юридичної клініки «Pro Vono» НаУОА, членкиня Правління ГО «Асоціація юридичних клінік України», та **Іван Ромащенко**, доктор права (Ляйденський університет, Нідерланди), доцент кафедри цивільного права та заступник директора Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Оцінювання якості правничої освіти на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка було проведено у 2014 році, за його результатами підготовлено звіт з рекомендаціями щодо вдосконалення внутрішньої політики забезпечення якості правничої освіти. Оцінювання проводили міжнародні експерти Ділейн Р. Свенсон та Фінлей Янг, а також українські — Мирослава Антонович та Оксана Сироїд. Оцінювання проводилось за **сімома критеріями**, що містили 14 підкритеріїв.

(62) Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Ухвалено Міністерською конференцією в Єревані 14–15 травня 2015 р. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_ga_in_the_ehea_2015.pdf

У нашій вибірці акредитаційних справ наявні п'ять освітніх програм цього університету, серед яких дві освітні програми другого магістерського рівня за спеціальністю 293 «Міжнародне право» (№ 4361, № 4764), одна магістерська програма за спеціальністю 081 «Право» (№ 6453) та дві програми з підготовки докторів філософії (№ 2081, № 2392). Усі ці освітні програми пройшли успішну акредитацію у 2020–2022 роках. Магістерську освітню програму за спеціальністю 081 «Право» акредитовано успішно у 2022 році і взято за основу для оцінювання впливу.

За критерієм 1 «Політика та процедури внутрішнього забезпечення якості» та критерієм 2 «Затвердження, моніторинг та періодичний огляд програм та вимог» експерти у 2021 році констатували суттєвий прогрес: усі необхідні нормативно-правові акти, які стосуються розбудови системи забезпечення якості та розроблення і перегляду освітніх програм, наявні. Під час акредитації ОП експертна група вказала, що *«ЗВО має чіткі врегульовані процедури розроблення, затвердження, моніторингу та періодичного перегляду ОП, послідовно дотримується цих процедур. Результатами співпраці є реальні зміни ОП. Існує практика співпраці з випускниками за ОП. Система забезпечення якості є активною, виявляє недоліки, а ЗВО вчасно і повністю реагує на них, що підтверджується конкретними прикладами»*. Водночас констатувалося, що до обговорення ОП, зокрема цілей та ПРН, недостатньо широко залучено здобувачів освіти та академічну спільноту.

За критерієм 3 «Добір та оцінювання студентів» у 2014 році рекомендувалося комплексно переглянути систему оцінювання студентів, запровадити систему тестів, а також вправи, що включають важливі м'які навички (такі як групова робота, усний та письмовий правовий захист тощо), запровадити такі методи оцінювання, як написання есе та іспити з використанням законодавства та матеріалів судової практики (open book exams). Під час акредитації ОП було встановлено, що *«оцінювання результатів навчання здобувачів здійснюється у формі вхідного, поточного, рубіжного та підсумкового контролю. Форми та терміни контрольних заходів, критерії оцінювання здобувачів регламентуються окремим положенням. Контрольні заходи та критерії оцінювання доводяться до здобувачів на перших заняттях. Для більш зручного інформування здобувачів щодо цілей, змісту та очікуваних результатів навчання кожної навчальної дисципліни у ЗВО здійснюється перехід до використання силабусів навчальних дисциплін»*. Проте наголошувалось на недостатньому використанні Moodle під час оцінювання. Фокус-група зазначала, що для здобувачів ще й досі пріоритетною формою роботи залишається комунікація «через старосту». Крім того, є недостатньою залученість представників роботодавців до контрольних заходів.

Досить суттєвий поступ зафіксовано за критерієм 4 «Забезпечення якості викладацького складу». Озвучені у 2014 році рекомендації щодо необхідності залучення до освітнього процесу викладачів з безпосереднім практичним досвідом і запровадження прозорої системи оцінювання викладачів, зокрема з боку студентської спільноти, переважно вдалося реалізувати. Під час акредитації ОП це підтвердилося. Зокрема, експертна група констатувала, що *«при відборі НПП на ОП враховувався також практичний досвід професійної правничої діяльності, наявність якого є важливою для забезпечення ефективності процесу навчання юридичних дисциплін, зокрема щодо формування практичних умінь і навичок, фахових компетентностей, визначених в ОП, дозволяє підтримувати тісні зв'язки юридичної теорії та практики. Значна частина НПП на ОП є практикуючими юристами, мають досвід практичної роботи. Під час зустрічі НПП вказали, що процедури конкурсного відбору, які вони проходять, є зрозумілими для них і прозорими»*. Крім того, встановлено, *«що у ЗВО діє Положення про оцінювання роботи та визначення рейтингів наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників, розроблене, зокрема, з метою підвищення ефективності роботи цих категорій, мотивації їхньої праці, стимулювання діяльності щодо підвищення якості освіти і науки. За*

результатами встановлюється рівень відповідності працівника займаній посаді, що враховується під час конкурсного відбору на заміщення вакантних посад НПП, прийняття рішення щодо продовження трудових відносин, розподілу навантаження, морального й матеріального заохочення працівників».

У 2014 році за критерієм 5 «Навчальна програма, методики викладання, навчальні ресурси та підтримка студентів» було, зокрема, надано такі рекомендації: *«Навчальну програму слід переглянути, виходячи з таких цілей: мінімум від 30% до 50% усіх дисциплін мають бути вибірковими. Слід пропонувати дисципліни, що розвивають базові юридичні навички, які охоплюють юридичне обґрунтування, методи дослідження, правове письмо та усний правовий захист. Формат занять, який є занадто формальним, слід змінити, щоб забезпечити більшу взаємодію та розвиток критичного мислення. Перелік літератури слід відредагувати, щоб включити практичні матеріали для використання на заняттях».*

Під час оцінювання у 2021 році експерти констатували, що більшість із цих рекомендацій було виконано. Рекомендацію щодо збільшення обсягу вибіркового складової до 50% виконати не вдалося, тому що університет спирається на положення Закону України «Про вищу освіту», де встановлено мінімальний обсяг вибіркової складової — 25%. Аналіз акредитаційної справи за магістерською ОП підтвердив ці результати оцінювання. Зокрема, експертна група вказувала, що *«у першому семестрі НП передбачено декілька обов'язкових навчальних дисциплін («Реалізація прав, свобод та інтересів особи у відносинах з публічною адміністрацією», «Правові цінності та етичні стандарти в професійній діяльності юриста», «Конституційні цінності та їх реалізація в Україні»)*. Таким чином, наведені можливі компоненти не включено в повному обсязі до обов'язкової частини магістерської ОП. Крім того, на розвиток навичок спілкування іноземною мовою передбачено окремий освітній компонент «Іноземна правнича мова (англійська, французька)», а для здобувачів на ОП створюються умови для вивчення вибіркового дисциплін іноземною мовою, можливості навчатися у так званих школах європейського, німецького, американського права відповідною мовою, за програмою подвійного диплома англійською мовою.

Є поступ і за критеріями 6 «Адміністрування та інформаційні системи» та 7 «Публічність інформації». Серед наданих рекомендацій за цими критеріями: *«Вебсайт слід удосконалити як завершений, доступний для всіх Інтернет-ресурс інформації про юридичний факультет. Вебсайт має мати англійську версію. Слід створити офіс зовнішніх зв'язків, а також розвивати електронні комунікації зі студентами та інформаційні ресурси з метою усунення обсягів паперової інформації».* Значну частину цих рекомендацій було реалізовано до 2021 року, водночас не було створено офісу зовнішніх зв'язків.

Під час аналізу акредитаційної справи також встановлено, що *«офіційний сайт ЗВО містить актуальну інформацію щодо організації, забезпечення та змісту освітнього процесу, на сайті розміщено рецензії на ОП, силабуси та робочі програми навчальних дисциплін для здобувачів цієї ОП».* Водночас експертна група зазначила, *«що варто більш оперативно оновлювати інформацію на вебсайті ЗВО та юридичного факультету загалом. На сайті ЗВО є сторінка «Підвищення кваліфікації» (<http://surl.li/djzlk>), на якій викладено плани підвищення кваліфікації та інформацію про їх виконання. Остання інформація стосується 2020/2021 навчального року Наукові досягнення юридичного факультету на сайті представлено за 2019/2020 навчальний рік. Варто підсилити репрезентативність діяльності та її результатів щодо різних підрозділів юридичного факультету, зокрема Юридичної клініки».* Офіційний сайт юридичного факультету зараз має англійську версію.

Хоча офіс зовнішніх зв'язків не вдалося створити, у структурі університету функціонує відділ міжнародних зв'язків. Його діяльність щодо інтернаціоналізації ґрунтується на засадах інформування, відкритості та доступності для всіх учасників навчального процесу ОП. В університеті розвинута академічна мобільність викладачів та студентів відповідно до договорів про співпрацю з іноземними університетами. Такий інтернаціональний зв'язок ЗВО з університетами-партнерами є постійним та історично сформованим. Співпраця реалізується передусім у рамках програми подвійного диплома та функціонування шкіл іноземного права (польського та європейського, німецького та американського права).

Отже, оскільки Львівський національний університет імені Івана Франка має потужний науковий та викладацький потенціал, тривалу історію викладання права, дієву внутрішню систему та прагнення до постійного вдосконалення, необхідно констатувати суттєвий поступ у розбудові системи внутрішньої системи забезпечення якості. Зазначені під час акредитації ОП зауваження сприятимуть покращенню підготовки юристів та в подальшому повинні бути реалізовані університетом.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Оцінювання якості правничої освіти на юридичному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича було проведено у 2015 році, за результатами якого підготовлено звіт з рекомендаціями щодо вдосконалення внутрішньої політики забезпечення якості правничої освіти. Оцінювання проводили міжнародні експерти Томас Г. Спіді Райс та Фінлей Янг, а також українські — Мирослава Антонович та Олена Овчаренко. Оцінювання проводилося за сімома критеріями, що містили 14 підкритеріїв.

Також у 2019 році було проведено оцінювання освітньої програми «Бакалавр права» юридичного факультету цього університету професором Вільнюського університету, доктором Гінтарасом Шведасом за підтримки проєкту ЄС «Право-Justice».

У нашій вибірці акредитаційних справ наявні чотири освітні програми цього університету, серед яких дві освітні програми другого магістерського рівня за спеціальністю 081 «Право» (№ 4425, № 4396), одна бакалаврська програма за спеціальністю 293 «Міжнародне право» (№ 3266) та одна програма з підготовки докторів філософії (№ 3790). Усі ці освітні програми пройшли успішну акредитацію в 2021 році. За основу нашої оцінки впливу береться акредитація ОП «Право» (№ 4425).

Оцінюючи вплив наданих рекомендацій та результатів оцінювання 2021 року, необхідно констатувати суттєвий прогрес у розбудові системи забезпечення якості юридичної освіти в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Значну частину рекомендацій було виконано і впроваджено, що зазначили експерти під час наступного оцінювання. Ця інформація підтвердилась і під час нашого аналізу акредитаційних справ.

Факультет суттєво просунувся в питанні виконання рекомендацій за критерієм 1 «Політика внутрішнього забезпечення якості», критерієм 2 «Затвердження, моніторинг і періодичний перегляд програм навчальних дисциплін та вимог до освітньо-професійних рівнів» та критерієм 3 «Добір та оцінювання студентів». Заявлені експертами рекомендації вдалося доволі швидко реалізувати, що підтверджується і під час акредитацій освітніх програм. Зокрема, експерти пропонували розробити позитивні та мотиваційні рекомендації щодо вдосконалення кожного курсу і сформуванню очікування, що курси переглядатимуться щороку за участю колективу. Під час акредитації встановлено, що

структура ОП відповідає Стратегічному плану розвитку університету на 2019–2026 роки, розроблені внутрішні акти і наявна система забезпечення якості свідчать про те, що перегляд освітньої програми здійснюється періодично, а до процесу перегляду залучаються як представники кафедри, так і представники органів студентського самоврядування та роботодавців. Здобувачі освіти мають можливість оцінювати курси. Водночас наводилися деякі зауваження стосовно формальних підходів до підготовки рецензій роботодавців на зміст освітньої програми і щодо недостатньої публічності заходів з інформування здобувачів освіти про їхні права та обов'язки.

Факультет має також достатній прогрес за критерієм 4 «Забезпечення якості викладацького складу». Під час оцінювання у 2015 році було рекомендовано розробити і затвердити чіткіші та детальніші критерії оцінювання якості роботи викладачів для зменшення суб'єктивності в оцінюванні з боку завідувачів кафедр та декана. Під час акредитації експертна група констатує *«існування процедури рейтингування викладачів, згідно з яким НПП отримують заохочення та стимулювання переможців рейтингу викладача. ЗВО навів факт такого заохочення: викладачка була премійована в розмірі посадового окладу за здійснення наукового керівництва студенткою, яка посіла третє призове місце у II турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності «Цивільне та сімейне право». Академічний персонал та НПП також підтверджують факт морального та матеріального заохочення у розвитку викладацької майстерності у вигляді нагородження грамотами, подяками тощо»*. Це може свідчити про серйозний прогрес у питанні оцінки діяльності викладачів та якості їх викладання.

За критерієм 5 «Навчальний план, методи викладання, навчальні ресурси та підтримка студентів» було надано, серед іншого, рекомендації вдосконалити методи викладання правничих дисциплін, запровадити для студентів першого року навчання такі спеціальні курси, як «Правові методи», «Написання юридичних документів», «Правовий аналіз та дослідження», вдосконалити програму практики та покращити навчання студентів іноземних мов. Під час оцінювання у 2021 році констатовано значний прогрес у цих питаннях. Також у ході акредитації ОП встановлено, що *«методи навчання обираються викладачами відповідно до досягнення ПРН та відповідають вимогам студентоцентризму. За результатами опитування найбільш уживаними методами навчання є: інформаційно-рецептивний, репродуктивний, проблемного викладу, пояснювально-ілюстраційний, інтерактивного навчання, дослідницький, а також методи абстрагування, моделювання й наукової дискусії. Викладачі кафедр факультету пройшли підвищення кваліфікації в Університеті прикладних наук, технологій, бізнесу і дизайну (м. Вісмар, Німеччина) і відповідно впровадили в освітній процес на ОП методичку проведення лекційних та практичних занять у формі кейс-методів»*. Крім того, експертна група констатувала унікальний підхід до організації практичної підготовки: зокрема, методичне забезпечення враховує проходження практики в окремих відділах прокуратури, за спеціалізацією судів, адвокатів, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Окремим розділом робочої програми визначено практику у власній юридичній клініці ЗВО. Наведені вище рекомендовані навчальні дисципліни в магістерській ОП, яка аналізувалась, відсутні. Натомість до обов'язкових компонентів включено «Верховенство права: методологія тлумачення і застосування», «Професійна відповідальність правника». Крім того, до бакалаврської ОП 2021 року, розміщеної на офіційному сайті факультету, включено обов'язкові освітні компоненти «Правничі дослідження, аналіз та виклад результатів» та «Правнича аргументація»⁽⁶³⁾. У бакалаврській ОП 2023 року курс «Правничі дослідження, аналіз та виклад результатів» перенесено у блок дисциплін за вибором здобувача освіти⁽⁶⁴⁾.

(63) Освітня програма «Право» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право». Чернівці, 2021. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/programs/bakalavr-081-pravo-2021.pdf>.

(64) Освітня програма «Право» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право». Чернівці, 2023. URL: <https://drive.google.com/file/d/1siXBQr0q-WseK8sIVVZCyG1gbAAhemVD/edit>.

Серед позитивних фактів вказано, що «розробники ОП значно розширили інтегральну компетентність, передбачену магістерським стандартом, — здатність розв'язувати складні завдання та проблеми у сфері правозастосування та/або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або впровадження інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог. Зокрема, було додано «ЗК 11. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів), соціально відповідально та свідомо. ЗК 12. Здатність цінувати та поважати різноманіття та полікультурності», що у своїй більшості якраз і становлять ті компетентності, які неможливо виміряти, проте набуття яких є важливими для юриста».

Водночас рекомендацію покращити вивчення студентами іноземних мов наразі реалізовано недостатньо. В ОП передбачено обов'язковий освітній компонент — Alternative Dispute Resolution Tools («Інструменти альтернативного вирішення спорів»), що надає здобувачам навички з англійської мови, проте в обмеженому обсязі. Вивчення РПНД цієї дисципліни показало, що з 11 тем лише декілька надають англійськомовні правничі компетентності. Тому експертна група рекомендувала «впроваджувати дисципліни англійською мовою, які б формували здатність вільно спілкуватися іноземною мовою у правничій діяльності».

За критерієм 6 «Адміністрування та інформаційні системи» у 2015 році рекомендувалось максимально розширити залучення представників студентства до управління факультетом і стандартизувати онлайн-комунікацію електронною поштою на всьому факультеті. Під час акредитації ОП експертна група констатувала, що «здобувачі підтвердили факт їх залучення до перегляду ОП та обізнані у своїх правах щодо зміни/розроблення/перегляду ОП. Зокрема 86,7% опитаних магістрів позитивно вказали на можливість безпосереднього впливу на перегляд та зміни в освітній програмі. Методами проведення моніторингу серед студентів є: опитування (анкетування, інтерв'ювання); тестування; спостереження за освітнім процесом та освітньою діяльністю в закладах освіти; фокус-група та інше. Положенням Університету про розроблення та реалізацію ОП передбачено обов'язкове узгодження освітніх програм зі студентським самоврядуванням, його представниками, включення до складу проєктної групи здобувачів вищої освіти». Водночас також констатувалось, що внутрішні акти ЗВО не передбачають право здобувачів / студентського самоврядування ініціювати перегляд ОП. Здобувачі знають про існування документів, у яких зазначаються їхні права та обов'язки, але не добре орієнтуються в їх використанні на практиці.

За критерієм 7. «Публічність інформації» у 2015 році було надано рекомендації щодо необхідності суттєвого наповнення сайту факультету: зокрема, необхідно додати інформацію про правила вступу, рейтинг, статистику абітурієнтів, перелік курсів, дані про студентів, а також важливу інформацію про статистику працевлаштування випускників юридичного факультету. Слід приділити більше уваги висвітленню інформації про юридичну клініку, про права громадян на безкоштовні юридичні консультації та методи, які клініка може застосовувати для надання юридичних консультацій. У процесі акредитації ОП у 2021 році експерти встановили, що «на офіційному сайті ЗВО, зокрема на сторінці юридичного факультету, розміщено точну та достовірну інформацію про ОП в обсязі, достатньому для інформування відповідних зацікавлених сторін та суспільства: проєкт ОП за роками оновлення (2019 року, 2020 року та 2021 року), рецензії на ОП, відгуки роботодавців та навчальні плани». Проте паралельно було констатовано, що на офіційному сайті ЗВО немає деяких документів або вони розташовані в незручному місці. Зокрема, немає методичних вказівок для підготовки до семінарських/практичних занять і самостійної роботи з навчальних дисциплін, відсутні Положення про організацію освітнього процесу в ЗВО, Положення про апеляцію на результати підсумкового семестрового контролю знань студентів, Положення про порядок реалізації студентами ЗВО права на вибір навчальних дисциплін тощо.

Також у 2015 році рекомендувалося запустити англomовну версію сайту, що давало б змогу представникам інших країн (і потенційним іноземним студентам) дізнатися більше про факультет. Проте така сторінка наразі відсутня.

Окремо у 2015 році рекомендувалось посилити роботу з випускниками факультету, зокрема констатовалося, що на факультеті *«немає офіційного органу чи бази даних для ефективної роботи з випускниками, немає менеджера із зовнішніх відносин і немає плану поліпшення залучення випускників до співпраці з факультетом»*. Необхідно зазначити, що в цьому компоненті є відчутний прогрес. Так, під час акредитації ОП у 2021 році було констатовано, що *«ЗВО сприяє розвитку напряму збирання, аналізу та врахування інформації щодо кар'єрного шляху випускників ОП, таким чином було створено ГО «Асоціація випускників Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича», яка включає здобувачів з усіх ОП у ЗВО. Також на засіданні кафедри було розглянуто питання «Про збір інформації щодо працевлаштування випускників кафедри та вдосконалення співпраці зі стейкхолдерами» (протокол № 5 від 14.12.2020), відповідно до якого ухвалено рішення про створення банку даних про професійні траєкторії випускників ОП»*. Запроваджено посаду заступника декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків.

Загалом необхідно констатувати, що суттєву частину рекомендацій, наданих експертами у 2015 році, університет успішно реалізував. Система забезпечення якості стала більш студентоцентрованою, якість викладання зросла. Водночас є певні недоліки, що виявилися під час акредитації освітньої програми, на які необхідно звернути увагу. Це, зокрема, стосується розширення викладання дисциплін англійською мовою, наповнення сайту і створення його англomовної версії, а також посилення роз'яснювальної роботи та інформування здобувачів освіти про особливості освітнього процесу.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Оцінювання якості правничої освіти в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого було проведено у 2017 році, за результатами якого підготовлено звіт з рекомендаціями щодо вдосконалення внутрішньої політики забезпечення якості правничої освіти. Оцінювання проводили міжнародні експерти Ділейн Р. Свенсон та Томас Г. Спіді Райс, а також українські — Марія Цип'яшук та Іван Ромащенко. Оцінювання відбувалося за десятьма критеріями, що містили 40 підкритеріїв.

У нашій вибірці акредитаційних справ наявні чотири освітні програми цього університету, серед яких одна освітня бакалаврська програма за спеціальністю 293 «Міжнародне право» (№ 3801), одна магістерська програма за спеціальністю 081 «Право» (№ 6572) та дві програми з підготовки докторів філософії (№ 3762, № 4334). Одну з освітніх програм підготовки докторів філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право» Нацагентство направило на повторний розгляд ГЕР, але згодом акредитувало. Всі освітні програми пройшли успішну акредитацію у 2020–2022 роках.

Як і проаналізовані вище університети, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого суттєво просунувся в розбудові системи забезпечення якості вищої юридичної освіти та виконанні рекомендацій, наданих за результатами попереднього оцінювання. Зокрема, у 2021 році експерти зазначали, що *«в університеті можна спостерігати прогрес на шляху до поступового впровадження системи забезпечення якості юридичної освіти. 3-поміж найбільш видимих заходів, ужитих адміністрацією, є збільшення автономії вчених рад інститутів/факультетів (вчені ради створюються на всіх факультетах та інститутах), збільшення кількості вибіркових дисциплін (було досягнуто показник у 25 відсотків від загальної кількості), покращення умов роботи в юридичній клініці, оновлення електронної системи управління (АСУ) та запровадження нової*

електронної системи для тестування під час іспитів (NEIK)».

За критерієм 1. «Політика внутрішнього забезпечення якості» у 2017 році рекомендації стосувалися необхідності розроблення схеми забезпечення якості у письмовому вигляді, у тому числі чітких політик та процедур проведення безперервного оцінювання, а також створення окремого підрозділу щодо забезпечення досконалості та інновацій в освіті.

Під час аналізу акредитаційної справи № 6572 за магістерською ОП експертна група констатувала, що *«процедуру забезпечення якості вищої освіти регламентовано Стратегічним планом розвитку Університету на 2018–2024 роки, Положенням про організацію освітнього процесу в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (зі змінами), Положенням про систему забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості), Методичними рекомендаціями щодо розробки освітніх програм. Крім того, процедури розроблення, затвердження, моніторингу освітньо-професійної програми включають врахування думок здобувачів та стейкхолдерів. Існує система реагування на недоліки освітньо-професійної програми, яка забезпечується як нормативно, так і через присутню академічну культуру якості освіти, яка притаманна усім учасникам освітнього процесу».* Це свідчить про суттєве виконання наведених рекомендацій. В університеті створено Центр внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності.

Рекомендації, надані за критерієм 2 «Розроблення і затвердження програм» та критерієм 9 «Постійний моніторинг і періодичний перегляд програм», також в основному реалізовано. Серед них, зокрема, наголошувалось на тому, що є небагато інформації про те, як саме студенти залучаються до процесу розроблення і затвердження програм, а тому необхідне більш активне залучення студентів до цього процесу. Експертна група під час акредитації освітньої програми констатувала, що *«студенти підтвердили факт того, що обговорення змін до освітньо-професійної програми відбувається за їх участю, представники студентського самоврядування та здобувачі вищої освіти зазначили, що періодично залучаються до анкетування з питань якості вищої освіти. Здобувачі вищої освіти за ОП підтвердили наявність політики НЮУ щодо врахування їхніх пропозицій щодо змісту навчання. Результати анкетування студентів з метою виявлення потреб щодо покращення організації навчання в НЮУ та на освітньо-професійній програмі є доступними для перегляду на сторінці Центру внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності тільки після проходження відповідного опитування. Як зазначили учасники зустрічі, розповсюдження анкет для опитування відбувається через деканат, старост, канали зв'язку зі студентами та забезпечується анонімність, оскільки в анкетах немає питань, за якими можна було б ідентифікувати особу респондента».* Також було зафіксовано унікальні практики запровадження системи майнорів(65), наприклад, «Запобігання корупції», «Судова експертиза», «Корпоративний юрист», «Європейське та міжнародне підприємницьке право», «Досудове розслідування», «Правові засади діяльності органів юстиції», «Цивільне судочинство» та інших.

Водночас у 2021 році експерти зазначали, що *«роль практиків у розробленні та зміні програм є обмеженою. Випускникам та практикам вдається висловлювати певні пропозиції про загальну природу освітнього процесу на зустрічах випускників».* Під час акредитації експертна група констатувала сталість взаємодії університету з роботодавцями. Механізмом залучення роботодавців до перегляду освітньо-професійної програми є проведення науково-практичних заходів, спеціальних круглих столів, семінарів. ЕГ рекомендувала *«проводити опитування роботодавців щодо розвитку та удосконалення освітньо-професійної програми».*

(65) Майнор (minor) — додаткова «менша» спеціалізація на бакалавраті, яка може доповнювати основну спеціальність, а може бути цілком іншою.

Також окремі рекомендації стосувалися структури навчальної програми; зокрема, експерти вказували, що *«навчальна програма та індивідуальні плани занять мають бути переглянуті з метою виявлення того, де може бути включено елементи етики, юридичної етики і прав людини. Прецедентне право ЄСПЛ слід включити до навчальних курсів як бакалаврів, так і магістрів»*. Крім того, у 2017 році було рекомендовано структурувати програму підготовки: зокрема, упродовж перших двох років повинні вивчатися базові дисципліни, а лише після цього — більш спеціалізовані предмети. У ході аналізу акредитаційної справи експертна група констатувала, що *«ОП є структурованою за семестрами навчання. Відповідно до ОПП, засвоєння освітньої складової передбачено на 1, 2 курсах (1–3 семестри). Компоненти ОПП передбачають обов'язкові освітні компоненти (60 кредитів ЄКТС), які вивчаються у 1–3 семестрах: 1.1 «Публічне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці», 1.2 «Приватне право: сучасні доктрини в судовій та правозастосовній практиці», 1.3 «Порівняльне правознавство», 1.4 «Державна влада та місцеве самоврядування: теорія та практика», 1.5 «Професійна відповідальність правника», 1.6 «Проблеми правозастосування (професійно-практичні компетентності)», 1.7 «Правове забезпечення оперативно-службової діяльності СБУ», 1.8 «Військове право», 1.9 «Виробнича практика та вибіркові освітні компоненти (28 кредитів ЄКТС)»*. Не всі компоненти включено, проте ця робота триває.

За критерієм 3 «Студентоцентричне навчання, викладання та оцінювання» та критерієм 4 «Добір студентів, успішність, визнання і видача дипломів» рекомендувалось активно залучати студентів на всіх етапах розроблення і погодження навчальних програм, створити Інститут творчої юридичної освіти, розширювати впровадження етики в навчальний процес і запровадити прозорі та справедливі системи оцінювання, механізми оскарження оцінок та апеляції, урізноманітнити методи оцінювання. У 2021 році експерти констатували суттєве просування у виконанні рекомендацій. Зокрема, в університеті посилили викладання етики, припинили викладання «Юридичної деонтології», запровадили викладання «Професійної відповідальності правника». Проте частину рекомендацій не вдалося реалізувати з різних причин. Наприклад, університет не створив Інституту творчої юридичної освіти, хоча зазначив, що вже створено Школу лідерства для викладачів і передбачено створення підрозділу з інноваційних освітніх програм. Крім того, експерти зазначали, що *«процедура оскарження результатів іспиту переважно залишилася незмінною: вона ґрунтується на Положенні про організацію освітнього процесу, затвердженому 26 червня 2015 року»*.

Під час аналізу акредитаційних справ було встановлено, що контрольні заходи та оцінювання здобувачів в університеті також регламентовано Положенням про моніторинг знань студентів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (2020 р.)⁽⁶⁶⁾ та Положенням про організацію самостійної роботи студентів/курсантів у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (2021 р.)⁽⁶⁷⁾, а університет широко використовує різні форми завдань. Експертна група зазначала, що студентам надається інформація про порядок та критерії оцінювання на першому навчальному занятті особисто викладачем. Також діє система оскарження результатів складання іспитів. Але водночас експертна група виявила, що *«деякі здобувачі вищої освіти продемонстрували невпевненість у розумінні форм контролю знань (зокрема, під час усного спілкування студенти повідомили про написання курсових робіт, які не передбачено освітньою програмою); остаточної форми атестації у результаті опанування освітньої програми (зокрема, деякі студенти не володіли відповідною інформацією або ж не в повному обсязі)»*. Здобувачі також стверджували, що вони не знають граничних порогів допустимих запозичень та необхідного рівня унікальності

(66) URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7-762-%D0%A1-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%8B%D0%B9-1.pdf>

(67) URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/01/polozhennya-pro-organizacziyu-samostijnoyi-roboty-.pdf>

робіт, а також у деяких програмах немає матриці та критеріїв оцінювання індивідуальних завдань. Залишається невирішеним питання оцінювання студентів, які беруть участь у діяльності юридичної клініки, але навчаються за кошти фізичних чи юридичних осіб.

За критерієм 5 «Викладацький склад» у 2017 році було рекомендовано більше залучати до освітнього процесу викладачів, які мають практичний досвід, урізноманітнити методи викладання і вдосконалити систему мотивації викладачів. Під час акредитації освітньої програми експертна група підтвердила високий рівень науково-педагогічних працівників і якість системи конкурсного добору та мотивації викладачів. У цьому компоненті не було виявлено слабких сторін. До викладання постійно залучаються фахівці, які мають практичний досвід. В університеті впроваджено інтегральну оцінку діяльності НПП через оцінювання показників навчальної, методичної, організаційної, наукової активності, що регламентовано Положенням про критерії, правила і процедури рейтингового оцінювання навчальної, методичної, організаційної та наукової діяльності науково-педагогічних (педагогічних) працівників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Рекомендації за критерієм 6 «Навчальний план, навчальні ресурси та підтримка студентів» було спрямовано на застосування передових методик викладання, більше застосування імітацій судових засідань, посилення викладання іноземних мов та удосконалення практичної підготовки. Загалом у цьому компоненті університетові вдалось просунутися; зокрема, використовуються традиційні форми проведення контактних занять (лекцій, семінарів, практичних занять, колоквиумів) із залученням інформаційних технологій. Під час лекційних та практичних занять окремі викладачі намагаються здійснити ігрифікацію освітнього процесу (з використанням застосунків MentiMeter, Kahoot тощо). Проводяться ділові та імітаційні ігри при вивченні ОК, зокрема, популярною є практика моделювання судових засідань.

Водночас експертна група констатувала, що потребує удосконалення процес досягнення такого результату навчання, як *«здатність вільно спілкуватися іноземною мовою професійного спрямування (однією з офіційних мов Ради Європи) усно і письмово»*, оскільки це досягається через поодинокі теми навчальних дисциплін, і рекомендувала впроваджувати додаткові дисципліни, наприклад, такі як *«Англійська мова за професійним спрямуванням»*.

За критерієм 7 «Управління інформацією та адміністрування» та критерієм 8 «Публічна інформація» було рекомендовано наповнити офіційний сайт інформацією щодо переліку дисциплін, які викладаються на бакалаврській та магістерській програмах, про працевлаштування випускників та їхні відгуки з особливим акцентом на статистичній інформації. В цьому компоненті відбувся суттєвий прогрес. Під час акредитації ОП експертна група дійшла висновку, що *«офіційний сайт закладу освіти містить повну та вичерпну інформацію, необхідну для здобувачів освіти. Доступні україномовна та англійськомовна версії сайту, рубрики дозволяють здійснити цільовий пошук інформації, хоча також наявний контекстний пошук за ключовими словами. Студент має змогу ознайомитися з освітньою програмою, інформацією щодо вступу до закладу освіти, обов'язковими та вибірковими компонентами освітнього процесу, інформацією про академічну мобільність тощо. Університетом розміщено достовірну інформацію про освітню програму, наявні робочі плани та силабуси навчальних дисциплін»*. Також під час акредитації вдалося встановити, що в університеті діє Асоціація випускників, яка раніше випускала Вісник Асоціації випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, де висвітлюється інформація про відомих випускників та новини Асоціації, але з об'єктивних обставин наразі Вісник не випускається.

Загалом необхідно констатувати, що суттєву частину рекомендацій, наданих експертами у 2017 році, університет реалізував. Частину рекомендацій не було реалізовано з об'єктивних причин. Окремі елементи системи забезпечення якості мають зразковий характер. Водночас деякі аспекти, зокрема щодо посилення викладання предметів англійською мовою, інформування студентів про критерії оцінювання окремих видів робіт, покращення роботи з випускниками, необхідно і далі вдосконалювати.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Оцінювання якості правничої освіти на факультеті адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» було проведено у 2018 році, за результатами якого підготовлено звіт з рекомендаціями щодо вдосконалення внутрішньої політики забезпечення якості правничої освіти. Оцінювання проводили міжнародні експерти Ділейн Р. Свенсон та Томас Г. Спіді Райс, а також українські — Марія Цип'яшук та Іван Ромащенко. Оцінювання відбувалося за десятьма критеріями, що містили 40 підкритеріїв.

У нашій вибірці акредитаційних справ наявна лише одна освітня програма цього університету — з підготовки докторів філософії за спеціальністю 081 «Право» (№ 5380). Ця освітня програма пройшла успішну акредитацію у 2022 році після повторного розгляду GER.

За результатами первинної оцінки університету у 2017 році групою українських та міжнародних експертів було надано низку ґрунтовних рекомендацій, які необхідно впровадити для покращення і вдосконалення системи забезпечення якості юридичної освіти. У 2021 році, під час оцінювання прогресу, констатовано, що значну частину рекомендацій було реалізовано, але деякі не вдалося втілити. Так, за критерієм 1 «Політика внутрішнього забезпечення якості» експерти у 2021 році констатували, що *«структура університету не змінилася суттєво з моменту проведення початкового оцінювання і все ще є дуже централізованою. На сайті відсутня інформація про структуру університету. Факультетам та інститутам не було надано більшу незалежність. Заклад ще не затвердив операційний план впровадження Стратегічного плану розвитку НУ «ОЮА» на 2019–2026 роки»*.

Під час акредитації освітньої програми у 2022 році експертна група вказала на наявність в університеті згаданого Стратегічного плану, але не відобразила жодної інформації щодо розробленого операційного плану його впровадження, що радше свідчить про його відсутність в університеті. Необхідно також констатувати, що на офіційному сайті розміщено структуру університету, зокрема, на окремій вкладці перелічено всі інститути і факультети, на яких здійснюється підготовка фахівців з права. Згаданий під час оцінювання у 2021 році пункт 7.14 Статуту, за яким *«рішення зборів (конференції) трудового колективу навчально-наукового інституту (факультету) вводяться в дію рішеннями ректора Університету»*, так і не змінився і зміни до Статуту не вносились.

Також під час первинної оцінки і моніторингу прогресу констатовано слабку роботу з випускниками; зокрема, було рекомендовано більше уваги приділити організації активної спільноти випускників. Під час акредитації експертна група зазначила, що *«порядок збирання інформації щодо кар'єрного шляху випускників передбачає їх безпосередню комунікацію з Вченим секретарем НУ «ОЮА», котрим провадиться системний моніторинг стану захистів дисертацій здобувачів, їх подальшого працевлаштування для цілей визначення типових траєкторій кар'єрного поступу останніх. У приміщенні НУ «ОЮА» є фотогалерея «Видатні правники Одеської юридичної школи», що свідчить про зв'язок ЗВО і випускників, деякі з них є рецензентами освітніх програм»*. Але все ж на сайті ЗВО необхідно додати інформацію про випускників за цією

ОНП, відстежувати їх кар'єрне зростання.

Впровадження спеціального курсу з юридичних клінік та юридичного консультування не вдалося простежити крізь призму акредитації ОП з підготовки докторів філософії.

За критерієм 2 «Розроблення і затвердження програм» у 2021 році було констатовано суттєвий прогрес у питаннях залучення студентів до процесу розроблення освітніх програм, удосконалення процедур розроблення та перегляду навчальних планів. Водночас зазначено, що *«методи проведення семінарських занять є досить «традиційними», студентів переважно просили презентувати певну інформацію у відповідь на запитання, переказати положення закону. Інколи викладач ставив додаткові запитання. Використовувалися деякі тести для підтвердження засвоєння інформації, розглянутої під час заняття. Проте такі тести не охоплювали контекстуальні (практичні) проблеми»*. Під час аналізу акредитаційної справи експертна група не виявила проблем у цьому компоненті, водночас зазначила, що *«форми та методи навчання і викладання обираються з урахуванням змісту і завдань ОК, а програмні результати навчання досягаються шляхом проведення навчальних занять: лекційних та практичних, контрольних заходів: екзаменів та заліків, практичної підготовки: педагогічної та дослідницької практик, участі у наукових заходах, залучення здобувачів до експертної роботи (підготовка матеріалів за тематикою консультаційних та експертних висновків), а також самостійної роботи»*.

Щодо ширшого застосування юридичної етики та прав людини як окремих освітніх компонентів та інтегрування етичних стандартів у більшу кількість дисциплін необхідно констатувати, що освітня програма підготовки докторів філософії не містить такого окремого освітнього компонента ні в обов'язковому, ні у вибірковому блоках. Проте в деяких вибіркових блоках є споріднені освітні компоненти. Наприклад, у вибірковому блоці «Фундаментальна юриспруденція» є навчальні дисципліни «Сучасні філософсько-правові доктрини», «Діалог правових культур», «Теорія та практика верховенства права», «Доктрина прав людини», «Соціетальна правова цілісність».

Також раніше надавалися рекомендації щодо якнайширшого забезпечення вибору навчальних дисциплін в обсязі не менше 25% з можливістю обирати дисципліни, що викладаються на інших факультетах. Під час акредитації експертна група підтвердила наявність такого механізму вибору дисциплін. Проте встановлено, що *«неоднозначним є статус вибіркових блоків, у рамках яких визначено обов'язкові дисципліни, які, однак, в ОНП та НП позначаються як вибіркові, при цьому саме вони покликані забезпечити компетентність «Здобуття глибинних знань зі спеціальності, за якою аспірант проводить дослідження»*. Аспіранти обирають дисципліни вільного вибору лише у рамках тематики своїх дисертаційних досліджень (професійно орієнтовані), що не є недоліком, разом з тим варто забезпечити їм можливість обирати і із загального переліку вибіркових дисциплін, у т. ч. з тих, які пропонуються для інших рівнів вищої освіти. Обсяг освітньої складової ОНП нерівномірно розподілено, другий рік переобтяжений освітньою складовою. У вибірковому блоці «Публічне право» на вибіркові дисципліни відведено 14,5 кредиту (24%)».

За критерієм 3 «Студентоцентричне навчання, викладання та оцінювання» зафіксовано прогрес університету. Зокрема, затверджено процедури оцінювання результатів навчання, до освітнього процесу залучаються викладачі, які мають практичний досвід. Водночас у ході акредитації ОП експертна група встановила, що *«система оцінювання, яка застосовується в академії, має одну особливість, яка полягає в тому, що лише при проведенні контрольних заходів у формі комп'ютерного тестування застосована шкала оцінювання дозволяє визначити бали за 100-бальною системою з точністю до розряду*

одиниць, в інших випадках шкала оцінювання пропонує діапазон без механізму опису детальних уніфікованих критеріїв визначення остаточної кількості балів». Експертна група звернула увагу ЗВО на необхідність уточнення критеріїв оцінювання проміжних результатів, визначення чітких критеріїв оцінювання за певними видами робіт, розміщення цих критеріїв у силабусах на сайті ЗВО. Рекомендовано також інтенсифікувати роботу щодо механізму перерахунку підсумкового результату в 100 балів — можливо, створити накопичувальну систему, що включатиме поділ 100 балів на дві складові, першу з яких здобувач отримує протягом роботи в семестрі за певні види діяльності, іншу — на іспиті. Або накопичення 100 балів протягом семестру, отримання 100 балів на іспиті, а підсумковим результатом буде середнє арифметичне. Також як слабку сторону ОП експертна група визнала непоінформованість здобувачів про критерії поточного оцінювання та процедуру перерахунку підсумкового результату.

У 2021 році експерти зазначали, що *«в університеті є Кодекс честі і гідності студента, прийнятий Конференцією студентів у 2015 році. Цей Кодекс містить вимоги до поведінки студентів, обов'язки тощо, проте не містить процедурного розділу, який би визначав механізми чи алгоритми дій у випадку порушення цих правил (Кодексу)»*. Експертна група під час акредитації також встановила, що *«у разі виникнення конфліктної ситуації вони можуть повідомити про це на скриньку довіри, звернутися до гаранта, завідувачів кафедр, завідувача відділу аспірантури та докторантури, керівництва, але випадків виникнення конфліктних ситуацій на цій ОНП не зафіксовано»*.

За критерієм 4 «Добір студентів, успішність, визнання і атестація студентів» під час первинної оцінки у 2017 році було рекомендовано подбати про те, щоб процедури допуску та успішності студентів на всіх рівнях були прозорими та справедливими. Документи, які регламентують порядок вступу до університету, наявні. Проте під час акредитації експертна група встановила, що *«наявні в Правилах прийому положення щодо подання додаткових документів та складання додаткового вступного випробування потребують уточнення. Відсутня формалізація у внутрішніх документах фактично наявних процедур перезарахування письмових робіт, виконаних у сфері неформальної освіти, з урахуванням особливостей підготовки докторів філософії та особливих процедур перезарахування результатів навчання, отриманих в інших ЗВО, зокрема під час академічної мобільності, враховуючи відмінності в наповненні дисципліни та обсязі кредитів. Нечітка систематизація програми вступних випробувань на сторінці відділу аспірантури та докторантури і приймальної комісії»*.

Найбільший поступ відбувся за критерієм 5 «Викладацький склад». Експертна група під час акредитації констатувала взірцеві практики за критерієм «Людські ресурси» і зазначила, що *«академічна та професійна кваліфікація викладачів, залучених до реалізації освітньої програми, які є представниками Одеської школи права і формують критичну масу дослідників як НПП, які забезпечують якість освітнього процесу та сприяють проведенню наукових досліджень, має взірцевий характер»*.

За критерієм 8 «Публічна інформація» експерти, що проводили оцінювання у 2021 році, констатували недостатність та нерегулярне оновлення інформації на офіційному сайті. Зокрема, зазначалося, що *«через певні технічні проблеми не всі документи доступні на сайті. Документи, пов'язані з адміністративною діяльністю, не відкриваються»*. Під час акредитаційної експертизи експертна група вказала, що *«основні нормативні документи ЗВО, що визначають права й обов'язки всіх учасників освітнього процесу, розміщено на сайті у вільному доступі у вкладці «Документація про діяльність університету». Інформація про освітню програму, зокрема її цілі, очікувані результати навчання та компоненти, знаходиться у вільному доступі на сайті ЗВО. Сайт ЗВО забезпечує доступ до силабусів навчальних дисциплін. Відповідно, обсяг інформації про освітню програму*

достатній і тому забезпечує поінформованість відповідних заінтересованих сторін і суспільства». Водночас було зауважено, що «на сайті закладу відсутня інформація щодо наданих пропозицій і зауважень до ОНП, результатів їх розгляду чи ступеня врахування, а також відсутня інформація щодо випускників за цією ОП».

Критерій 9 «Постійний моніторинг і періодичний перегляд програм» та критерій 10 «Циклічне зовнішнє забезпечення якості» супроводжувалися рекомендаціями якнайширше залучати студентів та роботодавців до процесу перегляду навчальних програм, а також «*продовжувати ініціювати процеси внутрішнього та зовнішнього оцінювання як інструмента для власного поступу, запровадження експертної оцінки з боку колег (peer review) і розвитку програм на рівні факультету таким чином, щоб дозволити всім кафедрам факультету адвокатури спільно розробляти і наповнювати програми*». Експертна група під час акредитації підтвердила, що в університеті є процедура перегляду освітніх програм. Зокрема, вона зазначала, що «*перегляд (удосконалення) ОП відбувається у формах оновлення або модернізації. Оновлення ОНП ініціюється, як правило, гарантом ОНП, можуть долучатися здобувачі вищої освіти, роботодавці, представники Наукового товариства, академічної спільноти та інших заінтересованих сторін. Причинами є результати оцінювання якості ОП, об'єктивні зміни інфраструктурних, кадрових та/або інших умов реалізації ОНП. Оновлення відображається у відповідних структурних елементах (навчальному плані, матрицях, програмах дисциплін і практик і т. п.). Здобувачі та представники студентського самоврядування залучені до реалізації ОП. Здобувачі беруть участь у забезпеченні якості освіти шляхом надання пропозицій та зауважень до ОНП безпосередньо під час засідань кафедр, спілкування з науковим керівником, завідувачем кафедри та гарантом ОНП*».

Поступ у вдосконаленні внутрішньої системи забезпечення якості юридичної освіти в Національному університеті «Одеська юридична академія» простежується. Проте за результатами акредитації ОП з підготовки докторів філософії досить складно детально і повноцінно проаналізувати розвиток усіх складових системи. Низку зауважень і застережень, висловлених експертною групою під час акредитації ОП, необхідно взяти до уваги, реалізувати і впровадити в освітній процес.

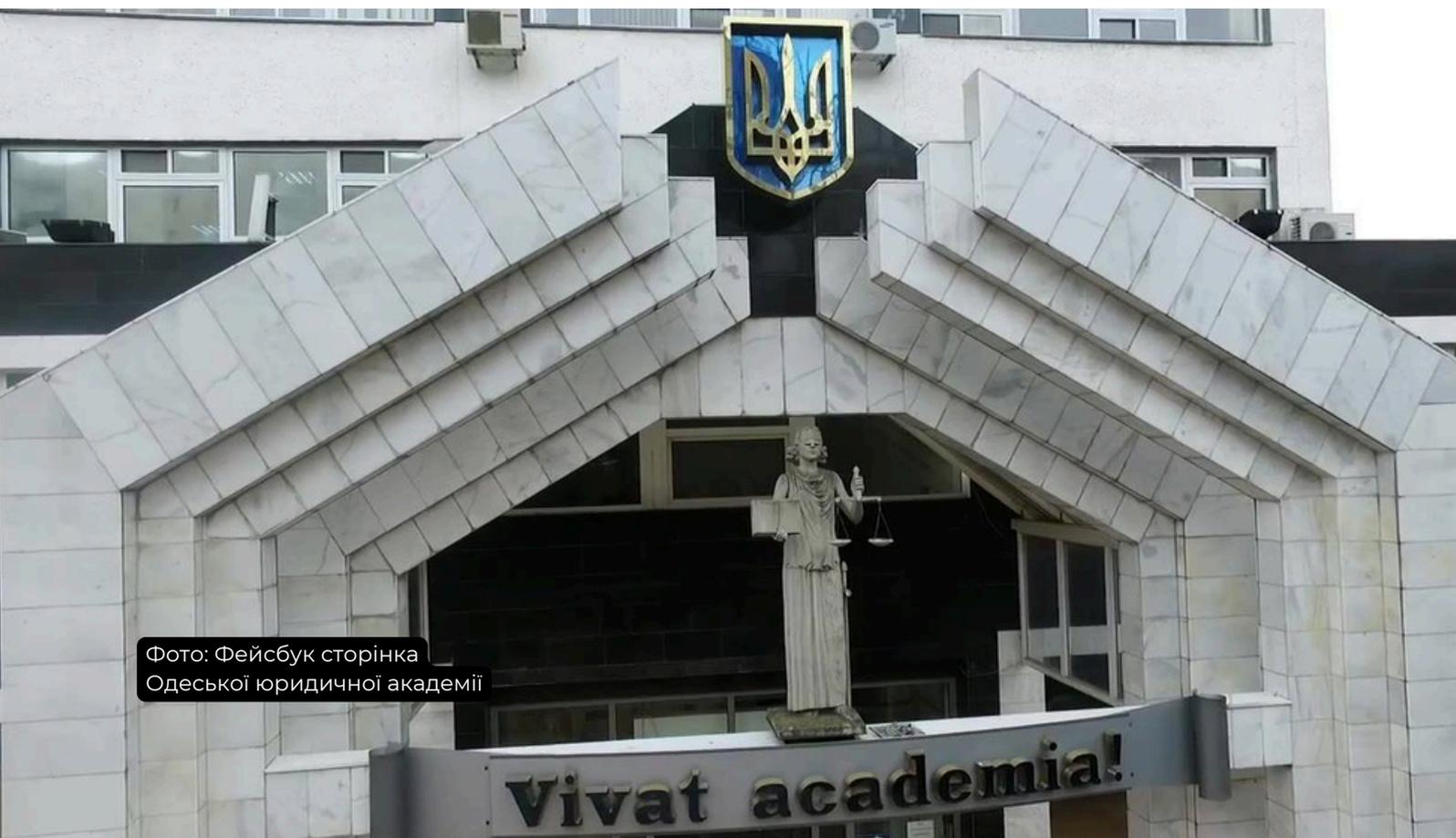

Фото: Фейсбук сторінка
Одеської юридичної академії

РЕКОМЕНДАЦІЇ

За результатами проведеного аналізу сформульовано нижченаведені узагальнені рекомендації для основних суб'єктів акредитаційного процесу, що адресують більшість ключових проблем, ідентифікованих у цьому звіті.

Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти та Міністерству освіти і науки України, зокрема щодо внесення змін до Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти:

1

Відмовитись від практики акредитації двох або трьох освітніх програм у рамках однієї акредитаційної експертизи, оскільки така практика призводить до плутанини учасників процесу акредитації та зниження якості експертизи.

2

Переглянути формулювання окремих критеріїв акредитації, зокрема узгодити між собою підкритерії 6.3. та 8.3 в частині залучення роботодавців до перегляду освітніх програм; підкритерії 4.2. та 9.3 в розрізі опису публічності інформації щодо змісту і програмних результатів навчання, порядку та критеріїв оцінювання компонентів ОП; підкритерії 5.1 та 5.3 в частині опису встановлення чітких та зрозумілих форм і правил проведення контрольних заходів.

3

Розмежувати критерії та підкритерії акредитації на ті, що стосуються окремої освітньої програми, та ті, що стосуються діяльності закладу вищої освіти загалом. Згодом такий поділ критеріїв допоможе відокремити інституційну акредитацію закладу вищої освіти від акредитації освітніх програм.

4

Визначити додаткові підстави та/або обставини (як-от невідповідність змісту ОП вимогам стандарту вищої освіти, відсутність на ОП достатньої кількості викладачів з належною кваліфікацією та ін.), у разі виявлення яких під час акредитаційної експертизи освітня програма має отримати однозначну відмову в акредитації.

5

Внести зміни до нормативно-правових актів відповідно до запропонованих рекомендацій за наслідками проведення експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм з права, які наведено в [Додатку 6](#).

Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти:

1

Неухильно дотримуватися під час акредитаційної експертизи політики нульової толерантності експертів, ГЕР та Нацагентства до проявів академічної недобросовісності, виявлених на освітніх програмах або з боку авторів відомостей про самооцінювання.

2

Розробити сучасну систему мотивації та винагород для членів галузевих експертних рад, яка була б пропорційною реальному обсягу їхньої роботи та рівню відповідальності.

3

Встановити чіткі критерії (підстави), за якими заклад вищої освіти має право на акредитацію своїх освітніх програм з частковим проведенням або без проведення акредитаційної експертизи відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 295. Розглянути доцільність скасування цього алгоритму акредитації у більш ранній строк, ніж припинення або скасування воєнного стану.

4

Більш уважно оцінювати освітні програми за критеріями, визначальними для освітніх програм з права (такими як викладацький склад, його належна академічна кваліфікація, застосування сучасних методів викладання; неухильне виконання вимог законодавства

щодо формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти; організація якісної практичної підготовки здобувачів; повноцінне залучення практиків до реалізації освітнього процесу; забезпечення досягнення усіх програмних результатів навчання, вказаних у відповідному стандарті вищої освіти).

5

Галузевим експертним радам Нацагентства ґрунтовно пояснювати свої міркування у випадку зміни оцінок освітніх програм за окремими критеріями акредитації, наданих експертними групами.

6

Приділяти більше уваги підготовці експертів, які залучаються до експертизи освітніх програм з права, інтенсифікувати механізм їх навчання та підвищення кваліфікації з методів аналітичної діяльності, питань освітнього законодавства, специфіки акредитаційного процесу, зокрема складних аспектів експертизи (таких як аналіз виконання менш чітко визначених підкритеріїв акредитації, внутрішня узгодженість звіту експертної групи в розрізі взаємопов'язаних підкритеріїв).

7

Переглянути та оновити Рекомендації Нацагентства щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми (2020 р.) у напрямі наближення змісту Рекомендацій до реальної практики проведення акредитаційної експертизи, деталізації алгоритму оцінювання освітніх програм за окремими критеріями та підкритеріями, врахування специфіки проведення акредитаційної експертизи у дистанційному форматі та в умовах воєнного стану, в тому числі стосовно наслідків воєнних дій для закладів освіти.

8

Розробити Методичні рекомендації для акредитації освітніх програм з права. Цей документ повинен спиратися на ґрунтовний аналіз та узагальнення попередньої практики акредитації правничих освітніх програм, враховувати специфіку застосування окремих підкритеріїв акредитації (наприклад, для таких програм малорелевантні дуальна освіта чи регіональний контекст), брати до уваги найкращий релевантний український та міжнародний досвід.

9

Під час акредитаційної експертизи при оцінюванні академічної та професійної кваліфікації викладачів звертати увагу не лише на їхні наукові публікації, а й на інші види їхньої професійної діяльності чи досягнень, які можуть свідчити про належний професійний рівень НПП. Не слід абсолютизувати саме індикатор кількості та тематики наукових публікацій викладачів.

Закладам вищої освіти:

1

Запроваджувати постійні (безстрокові) трудові договори (контракти) з науково-педагогічними працівниками. Ця форма додаткових трудових гарантій типова для університетів більшості країн Європейського Союзу і не суперечить законодавству України.

2

Змістити фокус із вимагання від НПП «публікацій у Скопусі» на створення ресурсних, організаційних та фінансових умов, продуктивного дослідницького середовища, відповідної наукової та інноваційної інфраструктури для того, щоб викладачі, аспіранти, наукові працівники проводили дослідження, результати яких варті публікації у відповідних індексованих наукових виданнях.

3

Усунути технічні перепони до подання здобувачами апеляції на результати семестрових контрольних заходів, як-от обмеження терміну подання відповідної заяви днем оголошення результатів іспитів.

- 4 Приділяти увагу активній промоції можливостей неформальної освіти і визнанню її результатів на освітніх програмах у рамках формування індивідуальної освітньої траєкторії та здобуття студентами й аспірантами унікальних компетентностей, що відповідають їхнім запитам та потребам. Зокрема, неформальна освіта може знайти своє місце як мінімодулі в рамках певних навчальних дисциплін, передбачені відповідними силабусами.
- 5 Наполегливо розвивати співпрацю з іноземними партнерами, сприяти опануванню іноземних мов викладачами, студентами та аспірантами, активно інформувати здобувачів та викладачів про наявні можливості участі в міжнародних проєктах та в академічній мобільності.
- 6 Розробити і запровадити систему заходів реагування на випадки отримання освітніми програмами умовної (відкладеної) акредитації (крім «автоматичної» умовної акредитації з ініціативи ЗВО) або відмови в акредитації як складову внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти.
- 7 Під час звернень до роботодавців та інших стейкхолдерів із запитами на надання відгуків (рецензій) на освітні програми структурувати свої запити за конкретними критичними запитаннями, спрямованими на виявлення думки рецензента про першочергові та стратегічні заходи з удосконалення ОП, її розвитку в умовах наявних ризиків, підтвердженої фактичними даними про потреби ринку праці у випускниках, запити роботодавців на окремі навички працівників тощо.
- 8 Здійснювати за активної фінансової підтримки держави та інших стейкхолдерів реальну адаптацію приміщень та освітнього простору для викладачів, студентів та аспірантів з особливими освітніми потребами з метою уможливлення їхньої ефективної участі в освітньому процесі. Слід узяти до уваги, що кількість таких осіб зростає через війну, тому гарантування робочих місць та можливостей здобуття освіти для них є першочерговим завданням українського суспільства.
- 9 Розглянути доцільність залучення закладом з власної ініціативи українських та іноземних експертів для отримання консультацій з питань посилення його освітніх програм за зразком надання подібних консультацій у рамках проєктів USAID.

Програмам міжнародної технічної допомоги:

- 1 Розглянути можливість фінансової підтримки розроблення Методичних рекомендацій для акредитації освітніх програм з права.
- 2 Приділяти особливу увагу розвитку компетентностей експертів Нацагентства з права, організувати тренінги та інші навчальні активності й заохочувати експертів брати в них участь.
- 3 Підтримувати прагнення правничих шкіл брати участь у програмах зовнішньої академічної мобільності та розвивати міжнародні партнерства.
- 4 Розглянути можливість підтримки проведення окремого дослідження щодо розвитку систем забезпечення якості правничої освіти в окремих українських ЗВО, а також дослідження щодо належного забезпечення кваліфікованими кадрами освітніх програм з права.
- 5 Розглянути можливість підтримки пілотних проєктів зі створення нових моделей всебічного залучення студентів, аспірантів та роботодавців до розроблення змісту та перегляду освітніх програм у правничих школах, залучення роботодавців до реалізації освітнього процесу, що містили б запобіжники проти імітації відповідних процесів.

Додаток 1

МЕТОДОЛОГІЯ дослідження аналітичним центром «Інститут законодавчих ідей» акредитації освітніх програм підготовки правників в Україні

Ця публікація була здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Справедливість для всіх». Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

Видавець: аналітичний центр "Інститут законодавчих ідей". Усі права захищено.

Автори: Тетяна Хутор, Євген Ніколаєв, Іван Шемелинець, Григорій Рій, Андрій Климосьюк, Анастасія Пеценчук, Катерина Грищенко

Зміст

<u>Розділ I. Загальні положення</u>	79
<u>Розділ II. Предмет дослідження практики процесу акредитації освітніх програм підготовки правників</u>	81
<u>Розділ III. Порядок проведення дослідження</u>	82
<u>Критерій 1. Проєктування та цілі освітньої програми</u>	83
<u>Критерій 2. Структура та зміст освітньої програми</u>	83
<u>Критерій 3. Доступ до освітньої програми та визнання результатів навчання</u>	83
<u>Критерій 6. Людські ресурси</u>	84
<u>Критерій 7. Освітнє середовище та матеріальні ресурси</u>	84
<u>Критерій 8. Внутрішнє забезпечення якості освітньої програми</u>	84
<u>Розділ IV. Результати дослідження</u>	86

Розділ I Загальні положення

1. Цю методологію розроблено з метою визначення порядку дослідження проведеної Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (далі — Нацагентство) акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти за спеціальностями 081 «Право» та 293 «Міжнародне право». Дослідження охоплюватиме також освітні програми за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність», оскільки значна частина закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку правників, мають освітні програми з правоохоронної діяльності, а змістовно ці освітні програми схожі між собою. За даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО), 19 закладів вищої освіти одночасно здійснюють підготовку і правників, і фахівців з охорони правопорядку, з них 7 — заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Крім того, чимало випускників освітніх програм спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» згодом здобувають правничу освіту.

2. Аналіз освітніх програм здійснюватиметься з урахуванням Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України (далі — МОН) від 11.07.2019 № 977, Методичних рекомендацій для експертів Нацагентства щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми, Рекомендацій щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми, стандартів вищої освіти зі спеціальностей 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність».

3. У цій методології наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

- **акредитація освітньої програми** — оцінювання якості освітньої програми та освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет відповідності стандарту вищої освіти, спроможності виконання вимог стандарту, а також досягнення заявлених у програмі результатів навчання відповідно до критеріїв оцінювання якості освітньої програми;
- **критерії, критерії акредитації** — визначені у додатку 1 до наказу МОН від 11.07.2019 № 977 критерії оцінювання якості освітньої програми, що застосовуються закладом вищої освіти для підготовки відомостей про самооцінювання, а також Нацагентством, його галузевими експертними радами та експертами під час проведення акредитації;
- **гарант освітньої програми** — науково-педагогічний або науковий працівник, визначений за наказом керівника закладу вищої освіти відповідальним за реалізацію цієї освітньої програми, який готує відомості про самооцінювання освітньої програми;
- **експерт** — особа, яка проводить дослідження результатів акредитації освітніх програм;
- **експертна група (ЕГ)** — суб'єкт, який проводить акредитаційну експертизу та формується у складі керівника та двох експертів, у тому числі одного експерта з числа здобувачів вищої освіти;
- **галузеві експертні ради (ГЕР)** – постійний колегіальний орган, утворений Нацагентством, який не має статусу юридичної особи та який бере участь у здійсненні акредитаційної експертизи в межах певної галузі;

- **стандарт вищої освіти** – сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти і спеціальності;
- **освітня програма** – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих та організованих для досягнення визначених результатів навчання;
- **реєстр акредитаційних справ** – електронна база даних Нацагентства, публічна частина якої доступна за посиланням <https://public.naq.gov.ua/>.

Розділ II

Предмет дослідження акредитації освітніх програм підготовки правників

4. Дослідження полягає в діяльності експертів, завданнями якої є:

- Виявлення випадків реалізації на практиці недоліків регулювання та/або корупційних ризиків, які містяться в законодавчих актах, пов'язаних зі здійсненням акредитації освітніх програм. З результатами експертизи можна ознайомитись [тут](#).
- Виявлення позитивних рис та основних недоліків (проблем) реалізації процедури акредитації освітніх програм підготовки правників, зокрема за такими критеріями:
 1. наявність необґрунтованих вимог експертів Нацагентства про надання їм певних документів;
 2. аргументація рішень, що приймаються експертами та представниками галузевої експертної ради з права під час оцінювання освітніх програм;
 3. визначення та аргументація експертами Нацагентства рівня відповідності освітніх програм окремим критеріям акредитації;
 4. єдині підходи до акредитації подібних одна до одної освітніх програм тощо.
- Виявлення основних чинників, які визначають успішність проходження акредитаційної експертизи освітніми програмами підготовки правників (у т. ч. отримання освітньою програмою умовної акредитації строком на один рік).
- Систематизація досвіду вдосконалення освітніх програм підготовки правників, що отримали умовну акредитацію (на один рік) і через рік були успішно акредитовані.
- Виявлення основних чинників, завдяки яким окремі освітні програми підготовки правників отримують акредитацію з визначенням «зразкова».
- Визначення характеру кореляції (зв'язку) між результатами акредитації освітніх програм з права бакалаврського рівня вищої освіти та рівнем успішності складання єдиного фахового вступного випробування (далі — ЄФВВ) та магістерського комплексного тесту (далі — МКТ)(1) випускниками відповідних програм.
- Аналіз розвитку програм підготовки правників у чотирьох закладах вищої освіти (**Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Національному університеті «Одеська юридична академія», Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого**), яким раніше надавалась комплексна консультативна підтримка в рамках програм USAID «Нове правосуддя» та «Справедливе правосуддя». Йдеться про вивчення середньострокового впливу рекомендацій, наданих раніше експертами програм USAID, на розвиток освітніх програм, інструментів, що застосовуються правничими школами для вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти, усталеності практики залучення міжнародних консультантів для покращення освітнього процесу, системи управління, досліджень у відповідних закладах вищої освіти.

(1) ЄФВВ та МКТ — тести, що проводяться за технологією зовнішнього незалежного оцінювання. Результати цих тестів використовуються при вступі на магістерські програми з права.

Розділ III

Порядок проведення дослідження

5. Дослідження проводиться шляхом аналізу освітніх програм, аналізу статистичних даних та проведення напівструктурованих глибинних інтерв'ю.

6. Аналіз освітніх програм.

6.1. Предметом аналізу є справи освітніх програм за спеціальностями 081 «Право» та 293 «Міжнародне право», а також 262 «Правоохоронна діяльність»:

- стосовно яких прийнято рішення в період з 2020 по 2022 роки;
- доступні в публічному реєстрі Нацагентства за посиланням <https://public.naga.gov.ua/>;
- стосовно яких Нацагентство прийняло остаточне рішення.

Аналізу не підлягають і не беруться до уваги:

- освітні програми, які перебувають у статусі «Справу знято з розгляду» або «Справа на опрацюванні», тобто ті, стосовно яких Нацагентство не ухвалило остаточного рішення щодо акредитації;
- освітні програми, акредитовані умовно без проведення повноцінної акредитаційної експертизи відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 295, оскільки для цих програм немає звітів експертних груп та ГЕР і вони автоматично акредитуються на рік.

6.2. За результатами відбору освітніх програм експерти формують базу результатів акредитації освітніх програм. База відображається у формі таблиці, яка містить інформацію про формальні результати акредитації освітніх програм, включаючи оцінки, рішення та статус акредитації для кожної програми, що розглядатиметься у процесі аналізу. Таблиця акредитаційних справ складається з таких полів:

- ідентифікаційні дані акредитаційної справи (ID, номер акредитаційної справи в реєстрі Нацагентства, номер освітньої програми в Єдиній державній електронній базі з питань освіти (ЄДЕБО), посилання на вебсторінки акредитаційної справи та сертифіката про акредитацію освітньої програми у реєстрі Нацагентства);
- інформація про суб'єкта подання акредитаційної справи (назва ЗВО, освітньо-кваліфікаційний рівень, галузь знань, спеціальність та назва програми);
- оцінки акредитаційної справи окремо експертною групою та ГЕР за критеріями, визначеними у додатку 1 до наказу МОН від 11.07.2019 № 977. У таблиці наводяться оцінки (А, В, Е, F) для кожного з десяти критеріїв; порівняння оцінок ГЕР із оцінками ЕГ. Це поле вказує, чи відповідає рішення ГЕР щодо оцінки освітньої програми пропозиціям експертної групи.

6.3 Під час проведення безпосереднього аналізу акредитаційних справ експерти досліджують зміст висновків експертних груп та ГЕР, розбіжності між експертними групами та ГЕР щодо виставлених освітнім програмам оцінок у розрізі окремих критеріїв акредитації, наявність обґрунтування таких розбіжностей.

6.4 Аналітична частина звітів експертних груп та ГЕР структурується відповідно до критеріїв акредитації. Під час аналізу не лише звертається увага на відповідність освітніх програм певним критеріям чи підкритеріям, а й застосовується голістичний («цілісний») підхід, запропонований у Методичних рекомендаціях для експертів Нацагентства.

З-поміж усіх критеріїв акредитації, визначених чинним Порядком проведення акредитації освітніх програм, зважаючи на найбільш важливі для забезпечення належної підготовки правників на відповідних освітніх програмах, фокус аналізу зосереджено на аргументованості експертними групами та ГЕР таких критеріїв та підкритеріїв акредитації:

Критерій 1. Проектування та цілі освітньої програми

Підкритерій 1.2. Цілі освітньої програми та програмні результати навчання визначаються з урахуванням позицій та потреб заінтересованих сторін.

Підкритерій 1.3. Цілі освітньої програми та програмні результати навчання визначаються з урахуванням тенденцій розвитку спеціальності, ринку праці, галузевого та регіонального контексту, а також досвіду аналогічних вітчизняних та іноземних освітніх програм.

Підкритерій 1.4. Освітня програма дає можливість досягти результатів навчання, визначених стандартом вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти (за наявності).

Критерій 2. Структура та зміст освітньої програми

Підкритерій 2.2. Зміст освітньої програми має чітку структуру; освітні компоненти, включені до освітньої програми, становлять логічну взаємопов'язану систему та в сукупності дають можливість досягти заявлених цілей та програмних результатів навчання.

Підкритерій 2.3. Зміст освітньої програми відповідає предметній області визначеної для неї спеціальності (спеціальностям, якщо освітня програма є міждисциплінарною).

Підкритерій 2.4. Структура освітньої програми передбачає можливість для формування індивідуальної освітньої траєкторії, зокрема через індивідуальний вибір здобувачами вищої освіти навчальних дисциплін в обсязі, передбаченому законодавством.

Підкритерій 2.5. Освітня програма та навчальний план передбачають практичну підготовку здобувачів вищої освіти, яка дає можливість здобути компетентності, потрібні для подальшої професійної діяльності.

Критерій 3. Доступ до освітньої програми та визнання результатів навчання

Підкритерій 3.1. Правила прийому на навчання за освітньою програмою є чіткими та зрозумілими, не містять дискримінаційних положень та оприлюднені на офіційному вебсайті закладу вищої освіти.

Критерій 5. Контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність

Підкритерій 5.2. Форми атестації здобувачів вищої освіти відповідають вимогам стандарту вищої освіти (за наявності).

Підкритерій 5.3. Визначено чіткі та зрозумілі правила проведення контрольних заходів, що є доступними для всіх учасників освітнього процесу, які забезпечують об'єктивність екзаменаторів, зокрема охоплюють процедури запобігання та врегулювання конфлікту

інтересів, визначають порядок оскарження результатів контрольних заходів і їх повторного проходження, та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

Підкритерій 5.4. У закладі вищої освіти визначено чіткі та зрозумілі політику, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності, яких послідовно дотримуються всі учасники освітнього процесу під час реалізації освітньої програми. Заклад вищої освіти популяризує академічну доброчесність (насамперед через імплементацію цієї політики у внутрішню культуру якості) та використовує відповідні технологічні рішення як інструменти протидії порушенням академічної доброчесності.

Критерій 6. Людські ресурси

Підкритерій 6.1. Академічна та/або професійна кваліфікація викладачів, залучених до реалізації освітньої програми, забезпечує досягнення визначених відповідною програмою цілей та програмних результатів навчання.

Підкритерій 6.2. Процедури конкурсного добору викладачів є прозорими і дають можливість забезпечити потрібний рівень їхнього професіоналізму для успішної реалізації освітньої програми.

Підкритерій 6.3. Заклад вищої освіти залучає роботодавців до організації та реалізації освітнього процесу.

Підкритерій 6.4. Заклад вищої освіти залучає до аудиторних занять професіоналів-практиків, експертів галузі, представників роботодавців.

Підкритерій 6.5. Заклад вищої освіти сприяє професійному розвитку викладачів через власні програми або у співпраці з іншими організаціями.

Критерій 7. Освітнє середовище та матеріальні ресурси

Підкритерій 7.5. Заклад вищої освіти створює достатні умови щодо реалізації права на освіту для осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються за освітньою програмою.

Підкритерій 7.6. Наявні чіткі і зрозумілі політика та процедури вирішення конфліктних ситуацій (зокрема пов'язаних із сексуальними домаганнями, дискримінацією та/або корупцією тощо), які є доступними для всіх учасників освітнього процесу та яких послідовно дотримуються під час реалізації освітньої програми.

Критерій 8. Внутрішнє забезпечення якості освітньої програми

Підкритерій 8.4. Наявна практика збирання, аналізу та врахування інформації щодо кар'єрного шляху випускників освітньої програми.

6.5. У процесі аналізу акредитаційних справ експерти враховують низку ключових характеристик, які мають вплив на оцінку і рішення, прийняті під час акредитаційного процесу. Ці характеристики включають:

- визначення підстав зміни у виставленні оцінок між ЕГ, ГЕР та рішенням Нацагентства;
- зміст висновків самооцінювання освітньої програми; обґрунтування виставлених оцінок ЕГ та ГЕР;

- зосередження на освітніх програмах, які за одним або декількома критеріями отримали оцінку E або F, а також на програмах, які отримали умовну акредитацію і через рік проходили акредитацію повторно; визначення типових зауважень в обґрунтуваннях ЕГ та ГЕР, які включають некоректні, непереконливі або необґрунтовані аргументи;
- визначення унікальних рис освітніх програм, що отримали зразкову акредитацію.

7. Аналіз статистичних даних.

7.1. За допомогою аналізу статистичних даних експерти аналізують питання:

- отримання освітніми програмами умовної акредитації після запровадження воєнного стану та введення в дію тимчасового порядку акредитації освітніх програм;
- кореляції результатів акредитації бакалаврських освітніх програм з права із результатами складання єдиного фахового вступного випробування (далі — ЄФВВ) випускниками цих програм у 2021 році та магістерського комплексного тесту (далі — МКТ) у 2022 році.

7.2. Для отримання необхідних статистичних даних про результати ЄФВВ та МКТ експерти надсилають запити на отримання публічної інформації в деперсоніфікованій формі до Українського центру оцінювання якості освіти як розпорядника вказаної інформації.

8. За результатами аналізу освітніх програм та аналізу статистичних даних експерти формують зведену таблицю з типовими проблемами акредитації освітніх програм правників.

9. Проведення напівструктурованих глибинних інтерв'ю.

9.1. Напівструктуровані глибинні інтерв'ю проводяться з експертами, залученими до реалізації освітніх програм та їх акредитаційної експертизи, зокрема:

- представниками (гарантами) освітніх програм, які отримали умовну акредитацію і через рік успішно пройшли акредитацію на п'ять років; членами галузевих експертних рад, представниками Нацагентства, МОН — з питань їхнього загального бачення ефективності системи акредитації освітніх програм з права;
- відповідальними за реалізацію освітніх програм представниками Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного Університету «Одеська юридична академія», Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;
- особами, які взяли участь у значній кількості акредитаційних експертиз освітніх програм підготовки правників як члени відповідних експертних груп.

9.2. Для залучення респондентів до проведення інтерв'ю експерти використовують наявну мережу професійних контактів та тісну співпрацю з представниками Нацагентства, МОН, закладами вищої юридичної освіти.

9.3. Гайд для проведення інтерв'ю складається експертами після здійснення попередніх етапів дослідження, оскільки це дозволить визначити зміст інформації, необхідної для формування об'єктивних, обґрунтованих та доцільних висновків щодо удосконалення процесу акредитації.

9.4. За результатами проведення напівструктурованих глибинних інтерв'ю експерти формують зведену таблицю.

Розділ IV

Результати дослідження

10. За результатами проведення дослідження експерти формують аналітичну записку, яка містить його основні результати, висновки та рекомендації щодо удосконалення процесу акредитації освітніх програм правників. У рекомендаціях також буде враховано найкращі практики проведення акредитацій освітніх програм зі спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» для можливості їх використання стосовно правничих освітніх програм. Аналітична записка формується з урахуванням результатів аналізу освітніх програм, аналізу статистичних даних та проведення напівструктурованих глибинних інтерв'ю, а також з урахуванням висновків і рекомендацій, наданих у профільних українських та міжнародних дослідженнях, публікаціях та документах.

11. Аналітична записка проходить обов'язкове внутрішнє рецензування експертами, які не залучалися до її формування, а також зовнішнє рецензування визнаним експертом у галузі освіти та акредитації освітніх програм.

Додаток 2

Типові проблеми, виявлені під час проведених у 2020–2022 роках акредитаційних експертиз освітніх програм з права та правоохоронної діяльності

Ця публікація була здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Справедливість для всіх». Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

Видавець: аналітичний центр "Інститут законодавчих ідей". Усі права захищені.

Автори: **Євген Ніколаєв**, кандидат економічних наук, директор Аналітичного центру «ОсвітАналітика» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Григорій Рій, доктор філософії з галузі «Гуманітарні науки», заступник директора Аналітичного центру «ОсвітАналітика» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Іван Шемелинець, кандидат юридичних наук, проректор з навчально-методичної роботи Державного податкового університету, експерт з правничої освіти Фондації DEJURE

Катерина Грищенко, аналітикиня Фондації DEJURE

Документ підготовлено за результатами аналізу 205 справ з акредитації освітніх програм (ОП) зі спеціальностей 081 «Право», 293 «Міжнародне право», 262 «Правоохоронна діяльність», за якими у 2020–2022 роках Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі — Нацагентство) провело повноцінну акредитаційну експертизу і прийняло остаточне рішення щодо акредитації. Матеріали цих справ доступні в публічному реєстрі Нацагентства за посиланням: <https://public.naga.gov.ua/>.

До аналізу не включено справи, за результатами розгляду яких відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 295 Нацагентством було ухвалено рішення про умовну (відкладену) акредитацію освітніх програм без проведення або з частковим проведенням акредитаційної експертизи.

З-поміж 205 акредитаційних справ у 12 випадках Нацагентством було прийнято рішення про їх повторний розгляд галузевими експертними радами, і в цих випадках одній освітній програмі відповідають дві акредитаційні справи. Таким чином, загалом проаналізовано справи щодо акредитації 193 освітніх програм, що реалізуються у 88 закладах вищої освіти.

Їх розподіл за спеціальностями і рівнями вищої освіти подано в таблиці:

Рівень вищої освіти	Кількість програм за спеціальностями підготовки			
	Право	Міжнародне право	Правоохоронна діяльність	Разом
Молодший бакалавр	3	0	0	3
Бакалавр	46	13	10	69
Магістр	41	15	13	69
Доктор філософії	45	7	0	52
Разом	135	35	23	193

Автори цього документа уважно вивчили вибірку акредитаційних справ Нацагентства з трьох спеціальностей. Ми припускаємо, що значна частина проблем, виявлених в освітніх програмах з підготовки правників і правоохоронців, також може бути властива освітнім програмам з інших спеціальностей, адже управлінські й робочі процеси на різних освітніх програмах і в різних закладах вищої освіти України значною мірою подібні, а загальнодержавна нормативно-правова база у сфері вищої освіти спільна для всіх університетів. Тому нижченаведена інформація має на меті акцентувати увагу саме на типових проблемах освітніх програм, які виявлено експертами під час акредитаційної експертизи, а не на конкретних освітніх програмах, де ці проблеми виявлено і з часу проведення акредитації цілком могло бути вирішено. Ми хочемо наголосити на тому, що деякі проблеми більш поширені, а інші зустрічаються відносно рідше. Тому поруч із кожною проблемою ми наводимо номери акредитаційних справ, у яких ці проблеми виявлено, і за кількістю таких справ можна зрозуміти рівень поширення окремих проблем.

Перелік акредитаційних справ та відповідних освітніх програм, у яких виявлено ті чи ті проблеми, додатково наведено в окремій таблиці.

Експерти також сформували базу результатів акредитації освітніх програм, що містить інформацію про офіційні результати акредитації освітніх програм, включаючи оцінки, рішення та статус акредитації для кожної програми.

№	Проблема	Приклади освітніх програм (ОП), поле «ID» на https://public.naq.gov.ua/	Кількість ОП, де виявлено проблему
1.	Внутрішня система забезпечення якості освіти		
1.1.	Проблема якісного кадрового забезпечення освітньої програми (відсутність або нестача фактів, що свідчать про належну кваліфікацію викладача саме з того освітнього компонента, який він викладає; недостатня кількість викладачів на освітній програмі; невідповідність результатів діяльності викладача вимогам п. 38 Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187)	3202, 2925, 1228, 4396, 3027, 3659, 6964, 5208, 4446, 3458, 1430, 221, 2874, 2882, 2885, 3133, 2381, 1052, 5049, 2691, 1480, 5239, 3271, 2797, 3660, 2880, 5186, 2391	28
1.2.	Відсутність програми підвищення кваліфікації академічного персоналу, яка враховує специфіку освітньої програми; формальність підвищення кваліфікації	3373, 4733, 4416, 3458, 256, 3174, 2822, 2830, 2821, 4294, 6652, 3271, 6731	13
1.3.	Недостатня кількість публікацій викладачів у виданнях, що індексуються в наукометричних базах Scopus та Web of Science	4197, 6439, 2081, 4764, 1608, 3940, 2202, 2247, 3420, 1860	10
1.4.	Публікації науково-педагогічних працівників (НПП) не узгоджуються з дисциплінами, які вони викладають	4416, 6439, 4416, 6439, 5394, 3714, 4446, 4888, 1430, 3420, 5239, 1480, 5239, 3271, 2797, 1052, 4026, 3553	18
1.5.	Несистемна практика збирання, аналізу та врахування інформації щодо кар'єрного шляху випускників програми	4733, 2822, 4197, 3714, 1393, 6683, 3673, 3817, 3420, 5239	10
2.	Проектування та розвиток (удосконалення) освітньої програми		
2.1.	Неузгодженість освітньої програми з місією та стратегією закладу вищої освіти	3839, 3027, 3561, 3659, 2792, 3179, 1604, 1393, 1430, 2518, 256, 1230	12

2.2.	Неможливість визначити унікальні риси освітньої програми та її зорієнтованість на потреби регіонального ринку праці	2878, 1228, 4065, 6964, 4294, 4675, 4446, 4259, 221, 1522, 2247, 1230, 4507, 1480, 3271, 1860, 3660, 4026, 3594, 4124, 2766, 2391	22
2.3.	Неврахування або формальне врахування структури, досвіду реалізації інших українських та іноземних програм при розробленні та вдосконаленні власної освітньої програми	4234, 3650, 4446, 1393, 2949, 3940, 2776, 2381, 565, 5239, 1480, 4026, 3594, 4124, 3553, 4675, 4065, 2081, 4234, 6361, 2768, 2874, 3650	23
2.4.	Неврахування або формальне врахування структури, досвіду реалізації інших іноземних програм при розробленні та вдосконаленні власної освітньої програми	1228, 4425, 3179, 2821, 6964, 5266, 1430, 2518, 2724, 3817, 5228, 3420, 2797, 1860, 3660, 4178, 1052, 2880, 4879, 4094, 221, 2892, 2892, 2949, 1084	25
2.5.	Недостатнє залучення здобувачів освіти до вдосконалення освітніх програм (пропозиції надаються лише здобувачами, які є членами вченої ради або представниками органів студентського самоврядування; несистематичність/відсутність проведення опитувань здобувачів конкретної освітньої програми)	2391, 3028, 2822, 2830, 2842, 4787, 4605, 5325, 4868, 3843, 3566, 1393, 4868, 4966, 4888, 2114, 2392, 5352, 6453, 676, 6683, 221, 256, 2874, 6609, 3816, 2188, 565, 5122, 2728, 1072, 3420, 4507, 6533, 3271, 1860, 3660, 4178, 4026, 1512, 6731, 4564, 5228	43
2.7.	Фактична відсутність належного механізму перегляду освітньої програми (програма не оновлюється: версії однієї й тієї самої освітньої програми, затверджені в різні роки, не відрізняються за змістом)	2892, 2892, 2830, 3266, 4446, 1608, 221, 256, 1072, 2691, 1512, 2391, 2814, 4564	14
2.8.	Невідповідність (неповна відповідність) освітньої програми вимогам стандарту вищої освіти в частині неможливості досягти окремих програмних результатів навчання, форм атестації здобувачів	2892, 2892, 4605, 2751, 2814, 2792, 2753, 2818, 4396, 1430, 3640, 3117, 1230, 5239, 1860, 3660, 4026, 1512, 3553, 6731, 2391, 635	22

3.	Доступ до навчання		
3.1.	Додаткові вступні випробування на освітній програмі, що проводяться закладом освіти (конкурс з фізичних здібностей, іспит з правознавства тощо), доцільність яких не очевидна і тим самим створюється корупційний ризик	5049, 1072, 4739, 1052, 2114	5
3.2.	Відсутність умов для реалізації права на освіту особами з особливими освітніми потребами (корпуси закладу вищої освіти не пристосовано до навчання здобувачів на візках; «зараз таких здобувачів на освітній програмі немає, якщо вони з'являться, ми все для них зробимо»; вступне випробування з перевірки фізичних здібностей, яке апріорі відсікає осіб з особливими потребами, позбавляючи їх права на здобуття освіти)	4197, 3266, 2114, 1608, 3458, 2518, 4865, 676, 256, 312, 5049, 2391, 3673	13
4.	Реалізація освітньої програми		
4.1.	Обмеження можливості здобувачів обирати вибіркові освітні компоненти (вибіркові дисципліни згруповано у блоки; вибір здійснюється всією академічною групою, а не індивідуально; можливість вибору в обсязі, меншому за 25% обсягу освітньої програми; відсутність вибору взагалі тощо)	3102, 3174, 4675, 3178, 2821, 2842, 2834, 182, 1228, 4065, 2792, 6964, 1604, 2892, 6484, 4721, 2818, 4294, 4425, 3561, 2830, 3714, 3650, 3566, 5266, 4445, 4416, 4446, 1393, 1608, 2518, 4865, 6453, 221, 4564, 3940, 2776, 3117, 4448, 3816, 2381, 1843, 565, 1052, 4026, 4094, 2084, 4384, 1480, 6533, 3660, 2880, 6731, 5216, 2391, 635	56
4.2.	Некоректне відображення в документах освітньої програми питання вибіркових освітніх компонентів (згідно з одним документом, вибір наявний, згідно з іншим — відсутній; різні документи визначають різний набір вибіркових освітніх компонентів тощо)	635, 2213, 2728, 1072, 3420, 1860, 1052, 635	8

4.3.	Застарілі рекомендовані джерела (література) до окремих навчальних дисциплін	3266, 2792, 3659, 4865, 5018, 3566, 4966, 5122, 4739, 3420, 4507, 1860	12
4.4.	Відсутність практики визнання результатів неформального навчання на освітній програмі (як правило, внутрішній порядок затверджено, але відзначається відсутність його застосування на практиці)	3271, 3027, 4766, 4207, 2822, 2830, 4702, 3179, 2834, 4065, 2892, 182, 2925, 4962, 4294, 5325, 4868, 3843, 4445, 4259, 2114, 1608, 2392, 5394, 4865, 676, 4234, 304, 1522, 2814, 2888, 4564, 3940, 2776, 6572, 2381, 6305, 3730, 1072, 5049, 1230, 2691, 5239, 3271, 2797, 1860, 3660, 2880, 4026, 2766, 1512, 3553, 6731, 6733, 4094, 2391, 635	57
4.5.	Відсутня або недієва процедура апеляції здобувачів освіти на результати поточного та підсумкового (семестрового) оцінювання (у т. ч. «технічні» перепони до апеляції: наприклад, апеляцію необхідно подати в день оголошення результатів оцінювання)	3373, 4733, 2892, 3714, 1393, 5394, 2768, 2861, 2888, 6609, 1072, 565, 1052, 2880, 4026, 1230, 2880, 2766, 3553, 4879, 6733, 635	22
4.6.	Неналежна організація практичної підготовки здобувачів	6484, 221, 6731, 4739, 1230, 4507, 1480, 6533, 2797, 3660, 4026, 2766, 1512, 6731, 6733, 2892, 2892, 4787, 312, 2518	20
4.7.	Недостатнє залучення роботодавців до реалізації освітнього процесу (проведення аудиторних, бінарних, практичних, лабораторних та інших занять, стажування з представниками роботодавців)	5266, 4445, 1393, 4631, 3458, 6459, 4448, 3730, 3271, 1860, 6305, 5186, 5216	13

4.8.	Відсутність випадків участі здобувачів освіти у зовнішній академічній мобільності, відсутність реальної співпраці освітньої програми з іноземними партнерами (укладений меморандум/договір про співпрацю без відповідних заходів не є реальною співпрацею)	3028, 4675, 4702, 3179, 2821, 2878, 3881, 4971, 4962, 3659, 5208, 4733, 2892, 2949, 4787, 3395, 4962, 3174, 5325, 5266, 4445, 6439, 1393, 2114, 1608, 5352, 5394, 676, 304, 1522, 2751, 2814, 2874, 2882, 2949, 3133, 6361, 6609, 2247, 2259, 2728, 3730, 5049, 4739, 1230, 565, 2691, 4507, 5239, 1480, 6533, 3271, 2797, 1860, 3660, 1052, 2880, 6305, 4879, 6731, 6733, 4094, 2391, 3640, 5228, 6459, 4448	67
4.9.	Відсутність системи дистанційного освітньо-наукового простору (Moodle) або недостатнє використання можливостей такої системи	3650, 5266, 4416, 6439, 1393, 2885, 5186, 4094, 1522, 2751, 4448	11
4.10.	Досягнення програмних результатів навчання не забезпечується обов'язковими освітніми компонентами	256, 2724, 2518, 4234, 3673, 3117, 4448	7
4.11.	Зміст окремих дисциплін на наступному рівні вищої освіти повторює зміст дисциплін у цій самій правничій школі на попередніх рівнях вищої освіти (аспірантам або магістрантам пропонуються дисципліни з матеріалом, який опановується в бакалавраті)	3881, 4259, 1860, 4094, 4739	5
5.	Академічна доброчесність		
5.1.	Відсутність або функціонування в закритому форматі репозитарію кваліфікаційних бакалаврських та магістерських робіт здобувачів освіти (стандарти вищої освіти вимагають розміщення таких робіт у вільному доступі, отже, йдеться про імовірне порушення законодавства)	3594, 3881, 4416	3

5.2.	Рекомендації здобувачам освіти самостійно перевіряти власні навчальні роботи на ознаки академічного плагіату через безкоштовні інтернет-сервіси, у т. ч. російські (перевірку повинні здійснювати викладачі, а не здобувачі)	2691, 4178, 4026, 2381, 5049, 5208	6
5.3.	Використання викладачами безкоштовних інтернет-сервісів для перевірки окремих видів навчальних робіт студентів на ознаки академічного плагіату, в т. ч. наявність такої рекомендації викладачам з боку закладу освіти	3420, 4026, 6340, 5049, 1230, 565, 2691, 4507, 3271, 2797, 4178, 1052, 2880, 2766, 1512, 4879	16
5.4.	Відсутність перевірки окремих видів навчальних робіт здобувачів на ознаки академічного плагіату	3202, 4962, 2081, 1843, 565, 4026, 6305, 4094	8
5.5.	Недостатня робота щодо популяризації політики та принципів академічної доброчесності, формальність (недієвість) процедури розгляду повідомлень про порушення академічної доброчесності	4675, 2821, 2834, 3881, 2094, 3790, 1604, 3373, 4787, 919, 4065, 4721, 2753, 3179, 4294, 3714, 4446, 1393, 2114, 843, 2885, 2949, 6652, 2392, 4764, 3271, 3660, 4026, 6731	29
5.6.	Відсутність або недієвість технологічних рішень для відвернення та виявлення порушень академічної доброчесності	3843, 4446, 4259, 5394, 676	5
5.7.	«Випадків порушення здобувачами освітньої програми правил академічної доброчесності не виявлено»	3843, 5266, 4564, 5018, 6459, 6628, 4448, 4868, 3730, 5049, 4739, 3420, 1230, 2202, 2691, 4507, 3271, 4178, 4026, 6305, 4124, 2766, 1512, 5186, 4094, 5216, 635	27

5.8.	<p>Ознаки, що можуть свідчити про участь представників ЗВО у підготовці тексту рецензії (відгуку) на освітню програму, підписану зовнішнім стейкхолдером (дуже «правильне» використання в тексті рецензії законодавчо закріпленої термінології особою, яка не користується щодня цією термінологією, наприклад, «освітня програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти», «третій рівень вищої освіти»; дві рецензії підписано двома різними особами, але містять однакові текстові фрагменти тощо)</p>	<p>2259, 2381, 2188, 2213, 5186, 6340, 4384, 3730, 1072, 5049, 1480, 5186, 5216, 2391, 2830, 3179, 2842, 2834, 4396, 3027, 3395, 3714, 4868, 3566, 5266, 4445, 4416, 4888, 2724, 2114, 2518, 6683, 3117, 676, 3133</p>	35
5.9.	<p>Відсутність дати підписання або дати реєстрації вхідного документа в рецензіях та відгуках стейкхолдерів на освітню програму</p>	<p>2878, 3027, 2830, 3179, 2842, 2834, 4396, 3817, 3117, 3640, 5018, 4564, 5228, 6459, 4865, 6453, 676, 6683, 3872, 4234, 3816, 3730, 1072, 5049, 4739, 1230, 565, 2691, 4507, 1480, 6533, 1860, 3660, 4178, 4026, 6305, 3594, 2766, 1512, 3553, 4879, 6731, 6733, 5186, 2391, 635</p>	46
5.10	<p>Рецензію на програму з права підписала особа, що не є представником правничої професії (наприклад, представник Служби судової охорони, кіберполіції, службовець місцевого самоврядування, службовець управління Пенсійного фонду, управління Держгеокадастру тощо), тобто, по суті, не є роботодавцем для випускника програми</p>	<p>3650, 3714, 4868, 3566, 1393, 4259, 2081, 3458, 1430, 6683, 635</p>	11

6.	Прозорість і публічність діяльності		
6.1.	Відсутнє розміщення на офіційному сайті закладу вищої освіти (наукової установи) інформації щодо участі роботодавців та здобувачів у вдосконаленні освітньої програми (новини про проведення відповідних зустрічей, оприлюднення прийнятих рішень, рецензії чи відгуки на освітню програму тощо)	3373, 4733, 3179, 3027, 3881, 2392, 4631, 6523, 5049, 6533, 4178	11
6.2.	Відсутність у закладі вищої освіти затверджених політик і процедур з вирішення конфліктних ситуацій та/або недостатня обізнаність здобувачів із такими політиками і процедурами	3673, 4416, 4446, 4259, 843, 4631, 4764, 676, 4564, 3420, 3271, 2797, 3028, 3174, 2822, 4702, 1072, 1230, 6731, 4733, 2878, 4605, 2925, 3650, 4445, 2081	26
6.3.	Відсутність на офіційному вебсайті закладу вищої освіти важливої інформації про освітню програму, неповне подання такої інформації, несвоєчасне її оновлення	3202, 4675, 3179, 2834, 2878, 3174, 3881, 4445, 6453, 676, 6683, 312, 2751, 2814, 2874, 2381, 2202, 4507, 5239, 1480, 3271, 1860, 1052, 1512, 2391, 635	26
7.	Проблеми, специфічні для програм підготовки докторів філософії		
7.1.	Планування в аспірантурі занять з окремих освітніх компонентів на третій та четвертий роки навчання (освітні компоненти оптимально завершити не пізніше другого року, а третій і четвертий роки сфокусувати на підготовці дисертації)	3730, 4026	2
7.2.	Невідповідність тем дисертацій аспірантів напрямом наукових досліджень їхніх наукових керівників	2878, 4971, 2094, 5018, 2202, 4026, 2766	7
7.3.	Відсутність освітніх компонентів, зорієнтованих на набуття компетентностей викладача	5394, 4234	2

Окремі проблеми акредитаційної експертизи

№	Проблема	Приклади освітніх програм (ОП), поле «ID» на https://public.naq.gov.ua/	Кількість ОП, де виявлено проблему
1.	Відсутність зауважень експертної групи про застарілість таких видів активності на освітній програмі, як підготовка рефератів і проведення ректорських контрольних робіт, застосування кредитно-модульної системи організації освітнього процесу	2691, 4507, 3660, 4879, 1230, 5049, 1052, 4026	8
2.	Освітня програма отримує позитивну оцінку В за критерієм, за яким експертна група надала велику кількість серйозних зауважень, отже, оцінка мала б бути Е (негативною)	1860, 3660, 1052, 2880, 4733	5
3.	Прохання з боку експертної групи до закладу вищої освіти надати надмірну (невиправдану) кількість і види додаткових документів (наприклад, «Положення про редакційно-видавничий відділ або інші подібні сервісні підрозділи Інституту, покликани забезпечувати інформаційно-організаційну підтримку здобувачів у питаннях: 1) проходження рукописів у видавничому процесі; 2) здійснення редагування, верстки, макетування, дизайну видань; 3) підготовки макету до друку або подання у друкарське підприємство», «Документи, будь-які відомості чи матеріали, що стосуються як каталогу форм соціальної підтримки здобувачів з боку Інституту, так і забезпечення їх практичної реалізації, крім діяльності первинної профспілкової організації» тощо)	3816, 3566, 4094, 2728, 5239, 6305, 4879, 4197	8

Додаток 3.

Перелік орієнтовних запитань для напівструктурованих глибинних інтерв'ю

Ми проводимо це інтерв'ю в рамках проєкту «Ефективна та прозора процедура акредитації освітніх програм правників як необхідна умова якості юридичної освіти». Цей проєкт реалізується Інститутом законодавчих ідей у партнерстві з Аналітичним центром «ОсвітАналітика» за фінансової підтримки програми USAID «Справедливість для всіх».

Видавець: аналітичний центр "Інститут законодавчих ідей". Усі права захищені.

Автори: **Євген Ніколаєв**, кандидат економічних наук, директор Аналітичного центру «ОсвітАналітика» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Григорій Рій, доктор філософії з галузі «Гуманітарні науки», заступник директора Аналітичного центру «ОсвітАналітика» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Іван Шемелинець, кандидат юридичних наук, проректор з навчально-методичної роботи Державного податкового університету, експерт з правничої освіти Фондації DEJURE

Катерина Грищенко, аналітикиня Фондації DEJURE

Мета цього проєкту — провести глибинне дослідження результатів акредитації Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (далі — Нацагентство) освітніх програм за спеціальностями 081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність» та 293 «Міжнародне право», виявити вплив акредитацій на якість підготовки здобувачів юридичної освіти, виробити рекомендації для вдосконалення процесу акредитації освітніх програм підготовки правників.

Перелік запитань до члена GER:

- Як Ви оцінюєте організацію процесу акредитації ОП в Україні? Які позитивні та негативні риси має цей процес?
- Наскільки змінився процес акредитації через COVID-19 та після початку повномасштабного вторгнення РФ? Чи змінилися підходи до організації роботи GER у цих умовах?
- Чи є негативні практики, пов'язані з акредитаціями ОП?
- Наведіть із Вашого досвіду приклади зразкових практик, що існують на освітніх програмах.
- Як Ви оцінюєте загалом діяльність GER за останні роки?
- Чи має достатню спроможність GER для проведення експертизи освітніх програм, зокрема за спеціальністю 293 «Міжнародне право»?
- На які ключові речі Ви звертаєте увагу при прийнятті остаточного рішення про акредитацію освітньої програми?
- Якими підходами Ви керуєтесь, коли приймаєте рішення стосовно зміни оцінки, яку виставила експертна група?
- Як Ви оцінюєте обґрунтованість висновків експертних груп, які проводять акредитаційну експертизу освітніх програм?
- Які процеси відбуваються у зв'язку з поверненням акредитаційної справи на повторний розгляд GER? Через які причини відбувається повторний розгляд таких справ?
- Як Ви оцінюєте практику зміни Нацагентством оцінки ОП за окремими критеріями, наданої GER? Ця практика не передбачена чинним Порядком акредитації, але вона була поширена у 2020 та 2021 роках.
- Чому, на Ваш погляд, відсутня практика залучення роботодавців до складу ЕГ?
- Чи має місце вплив членів Нацагентства на зміст рішень GER?

Перелік запитань до експертів, які є членами експертних груп, що проводять акредитаційну експертизу:

- Як Ви оцінюєте організацію процесу акредитації ОП в Україні? Які позитивні та негативні риси має цей процес?
- Чи змінилися підходи до процесу акредитації ОП через COVID-19 та після повномасштабного вторгнення РФ?
- Наскільки змінився процес акредитації через COVID-19 та після початку повномасштабного вторгнення РФ? Чи змінилися підходи до організації роботи ЕГ в цих умовах?
- Які недоліки, на Ваш погляд, існують зараз в організації діяльності експертних груп?
- Чи є негативні практики, пов'язані з акредитаціями ОП? Що б Ви хотіли змінити в цій процедурі?
- Чи часто трапляються випадки розбіжності думок членів експертних груп при оцінюванні ОП за окремими критеріями? Як фіксуються окремі думки членів експертної групи?
- На які критерії акредитації Ви звертаєте увагу в першу чергу?
- Які критерії акредитації заслуговують на меншу увагу?

- Які з критеріїв, на Вашу думку, найскладніше оцінювати?
- Чи є якісь критерії, які, на Ваш погляд, є застарілими або не працюють на практиці?
- Чи є критерії, які, на Ваш погляд, взагалі не свідчать про якість освіти?
- Які критерії Ви б додали/вилучили/змінити?
- Що впливає на прийняття рішення стосовно оцінки А за окремими критеріями і на прийняття рішення про зразкову акредитацію загалом?
- Які є критерії оцінки наявності у викладача належної кваліфікації для викладання тих чи інших дисциплін? А якщо говорити не про «свіжі» наукові публікації?
- Що, на Вашу думку, є найкращими практиками у функціонуванні системи професійного розвитку викладачів?
- Чи вивчаються під час акредитації особливості реалізації ОП за заочною формою навчання?
- Наскільки часто Ви просите представників ЗВО надавати інші документи, які не було зазначено в самооцінюванні? Чому Ви просите надавати додаткові документи?
- Що, на Вашу думку, необхідно покращити у процедурі акредитацій освітніх програм з права?
- Яким чином Ви оцінюєте ОП за відсутності стандарту освіти? Відсутність стандарту — це проблема чи можливість для ЗВО сформувати чудову програму самостійно?
- Чи досягає, на Ваш погляд, своїх цілей повсюдна практика систематичного опитування здобувачів освіти з різних питань?

Перелік питань до представників правничих шкіл:

- Який із підрозділів у Вашому ЗВО відповідає за супроводження процесу акредитацій?
- Якою є роль гаранта, групи забезпечення ОП? Правовий статус? Повноваження? Додаткова оплата? «Перетин» і можливі конфлікти з повноваженнями завідувача кафедри та декана?
- Чи розглядали Ви варіант проведення акредитації ОП іноземною агенцією? Переваги, ризики, «підводні камені»?
- Як Ви загалом оцінюєте організацію процесу акредитації ОП в Україні? Які позитивні та негативні риси має цей процес?
- Наскільки, на Ваш погляд, змінився процес акредитації через COVID-19 та після початку повномасштабного вторгнення РФ?
- Чи є для Вас зрозумілими та чіткими критерії, за якими оцінюється ОП з права?
- Чи виникають складнощі при заповненні відомостей самооцінювання? Якщо так, то які?
- Як Ви оцінюєте фаховий рівень членів експертних груп щодо акредитацій?
- Чи є негативні практики, пов'язані з акредитаціями ОП з права та міжнародного права?
- Наскільки часто Ви надавали експертній групі інші документи, які не було зазначено в самооцінюванні?
- Виконання якого з критеріїв оцінювання ОП для Вас є найскладнішим?

Додаткові запитання:

- Чому, на Вашу думку, ніхто ніколи не ставить оцінку F за жодним критерієм?
- Як Ви загалом оцінюєте досвід і практику формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів на освітніх програмах?
- Яке Ваше ставлення до одночасного існування РПНД і силабусу?
- Яке Ваше ставлення до тверджень:
 - «На освітній програмі порушень академічної доброчесності не було»?
 - «Фактів оскарження результатів оцінювання знань не виявлено»?

- Який рівень адаптації середовища ЗВО з урахуванням здобувачів з особливими освітніми потребами є сьогодні прийнятним? Іншими словами, чи достатньо просто «пандуса на вході»?
- Чи є сьогоднішня реальна роль роботодавців, інших стейкхолдерів у функціонуванні освітніх програм чинником їхнього ефективного розвитку?

Запитання для інтерв'ю з представниками юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого:

Ваша правнича школа проходила оцінку внутрішньої системи забезпечення якості у 2017 році, за результатами якої підготовлено відповідний звіт з рекомендаціями щодо вдосконалення внутрішньої політики забезпечення якості правничої освіти. Оцінювання проводили міжнародні експерти Ділейн Р. Свенсон та Томас Г. Спіді Райс, а також українські — Марія Цип'ящук та Іван Ромащенко.

У 2021 році було здійснено оцінювання впливу результатів незалежного зовнішнього оцінювання процесів забезпечення якості юридичної освіти, яке провели **Ділейн Р. Свенсон**, доктор права (США), Директор Центру розвитку правничих навичок, завідувач кафедри міжнародного та американського права юридичного факультету Люблінського католицького університету ім. Яна Павла II, Люблін (Польща); **Томас Г. Спіді Райс**, професор практики Правничої школи імені Вашингтона та Лі, Транснаціональний юридичний інститут, Лексингтон, Вірджинія (США); **Марія Цип'ящук**, викладачка кафедри теорії та історії держави і права Інституту права імені Іонікія Малиновського Національного університету «Острозька академія», керівниця юридичної клініки «Pro Vopo» НаУОА, членкиня Правління ГО «Асоціація юридичних клінік України»; та **Іван Ромащенко**, доктор права (Ляйденський університет, Нідерланди), доцент кафедри цивільного права і заступник директора Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Запитання за результатами оцінки 2017 та моніторингу 2021 років

- Наскільки корисним був досвід оцінки внутрішньої системи забезпечення якості правничої освіти, який проводила програма USAID? Чи вдалося повноцінно виконати рекомендації експертів?
- У 2021 році експерти, які проводили моніторинг, зазначали, що незважаючи на наявність Положення про систему забезпечення якості, окремого структурного підрозділу із забезпечення якості не створено; оцінювання курсів проводяться, але їм бракує правового підґрунтя. Чи вдалося за цей час покращити ситуацію?
- Експерти також зазначали, що є небагато інформації про те, як саме студенти залучаються до процесу розроблення та затвердження програм. Чи можете детально розповісти про цю практику?
- Під час моніторингу здобувачі повідомляли про потребу в більшій кількості практичних занять із земельного права. Чи вдалося це запровадити?
- Попередні рекомендації також передбачали створення Інституту творчої юридичної освіти. Це не вдалося реалізувати. Водночас університет створив Школу лідерства та передбачається створення інституту/факультету інноваційних освітніх програм. Чи вдалося це реалізувати?
- Експерти рекомендували якомога ширше впроваджувати курси з етики в освітній програмі. Чи вдається це реалізувати?
- Як викладачі використовують презентації та інтерактивні методи під час викладання? Чи є з цим проблеми?
- У 2018 році Ви затвердили Кодекс етики, який, зокрема, передбачає запровадження інституції освітнього омбудсмена. Як працюють відповідні процедури та механізми, визначені в Кодексі?

- Упродовж 2020/2021 навчального року передбачалося суттєво оновити та урізноманітнити систему оцінювання результатів навчання здобувачів. Чи вдалося це зробити?
- Експерти зазначали, що раніше перевага надавалась проведенню усних, а не письмових іспитів. Чи змінилось це зараз?
- Участь студентів-«контрактників» у позанавчальних заходах, зокрема в діяльності юридичної клініки, не оцінювалась. Чи вдалося вирішити цю проблему?
- Раніше також було рекомендовано запровадити «професора практики». Це не вдалося зробити. Водночас планувалося створення кафедри приватного права. Чи вдалося просунутись у цих напрямках?
- Розкажіть, будь ласка, про міжнародну академічну мобільність викладачів. Які проблеми пов'язані з цим питанням?
- В оцінці 2017 року зазначалося, що більшість лекцій проводяться усно і читаються як монолог. Була рекомендація розглянути можливість використання «Семи принципів передової практики в галузі вищої освіти». Чи змінилася ситуація в цьому компоненті?
- У 2021 році експерти зазначали, що *«на сайті бракує певної базової інформації про те, які дисципліни викладаються на бакалаврській та магістерській програмах (за винятком вибіркових дисциплін), а також практично неможливо знайти інформацію про те, яка кафедра в якому інституті (на якому факультеті) яку дисципліну викладає і на якому курсі. До того ж було б корисно для університету та його випускників, якби надавалася інформація про працевлаштування випускників та їхні відгуки з особливим акцентом на статистичній інформації»*. Чи вдалося це покращити?
- Який вплив мало проходження оцінювання та отримання рекомендацій від експертів USAID на подальше проходження акредитації освітніми програмами на Вашому факультеті?
- Чи маєте Ви потребу в нових подібних консультаціях міжнародних та українських експертів? Якщо так, то чи залучаєте Ви експертів самостійно і чи потрібна Вам у цьому підтримка?

Додаток 4.

Дискусійні твердження в акредитаційних справах

Ця публікація була здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Справедливість для всіх». Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

Видавець: аналітичний центр "Інститут законодавчих ідей". Усі права захищені.

Автори: **Євген Ніколаєв**, кандидат економічних наук, директор Аналітичного центру «ОсвітАналітика» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Григорій Рій, доктор філософії з галузі «Гуманітарні науки», заступник директора Аналітичного центру «ОсвітАналітика» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Іван Шемелинець, кандидат юридичних наук, проректор з навчально-методичної роботи Державного податкового університету, експерт з правничої освіти Фондації DEJURE

Катерина Грищенко, аналітикиня Фондації DEJURE

Дискусійні твердження та рекомендації експертних груп Нацагентства

Рекомендація розвивати дуальну освіту на програмі підготовки правників або правоохоронців (№ 2751, № 2814, № 1393, № 4259, № 3940, № 2776, № 6459, № 6628, № 5325, № 3566, № 1393, № 2797, № 4675, № 1604, № 1393). Таку саму рекомендацію надано програмам підготовки докторів філософії (№ 3052, № 4065).

«Оскільки ЗВО має державне замовлення на підготовку наукових кадрів в аспірантурі, то це свідчить про їх працевлаштування після отримання диплома» (№ 3052).

«...Оцінку відповідності вимогам критеріїв було здійснено за рівнем В, що пояснюється декількома факторами: 1) новизна застосування порядку в об'єктивному та суб'єктивному сенсі для всіх учасників цього процесу, оскільки акредитація проводиться за ОП вперше; 2) перспективний характер обраного напрямку ОП, оскільки сфера правоохоронної діяльності та відповідного освітнього та професійно-кваліфікаційного її супроводження перебуває на стадії становлення; як наслідок — відсутність деяких елементів методичного наповнення комплексу, зокрема силабусів; 3) дистанційна форма роботи, навчання та проведення акредитації ОП» (№ 1703).

Рекомендації для бакалаврської ОП: *«Посилення потребує наукова активність здобувачів через опублікування фахових наукових статей» (№ 3271), «відновити діяльність фахового наукового видання, в якому НПП могли б публікувати власні наукові здобутки» (№ 3659).*

«Під час акредитаційних зустрічей ЕГ встановила, що під час проведення внутрішнього аудиту освітньої програми «Право» до комісії входять представники інших кафедр. ЕГ вбачає ризик втрати фахового підходу у процесі здійснення аудиту та напрацювання подальших коригувальних дій» (№ 3271).

«Академічна свобода реалізується за допомогою платформи Moodle, якою користуються здобувачі через індивідуальний пароль» (№ 3660).

Буквалізм: *«Обсяг кредитів для ОК, зорієнтованого на оволодіння загальнаук. (філософ.) компетентностями (ОК 1 «Філософія науки») є меншим, ніж у Рекомендаціях Нацаг-ва. ЕГ рекомендує для забезпечення макс. підготовки здобувачів для дослідн. діяльності збільшити обсяг цього ОК з 3 до 4 кр. ЄКТС» (№ 6305).*

«Розширити перелік матеріалів, які підлягають перевірці на наявність ознак академічного плагіату, включивши також наукові публікації рецензентів та опонентів дисертаційних робіт здобувачів» (№ 6305).

«Експертна група рекомендувала створити реальні умови для опублікування результатів досліджень здобувачів у виданнях, включених до баз Scopus, Web of Science»(1) (№ 3594).

Рекомендації для програми підготовки докторів філософії: *«Рекомендується залучення аспірантів до проходження практики на базі правничих коледжів та ліцеїв, для забезпечення викладання правових дисциплін в інших ЗВО III-IV рівня акредитації регіону», «ширше залучення ЗВО I-II рівня акредитації до перегляду ОНП та при формуванні цілей і ПРН за відповідною ОНП»(2) (№ 1665).*

(1) У чому полягають реальні умови, які потребують створення?

(2) Ознаку «Рівень акредитації ЗВО» вилучено з законодавства України у 2014 році.

«Незважаючи на проведення періодичного опитування студентів, на думку членів експертної групи, вкрай необхідним є започаткування анкетування як перед вивченням тих чи інших освітніх компонентів, так і після його завершення. Даний фактор надасть можливостей глибокого вивчення тих чи інших проблем на локальному рівні та уможливить оперативне реагування на фактори їхнього прояву» (№ 1665).

«За період 2018–2022 рр. у наукометричних базах Scopus та Web of Science опубліковано наукові праці викладачів кафедри...»(3) (№ 6731).

«Рекомендації: посилити інтернаціоналізацію діяльності, наприклад, шляхом створення можливостей для [аспірантів] публікувати статті у іноземних друкованих виданнях міжнародних партнерів Інституту; посилити публікаційну активність здобувачів та НПП у виданнях Scopus, Web of Science» (№ 5216).

«Зміст освітньої програми не повністю враховує вимоги відповідного професійного стандарту»(4) (№ 183).

«Забезпечувати більш повну відповідність наукових праць наукових керівників темам дисертацій здобувачів наукового ступеня доктора філософії, активізувати відповідну публікаційну активність наукових керівників у фахових виданнях»(5) (№ 3816).

«Тривалість педагогічної практики — два місяці, що значно перевищує три кредити ЄКТС — обсяг, відведений на неї в ОП та НП»(6) (№ 3816).

Втручання в організаційну автономію ЗВО: «Недоліком була реструктуризація випускової кафедри міжнародного права та утворення об'єднаної кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права. Тим самим склалась ситуація об'єднання в межах однієї кафедри викладання за двома спеціальностями 081 «Право» та 293 «Міжнародне право» (№ 2259).

«Форма атестації здобувачів вищої освіти обмежується написанням кваліфікаційної роботи, яка не спроможна охопити всі програмні результати навчання ОП»(7) (№ 2381).

«Запобіганню та врегулюванню конфлікту інтересів сприяють Рада студентів, студентське профбюро»(8) (№ 5032).

«Одночасно ЕГ наголошує на тому, що обсяг аудиторного навантаження протягом тижня для студентів першого курсу... становить 20 год., що суперечить максимально допустимому тижневому аудиторному навантаженню для студентів освітньо-кваліфікаційних рівнів «магістр» — 18 год. (п. 10 Методичних рекомендацій щодо запровадження Європейської кредитно-трансферної системи та її ключових документів у вищих навчальних закладах)»(9) (№ 2728).

(3) Наукові праці неможливо опублікувати у наукометричних базах, їх публікують у наукових журналах, монографіях, матеріалах конференцій та ін.

(4) Відповідного професійного стандарту не існує, тому врахувати його вимоги неможливо.

(5) Сумно, що тут причина і наслідок помінялися місцями. Аспіранту має призначатися науковий керівник, який вже є фахівцем за напрямом дисертаційного дослідження аспіранта, а не науковий керівник має слідом за аспірантом публікувати статті за темою дисертації аспіранта, щоб «у звітності» постфактум виглядало так, що керівник компетентний у відповідній темі.

(6) Імовірно, педагогічна практика займає частину робочого дня. Якщо так, вона цілком може мати обсяг 90 годин, які «розтягуються» на два місяці.

(7) Жодна окрема форма атестації не здатна охопити всі програмні результати навчання, це нормально.

(8) Твердження суперечить розділу V Закону України «Про запобігання корупції», згідно з яким повноваженнями із запобігання та врегулювання конфлікту інтересів наділені керівник особи, керівник та засновник закладу вищої освіти, але аж ніяк не органи студентського самоврядування.

(9) Зазначені Методичні рекомендації є додатком до листа МОН, тому вони не є нормативно-правовим актом і не можуть встановлювати максимально допустиме будь-що. Додатково див. абзац другий частини другої статті 2 Закону України «Про освіту».

«Встановлено, що мали місце факти визнання результатів навчання, отриманих в інших закладах освіти. Зокрема, здобувач [прізвище] повідомила, що поступила на ОП на підставі здобутого освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю «Право», здобутого в іншому навчальному закладі (Харківська юридична академія ім. Я. Мудрого(10)). При поступленні жодних перепон чи труднощів у неї не виникало» (№ 2728).

«Запровадження системи рейтингового оцінювання здобувачів освіти значно підвищило б якість навчання за ОП «Право» (№ 1072).

«ЕГ отримала запевнення, що програмою UNICHECK порушень академічної доброчесності учасниками освітнього процесу за час функціонування ОП не було зафіксовано»(11) (№ 5049).

«ЕГ рекомендувала розглянути питання можливості впровадження академічної мобільності здобувачів, у т. ч. й із використанням засобів дистанційного зв'язку» (№ 2797).

Запит ЕГ на отримання додаткового документа від представників освітньої програми: «Приклад впровадження досягнутих здобувачем результатів наукових досліджень в освітню складову ОП, яка акредитується» (№ 6733).

«Впровадити практику формування на базі партнерів ЗВО «філій на виробництві», «кафедр на виробництві» й активно використовувати їх потужності у навчальному процесі» (№ 2874).

«...Частина викладачів, що забезпечують викладання за ОНП, мають досвід практичної роботи. Наприклад, В.В. Кочин є науковим консультантом судді КСУ, В. І. Нагнибіда — член Президії МКАС при ТПП України, адвокат. Від Національної асоціації адвокатів України представлені Берестова І., Давидова Н. тощо. Такий підхід слід визнати взірцевим»(12) (№ 5394).

«Слід визнати взірцевим підхід до наукових публікацій у виданнях, які індексуються у наукометричних базах Scopus i Web of Science» (№ 5394).

ЕГ вважає позитивною практикою під час акредитації освітньої програми з права «функціонування Національної академії внутрішніх справ у складі освітньо-наукового середовища МВС України»(13) (№ 4564).

ЕГ відзначає як слабку сторону програми з ОП у ЗВО зі специфічними умовами навчання відсутність механізмів визначення змісту цілей та програмних результатів навчання за ОП з урахуванням матеріалів аналізу позитивного іноземного та вітчизняного досвіду у сфері юридичної освіти у відповідних ЗВО зі специфічними умовами навчання (№ 2776)(14).

«ОП є унікальною, адже спрямована на підготовку бакалаврів права у сфері авіаційної діяльності; жоден інший ЗВО України не готує бакалаврів права з авіаційного напрямку»(15) (№ 3640).

(10) ЗВО з такою назвою ніколи не існувало.

(11) Це щира правда, оскільки жодне програмне забезпечення не здатне зафіксувати порушення академічної доброчесності.

(12) Ми вважаємо, що залучати викладачів-практиків — нормально, і цей факт сам собою не свідчить про взірцевість.

(13) Що в цьому позитивного?

(14) У демократичних державах правників не готують у закладах зі специфічними умовами навчання. Такий досвід є лише в росії та деяких інших пострадянських державах. Тому «позитивного» досвіду, власне, не існує. Шкода, що експерти не знають про це.

(15) Експерти не мали би вважати цей факт унікальним, натомість повинні звертати увагу на те, що подібна спеціалізація може бути доречною на рівні магістратури, а не бакалаврату.

Магістерська програма з міжнародного права: «Рекомендується переглянути освітню програму та навчальний план з метою розміщення усіх англомовних освітніх компонентів по спеціальності у вибіркові блоки» (№ 6439).

Експертна група рекомендує додати до атестаційного іспиту два предмети, які є складовими Єдиного фахового вступного випробування (№ 304).

Експертна група відзначає однією зі слабких сторін освітньої програми рівня молодшого бакалавра відсутність на ній іноземних здобувачів (молодший бакалавр) (№ 2861).

Дивні твердження у висновках галузевих експертних рад

«Навчальному закладу необхідно активно сприяти впровадженню результатів наукових робіт здобувачів в закордонних наукових фахових журналах» (№ 182).

«Відновити видання власного збірника наукових праць в ЗВО з метою формування можливості публікації праць аспірантів» (№ 4962).

«Внаслідок аналізу тем дисертаційних досліджень здобувачів освіти, переліку нормативних та вибіркових дисциплін можна зробити висновок, що наукові інтереси не усіх здобувачів освіти відображені у змісті освітньої програми. Рекомендуємо забезпечити взаємозв'язок між тематикою досліджень усіх здобувачів наукового ступеня доктора філософії та змістом навчання» (№ 1665).

«Пропонуємо розглянути питання щодо встановлення для вступників ОП додаткового творчого конкурсу з метою з'ясування їх базових знань з основ правознавства та стану фізичної підготовки. Це є дуже розповсюдженою практикою в іноземних ОП з цього напрямку» (№ 3552).

«ОП не має аналогів в Україні та за кордоном» (№ 4392).

Дивні твердження у відомостях самооцінювання

«Принципи академічної свободи здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії полягають у... свободі від політичної, економічної ситуації у країні» (№ 2202).

Бакалаврська програма: *«Слабкими сторонами ОПП «Право» є... Відсутність в Університеті можливості продовження навчання на другому (магістерському) рівні вищої освіти за відповідною спеціальністю» (№ 1480).*

Програма підготовки молодших бакалаврів: *«Наукові дослідження здобувачі ОП реалізують через написання рефератів, підготовку до практичних занять...». Експертна група у цьому зв'язку сформулювала своє зауваження так: «Залучення здобувачів за ОПП до науково-дослідної роботи у якості слухачів» (№ 3660).*

«У кожного аспіранта існує можливість доступу до мережі Інтернет» (№ 5216).

Додаток 5

МЕТОДОЛОГІЯ проведення аналітичним центром «Інститут законодавчих ідей» експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм правників

Ця публікація була здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Справедливість для всіх». Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

Видавець: аналітичний центр "Інститут законодавчих ідей". Усі права захищені.

Автори: Тетяна Хутор, Андрій Климосюк, Анастасія Пеценчук

Зміст

<u>Вступ</u>	110
<u>Розділ I. Загальні положення</u>	110
<u>Розділ II. Перелік профільних нормативно-правових актів у сфері акредитації освітніх програм правників</u>	111
<u>Розділ III. Типові недоліки та корупційні ризики, які містяться у профільних нормативно-правових актах, способи їх виявлення та усунення</u>	112
<u>Розділ IV. Порядок проведення експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм правників та результати здійснення такої експертизи</u>	114

Вступ

Цю методологію розроблено з метою визначення порядку проведення експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти за спеціальностями 081 «Право» та 293 «Міжнародне право».

У методології використано найкращі підходи до проведення правової та антикорупційної⁽¹⁾ експертизи нормативно-правових актів, які, зокрема, відображено у Методичних рекомендаціях щодо проведення правової експертизи проєктів нормативно-правових актів, Методології проведення антикорупційної експертизи Національним агентством з питань запобігання корупції та Методології проведення громадської антикорупційної експертизи аналітичним центром «Інститут законодавчих ідей».

Розділ I Загальні положення

1. Цією методологією визначено:

- перелік нормативно-правових актів — об'єктів експертизи, які регулюють процес здійснення акредитації уповноваженим органом освітніх програм правників;
- типові недоліки та корупційні ризики в положеннях нормативно-правових актів, на виявлення яких спрямовано експертизу, їхні ознаки та способи їх усунення;
- правила проведення експертизи та формування висновків за її результатом.

2. У цій методології наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

- **уповноважений орган** — Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, яке відповідно до статті 25 Закону України «Про вищу освіту» здійснює акредитацію освітніх програм правників (далі — акредитація);
- **експертиза нормативного регулювання процесу акредитації** — діяльність із виявлення у профільних нормативно-правових актах недоліків та корупційних ризиків, які можуть негативно впливати на процес здійснення акредитації уповноваженим органом освітніх програм правників;
- **профільний нормативно-правовий акт** — нормативно-правовий акт, що регулює процес здійснення акредитації уповноваженим органом освітніх програм правників;
- **недоліки нормативно-правового акта** — юридичні чи інші змістові вади положень нормативно-правового акта, які можуть негативно впливати на практику його реалізації;
- **корупційні ризики** — правові, організаційні та інші чинники, які можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією;
- **експерт** — особа, яка проводить експертизу процесу акредитації;
- **висновок** — аналітичний документ, у якому відображено результати експертизи нормативно-правового акта з описом усіх виявлених недоліків та корупційних ризиків, а також з рекомендаціями для їх усунення.

(1) Результати незалежного громадського моніторингу корупціогенних факторів у законопроектах поданих до Верховної Ради України вказують на те, що нормативно-правові акти та їх проєкти є вразливими до корупціогенних факторів, тобто положень, які сприяють вчиненню корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень. Також, згідно з проблемою 2.7.5. визначеною у Державній антикорупційній програмі на 2023-2025 роки, загалом доступ до закладів освіти та перебіг освітнього процесу містять корупційні ризики. Це зумовлює необхідність проведення експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм правників з метою виявлення корупційних ризиків.

Розділ II

Перелік профільних нормативно-правових актів у сфері акредитації освітніх програм правників

Основними профільними нормативно-правовими актами, які регламентують діяльність процесу здійснення акредитації освітніх програм правників, є:

- Закон України «Про освіту»;
- Закон України «Про вищу освіту»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 977 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 295 «Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 № 565 «Про затвердження форми сертифіката про акредитацію освітньої програми і Порядку оформлення, переоформлення, видачі, зберігання та обліку таких сертифікатів»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 № 244 «Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 761);
- Порядок формування графіка прийняття заяв про акредитацію освітніх програм, затверджений Протоколом № 9 Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 26.05.2020;
- Порядок проведення акредитації освітніх програм, матеріали яких містять інформацію з обмеженим доступом, Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, затверджений Протоколом № 1 (6) Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 28.01.2022;
- Порядок розгляду заяв про переоформлення сертифікатів про акредитацію освітніх програм, затверджений Протоколом № 7 (12) Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 04.05.2022;
- Порядок оскарження рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, затверджений Протоколом № 5 Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21.05.2019;
- Тимчасовий порядок акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, в умовах воєнного стану, затверджений Протоколом № 6 (11) Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 14.04.2022;
- Тимчасовий порядок проведення акредитаційної експертизи із використанням технічних засобів відеозв'язку.

Розділ III

Типові недоліки та корупційні ризики, які містяться у профільних нормативно-правових актах, способи їх виявлення та усунення

Недоліками та корупційними ризиками, які можуть негативно впливати на процес здійснення акредитації уповноваженим органом освітніх програм правників, можуть бути:

1. Відсутність правової визначеності, коли положення нормативно-правового акта не може забезпечити його однакове застосування, тим самим не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці та ризику сваволі.

Індикаторами відсутності правової визначеності є:

- порушення вимоги ясності і недвозначності правової норми;
- використання термінів без їх конкретного визначення та/або визначення їхніх головних ознак;
- використання при визначенні повноважень слів та словосполучень на кшталт «тощо», «тому подібне», «може», «має право» та інших мовних неоднозначностей, що призводить до їх довільного тлумачення та самостійного наповнення змістом суб'єктом правозастосування.

Способи усунення відсутності правової визначеності:

- виключення слів, словосполучень та інших мовних неоднозначностей, що призводить до їх довільного тлумачення та самостійного наповнення змістом суб'єктом правозастосування;
- наведення конкретного визначення термінів та/або їхніх головних ознак.

2. Колізія, тобто розбіжність (зокрема, суперечність) положень профільного нормативно-правового акта з іншими його положеннями або нормами іншого нормативно-правового акта.

Індикатори колізії:

- формальна неузгодженість (суперечність) всередині однієї норми або між різними нормами профільного нормативно-правового акта;
- формальна неузгодженість (суперечність) між нормами різних профільних нормативно-правових актів або нормами інших актів законодавства.

Способи усунення колізії:

- внесення змін до норми профільного нормативно-правового акта, через яку, в сукупності з іншою нормою (нормами), утворюється колізія;
- виключення норми із профільного нормативно-правового акта, через яку, в сукупності з іншою нормою (нормами), утворюється колізія;
- внесення змін до норм чинного законодавства з метою усунення суперечностей;
- закріплення у профільному нормативно-правовому акті нової норми (норм), які усувають виявлену колізію.

3. Прогалина, що виявляється у відсутності або недостатності правового регулювання певних відносин.

Індикатором прогалини є:

- неврегульованість нормами профільного нормативно-правового акта суспільних відносин, що перебувають у сфері правового регулювання цього акта і потребують юридичного вирішення, якщо вказані відносини не врегульовано чинним законодавством.

Способи усунення прогалини:

- врегулювання у положеннях профільного нормативно-правового акта суспільних відносин, які потребують юридичного вирішення;
- внесення змін до чинного законодавства або прийняття нових законодавчих актів з метою врегулювання суспільних відносин.

4. Надмірні дискреційні повноваження, коли суб'єкт владних повноважень (уповноважений орган) має можливість діяти на власний розсуд.

Індикаторами надмірних дискреційних повноважень є:

- встановлення декількох можливих варіантів поведінки без чітких критеріїв вибору одного з них, що допускає довільний вибір суб'єктом владних повноважень варіанта своєї поведінки та можливість ухвалення різних юридично значущих рішень за однакових обставин;
- встановлення відкритого переліку повноважень шляхом уживання конструкцій на кшталт «інші повноваження, визначені законодавством»;
- відсутність чіткої регламентації порядку здійснення повноваження, зокрема вичерпного переліку або чітко визначених підстав прийняття чи відмови у прийнятті того чи іншого рішення, процесуальної форми прийняття рішення, строків прийняття рішення, що дозволяє суб'єкту владних повноважень діяти на власний розсуд тощо;
- відсутність контролю за здійсненням повноважень або відповідальності за можливі зловживання під час їх здійснення.

Способи усунення надмірних дискреційних повноважень:

- встановлення одного можливого варіанта поведінки або декількох допустимих варіантів поведінки з чіткими критеріями вибору одного з них;
- здійснення чіткої регламентації необхідних положень шляхом встановлення форм, строків, підстав прийняття чи відмови у прийнятті владних рішень;
- встановлення механізмів перевірки та контролю за здійсненням повноважень, підстав відповідальності, порядку притягнення до відповідальності за можливі зловживання;
- виключення з положень нормативно-правового акта норм, якими встановлюються дискреційні повноваження.

5. Створення можливостей для конфлікту інтересів — суперечності між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями.

Індикаторами конфлікту інтересів є:

- наявність у профільному нормативно-правовому акті норм, що містять ризик виникнення суперечності між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями за відсутності чітких правил поведінки та алгоритму дій щодо врегулювання такого конфлікту інтересів;

- відсутність або недостатня регламентованість оцінки дій чи рішень, прийнятих в умовах конфлікту інтересів, наслідків вчинення таких дій чи рішень.

Способи усунення конфлікту інтересів:

- визначення положень, які б дозволяли належним чином урегулювати конфлікт інтересів;
- встановлення положень, які регламентують оцінку та наслідки дій чи рішень, прийнятих в умовах конфлікту інтересів;
- виключення положень, що можуть сприяти виникненню конфлікту інтересів.

Перелік недоліків та корупційних ризиків не є вичерпним. У випадку ідентифікації в положеннях профільного нормативно-правового акта недоліків чи корупційних ризиків, не визначених цією методологією, експерт вказує на це у висновку з обґрунтуванням можливого корупційного чи іншого негативного впливу такого положення на практику застосування.

Розділ IV

Порядок проведення експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм правників та результати здійснення такої експертизи

1. Порядок проведення експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм правників (далі — експертиза)

1.1. Експертиза проводиться згідно з цією методологією.

1.2. Експерт під час проведення експертизи:

- детально аналізує профільний нормативно-правовий акт на наявність у його положеннях недоліків та корупційних ризиків;
- ознайомлюється з пов'язаними з ним документами;
- ознайомлюється з думками експертного середовища;
- за необхідності звертається до зацікавлених сторін (стейкхолдерів);
- формує висновок за результатами проведення експертизи.

2. Висновок за результатами проведення антикорупційної експертизи.

2.1. За результатами проведення експертизи експерт складає висновок.

2.1.1. Висновок повинен містити:

- назву профільного нормативно-правового акта, дату його затвердження (прийняття), найменування органу, що затвердив (прийняв) цей нормативно-правовий акт;
- опис профільного нормативно-правового акта, в якому відображається його стислий зміст;
- перелік виявлених недоліків та корупційних ризиків, які містяться у профільному нормативно-правовому акті;
- конкретне положення профільного нормативно-правового акта, в якому було виявлено недолік та/або корупційний ризик і спосіб його закріплення;
- обґрунтування кожного недоліку та/або корупційного ризику з посиланням на відповідний пункт цієї методології;
- рекомендації щодо усунення виявленого недоліку та/або корупційного ризику.

Кожен висновок, який містить недоліки та/або корупційні ризики, проходить рецензію іншого експерта. Зауваження експерта-рецензента підлягають врахуванню за умови їх належного обґрунтування.

2.2. У разі відсутності недоліків та/або корупційних ризиків про це вказується у висновку, а профільний нормативно-правовий акт визнається таким, що не містить недоліків та/або корупційних ризиків.

Додаток 6

ВИСНОВКИ

за результатами експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм з права

Всі висновки підготовлені відповідно до Методології проведення аналітичним центром “Інститут законодавчих ідей” експертизи нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм правників.

Ця публікація здійснена за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми “Справедливість для всіх”. Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов’язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

Експертиза нормативного регулювання процесу акредитації освітніх програм правників є другим етапом дослідження “Ефективна та прозора процедура акредитації освітніх програм правників як необхідна умова якості юридичної освіти”. Детальні рекомендації щодо удосконалення проаналізованих нормативно-правових актів будуть надані після дослідження практики процедури акредитації освітніх програм правників.

Видавець: аналітичний центр “Інститут законодавчих ідей”

Автори: Тетяна Хутор, Андрій Климосюк, Анастасія Пеценчук, Євген Ніколаєв

Зміст

Нормативно-правові акти з виявленими недоліками та корупційними ризиками

<u>Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти</u>	118
<u>Порядок формування графіка прийняття заяв про акредитацію освітніх програм</u>	120
<u>Порядок оскарження рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти</u>	122
<u>Тимчасовий порядок акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, в умовах воєнного стану</u>	124
<u>Порядок оформлення, переоформлення, видачі, зберігання та обліку сертифікатів про акредитацію освітньої програми</u>	127
<u>Порядок проведення акредитації освітніх програм, матеріали яких містять інформацію з обмеженим доступом, Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти</u>	128
<u>Постанова “Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану”</u>	129
<u>Тимчасовий порядок проведення акредитаційної експертизи із використанням технічних засобів відеозв'язку</u>	130

Нормативно-правові акти без виявлених недоліків та корупційних ризиків

<u>Закон України “Про вищу освіту” (стаття 25)</u>	131
<u>Закон України “Про освіту” (стаття 44)</u>	132
<u>Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти</u>	133
<u>Порядок розгляду заяв про переоформлення сертифікатів про акредитацію освітніх програм</u>	134
<u>Порядок відбору та ведення реєстру експертів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти для проведення акредитацій освітніх програм</u>	135

Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти

Суб'єкт прийняття: Міністерство освіти і науки України

Зміст

1. Опис акта

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1. Опис акта

Положення визначає основні засади, порядок проведення Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (далі — Національне агентство) акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (далі — акредитація), а також визначає правовий статус експертів, що проводять акредитацію, та механізм фінансування акредитаційної процедури.

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1) Відсутність правової визначеності

1.1. Відповідно до абзацу 3 пункту 7 розділу 2 Положення, **«на підставі подання організації (об'єднання) роботодавців, професійної асоціації до роботи експертної групи може бути залучений представник роботодавців (за згодою)»**.

Використання мовної конструкції «може бути залучений» замість імперативної «залучається» наділяє уповноважених осіб Національного агентства повноваженням на власний розсуд, попри наявність подання (об'єднання) роботодавців, професійної асоціації приймати рішення щодо залучення чи відмови в залученні представника роботодавців до роботи експертної групи.

Рекомендуємо мовну конструкцію «може бути залучений» змінити на «залучається».

1.2. Підпунктом 3 абзацу 3 пункту 4 розділу 3 Положення встановлено, що **«незалежно від встановленого рівня відповідності критеріям Національне агентство приймає рішення про відмову в акредитації у разі... встановлення на підставі поданих документів та/або під час виїзду до закладу вищої освіти достатніх підстав вважати, що освітній процес за освітньою програмою не здійснюється»**.

У Положенні не визначено, які підстави можуть вважатися достатніми для прийняття Національним агентством рішення про те, що освітній процес за відповідною освітньою програмою не здійснюється, що свідчить про неналежну правову визначеність вказаної норми. На практиці це може призводити до того, що уповноважені особи на власний розсуд будуть наповнювати таке формулювання змістом та вирішуватимуть, реалізується освітній процес у закладі освіти за певною освітньою програмою чи ні, що в подальшому

прямо впливатиме на рішення Нацагентства про акредитацію чи відмову в акредитації освітньої програми.

Рекомендуємо чітко визначити, які підстави можуть бути достатніми для прийняття Національним агентством рішення про те, що освітній процес у закладі вищої освіти за відповідною освітньою програмою не здійснюється.

1.3. Згідно з підпунктом 3 пункту 5 розділу 3 Положення, **«рішення про призначення повторної акредитаційної експертизи приймається., якщо є підстави вважати, що експертна група у звіті дійшла явно необґрунтованих висновків».**

Використання поняття «явно необґрунтованих висновків» без чітких критеріїв того, які висновки експертної групи можуть вважатися «явно необґрунтованими», дозволяє довільне трактування такого положення та наділяє уповноважених осіб Національного агентства правом тлумачити це поняття на власний розсуд і самостійно приймати рішення щодо призначення повторної акредитаційної експертизи.

Рекомендуємо встановити чіткі критерії, згідно з якими можна визначити «явно необґрунтованість висновків», або вилучити вказане поняття з Положення.

2) Прогалина

2.1. Відповідно до абзацу 3 пункту 7 розділу 3 Положення, **«на підставі подання організації (об'єднання) роботодавців, професійної асоціації до роботи експертної групи може бути залучений представник роботодавців (за згодою)».**

У Положенні не врегульовано порядок підготовки подання та його розгляду: не визначено термін розгляду подання, осіб, уповноважених на розгляд подання, підстави відмови у залученні представника тощо. Така прогалина наділяє уповноважених осіб Національного агентства правом діяти на власний розсуд, приймаючи рішення про залучення чи відмову в залученні представника роботодавців до роботи експертної групи. Це може призвести до зловживань та порушення прав представників роботодавців.

Рекомендуємо визначити механізм підготовки та розгляду подання від організації (об'єднання) роботодавців, професійної асоціації щодо залучення їх представника до роботи експертної групи.

2.2. Відповідно до абзацу 2 пункту 14 розділу 2, **«у разі участі в акредитаційній експертизі представника роботодавців до звіту долучається його дорадчий висновок».**

У Положенні не визначено роль вказаного дорадчого висновку, а саме: чи впливає висновок представника роботодавців на звіт, чи є дорадчий висновок невід'ємною

частиною звіту тощо. Така прогалина наділяє членів експертної групи правом на власний розсуд приймати рішення щодо врахування чи неврахування висновку представника роботодавців при формуванні звіту про результати акредитаційної експертизи. Це несе ризик зловживань та формування неоднорідної правозастосовної практики.

Рекомендуємо належним чином урегулювати питання дорадчого висновку представника роботодавців.

2.3. Згідно з пунктом 12 розділу 4 Положення, ***«експерти, які порушили передбачені цим Положенням вимоги, вилучаються з реєстру експертів за рішенням Національного агентства»***.

У Положенні не врегульовано механізм вилучення експерта з реєстру, а саме: формування відповідного документа про порушення експертом вимог Положення, строки розгляду такого документа, суб'єктів прийняття такого рішення тощо. Така прогалина дає можливість уповноваженим особам Нацагентства приймати рішення щодо вилучення експерта з реєстру на власний розсуд. Також у Положенні не уточнюється, про який реєстр експертів ідеться.

Рекомендуємо визначити порядок вилучення Національним агентством експерта з реєстру експертів, а також доповнити Положення поняттям «реєстр експертів» та визначити його статус.

Порядок формування графіка прийняття заяв про акредитацію освітніх програм

**Суб'єкт прийняття: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти
(далі - Національне агентство)**

Зміст

1. Опис акта

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1. Опис акта

Порядок визначає процедуру формування Національним агентством графіка прийняття заяв про акредитацію освітніх програм (далі — графік).

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1) Надмірні дискреційні повноваження

Відповідно до пункту 23 Порядку, **«за потреби Національне агентство може ухвалювати рішення про обов'язкові умови, необхідні для формування графіка».**

У Порядку не визначено обставини, які можуть свідчити про таку «потребу», а також не конкретизовано «обов'язкові умови». Це дозволяє Національному агентству діяти на власний розсуд, адже встановлює необмежену дискрецію щодо визначення таких умов і несе ризик можливих зловживань та ухвалення рішень, які не узгоджуватимуться з правилами та логікою регулювання, викладеною в цьому самому Порядку.

Рекомендуємо визначити перелік підстав (умов), необхідних для формування графіка прийняття заяв про акредитацію освітніх програм.

2) Відсутність правової визначеності

У пункті 6 Порядку встановлено, що підставами для внесення змін до графіка щодо планової дати прийняття заяви без звернення закладу є **«інші об'єктивні причини, пов'язані з організацією акредитації освітньої програми».**

Використання поняття «інші об'єктивні причини» свідчить про відсутність правової визначеності, що, у свою чергу, наділяє уповноважених осіб Нацагентства правом суб'єктивно та окремо в кожному конкретному випадку визначати, які причини є об'єктивними, і на підставі цього приймати рішення щодо внесення чи невнесення змін до графіка прийняття заяв про акредитацію. Такий недолік не сприяє формуванню єдиної практики правозастосування.

Рекомендуємо визначити виключний перелік підстав для внесення змін до графіка щодо планової дати прийняття заяви без звернення закладу вищої освіти.

3) Колізія

Згідно з пунктом 14 Порядку, **«зміна планової дати прийняття заяви... здійснюється на підставі повідомлень закладу, які подаються в електронній формі в інформаційній системі Національного агентства»**. Однак вказане положення суперечить пункту 13 цього Порядку, в якому вказано підстави зміни планової дати прийняття заяви без звернення закладу вищої освіти.

Рекомендуємо усунути внутрішню колізію та узгодити пункти 13 і 14 цього Порядку між собою.

4) Редакційні недоліки

4.1. У пункті 12 Порядку вживається термін **«внесення освітньої програми до графіка»**, а у пункті 15.1 вживається **«додавання освітньої програми до графіка»**. Хоча вказаний недолік не впливає на реалізацію процесу акредитації та не несе суттєвих ризиків для практики правозастосування, він може ускладнити розуміння положень нормативно-правового акта.

Рекомендуємо уніфікувати вказані терміни.

4.2. У пункті 16 Порядку визначено, що **«рішення про зміну планованої дати прийняття заяви стосовно проведення акредитації ухвалюється Головою Національного агентства та затверджується на засіданні Національного агентства на підставі письмового подання уповноваженої особи секретаріату Національного агентства з урахуванням звернення закладу або без урахування звернення закладу у випадках, передбачених пунктом 14 цього Порядку»**.

Проте випадки внесення змін до графіка щодо планової дати прийняття заяви без звернення закладу визначено у пункті 13 Порядку, а не в пункті 14.

Рекомендуємо усунути вказану неузгодженість, адже вона може ускладнити розуміння положень нормативно-правового акта.

**Порядок оскарження рішення Національного агентства
із забезпечення якості вищої освіти**

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти

Зміст

1. Опис акта

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1. Опис акта

Порядок визначає підстави та процедуру оскарження рішення Національного агентства закладами вищої освіти.

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1) Відсутність правової визначеності

Відповідно до абзацу 2 пункту 3 Порядку, **«підставою оскарження рішення Національного агентства може бути... прийняття рішення на підставі документів, що містили неправдиву інформацію, про що не було відомо на час прийняття рішення, якщо це суттєво вплинуло або могло вплинути на результат розгляду відповідного питання, за умови належного обґрунтування закладом вищої освіти об'єктивної неможливості такого повідомлення до ухвалення рішення Національним агентством».**

Використання в Порядку таких понять, як «суттєвий вплив», «належне обґрунтування», «об'єктивна неможливість» без їх чіткого визначення чи встановлення їх чітких ознак свідчить про відсутність правової визначеності. Це також наділяє членів Апеляційного комітету Національного агентства правом самостійно наповнювати такі поняття змістом, визначати, наприклад, суттєвим чи не суттєвим був вплив поданих закладом вищої освіти документів на прийняте Національним агентством рішення, і на власний розсуд приймати рішення щодо прийняття чи відмови в прийнятті скарги від закладу вищої освіти.

Аналогічні зауваження стосуються пункту 9 Порядку, відповідно до якого **«підставами для залишення скарги без розгляду є:.. скарга містить виражені у непристойній формі висловлювання або висловлювання, що принижують честь і гідність будь-якої особи».**

Рекомендуємо вилучити або конкретизувати вищевказані поняття.

2)Прогалина

2.1. Відповідно до пункту 9 Порядку, **«підставами для залишення скарги без розгляду є... подання її поза межами строку, визначеного пунктом 4 цього Порядку».**

Доцільно звернути увагу на те, що Порядок не встановлює причини поважності пропуску строку подання скарги, наприклад, через непереборні обставини, які не залежать від волевиявлення особи тощо. Вказане наділяє членів Апеляційного комітету правом відмовляти закладам вищої освіти у розгляді їхньої скарги, якщо таку скаргу було подано після 15 днів з моменту отримання останніми рішення, навіть попри наявність у них доказів неможливості подання скарги у визначений строк. Це може призвести до порушення прав закладів вищої освіти, особливо в умовах ризиків та обставин воєнного часу.

Рекомендуємо визначити поважні причини пропуску закладом вищої освіти строку подання скарги до Апеляційного комітету.

2.2. Відповідно до пункту 15 Порядку, **«за результатами розгляду рішення Апеляційного комітету Національне агентство з урахуванням пропозицій Апеляційного комітету має право прийняти одне з таких рішень:.. про повне або часткове задоволення скарги і скасування оскаржуваного рішення Національного агентства».**

Порядок не визначає, в якому випадку Національне агентство приймає рішення про повне задоволення скарги, а в якому випадку вирішує частково задовольнити скаргу. Вказана прогалина наділяє уповноважених осіб Національного агентства правом приймати такі рішення на власний розсуд, що несе ризик зловживань та не сприяє єдності практики правозастосування.

Рекомендуємо визначити підстави, за яких приймається рішення щодо повного та часткового задоволення скарги.

Тимчасовий порядок акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, в умовах воєнного стану

Суб'єкт прийняття: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти

Зміст

1. Опис акта

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1. Опис акта

Порядок регулює питання проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, в умовах воєнного стану.

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1) Надмірні дискреційні повноваження

Відповідно до пункту 3 Порядку, **«акредитація освітньої програми з ухваленням рішення про умовну (відкладену) акредитацію за спрощеною процедурою без проведення або з частковим проведенням акредитаційної експертизи передбачає подання...»**.

У Порядку не визначено чітких підстав, за яких Національне агентство ухвалює рішення про умовну акредитацію без проведення акредитаційної експертизи, а за яких частково проводить таку експертизу. Тому Національне агентство може на власний розсуд приймати рішення про те, які заклади вищої освіти акредитувати без проведення акредитаційної експертизи, а кому її проводити. Вказане повноваження несе ризик можливих зловживань та вибіркового підходу, за яких акредитація залежатиме не від реальних об'єктивних умов, а від рішення Національного агентства.

Рекомендуємо визначити виключний перелік підстав, за яких Національне агентство ухвалює рішення щодо умовної акредитації без проведення акредитаційної експертизи, а в яких частково проводить таку експертизу.

2) Прогалина

2.1. Відповідно до пункту 2 Порядку, **«усі освітні програми, про намір провести акредитацію яких заклади вищої освіти попередньо повідомили Національне агентство,.. проходять акредитацію за однією з двох процедур: у віддаленому (дистанційному) режимі...; за спрощеною процедурою...»**.

Ні Порядок, ні інші нормативні акти, що регламентують процес акредитації освітніх програм, не визначають випадків, за яких приймається одне з двох рішень. Вказане наділяє уповноважених осіб Національного агентства правом на власний розсуд приймати рішення про те, які заклади вищої освіти буде акредитовано в дистанційному режимі, а які — за спрощеною процедурою, що несе ризик зловживань та не сприяє єдності практики.

Рекомендуємо визначити підстави, за яких акредитація закладів вищої освіти проводиться у віддаленому (дистанційному) режимі, а за яких — за спрощеною процедурою.

2.2. Згідно з пунктом 4 Порядку, **«з метою консультативної підтримки та супроводу закладів вищої освіти, акредитаційні справи яких знаходяться на відповідних етапах, для забезпечення проведення акредитації освітньої програми залучаються консультативні групи Національного агентства».**

Порядок не визначає статусу, повноважень та порядку формування вказаних консультативних груп. Така прогалина може призвести до довільних дій уповноважених осіб або, навпаки, зробити це положення декларативним і таким, що не реалізується на практиці.

Рекомендуємо усунути прогалину, визначивши статус, повноваження, порядок формування консультативних груп Національного агентства.

2.3. Відповідно до пункту 5 Порядку, **«акредитаційні матеріали... готуються та передаються на розгляд Національного агентства для прийняття рішення про умовну (відкладену) акредитацію освітньої програми без проведення або з частковим проведенням акредитаційної експертизи... на підставі п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 16.03.2022 № 295 «Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану»** (далі — постанова № 295).

Ні у постанові № 295, ні в Порядку не визначено підстав, за яких Національне агентство ухвалює рішення про умовну акредитацію без проведення акредитаційної експертизи або частково проводить таку експертизу. Виходячи з цього, Національне агентство може на власний розсуд приймати рішення, які заклади вищої освіти акредитувати без проведення акредитаційної експертизи, а яким її проводити.

Рекомендуємо визначити підстави, за яких Національне агентство ухвалює рішення щодо умовної акредитації без проведення акредитаційної експертизи, а за яких — частково проводить таку експертизу.

3) Відсутність правової визначеності

Відповідно до пункту 6 Порядку, **«Національне агентство може ухвалити рішення про умовну (відкладену) акредитацію за спрощеною процедурою у разі наявності обґрунтування закладом вищої освіти неможливості проведення акредитації освітньої програми у віддаленому (дистанційному), у змішаному режимі або в загальному порядку через ушкодження внаслідок бойових дій, проблеми фінансового або іншого характеру, що унеможлиблює проведення акредитаційного процесу, за умови продовження реалізації освітньої діяльності за освітньою програмою, що акредитується».**

У Порядку жодним чином не конкретизовано поняття та не вказано ознаки «проблем іншого характеру», що дозволяє довільно тлумачити це визначення, самостійно наповнюючи його змістом. Це наділяє уповноважених осіб Національного агентства правом діяти на власний розсуд при прийнятті рішення про те, чи приймати обґрунтування закладу вищої освіти щодо акредитації за спрощеною процедурою.

Рекомендуємо визначити поняття та/або ознаки «проблем іншого характеру».

**Порядок оформлення, переоформлення, видачі, зберігання та обліку сертифікатів
про акредитацію освітньої програми**

Суб'єкт прийняття: Кабінет Міністрів України

Зміст

1. Опис акта

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1. Опис акта

Постанова продовжує строк дії сертифікатів закладів вищої освіти про акредитацію освітніх програм, що були чинними на 24 лютого 2022 року, до 1 липня року, наступного за роком скасування воєнного стану в Україні, а також тимчасово наділяє Національне агентство правом проводити акредитації освітніх програм у віддаленому (дистанційному) режимі.

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1) Відсутність правової визначеності

Відповідно до абзацу 2 пункту 8 Порядку, ***«у заяві про переоформлення сертифіката заклад вищої освіти... або його (її) правонаступник (у разі реорганізації) підтверджує, що освітня програма, за якою провадитиметься освітня діяльність після переоформлення сертифіката, відповідає освітній програмі, яка була акредитована».***

Залишається юридично не визначеною форма такого «підтвердження», адже в акті не встановлено, яким чином закладу вищої освіти необхідно буде при переоформленні сертифіката підтвердити відповідність «нової» освітньої програми тій, яку було акредитовано. Вказане може призводити до зловживань уповноважених осіб Національного агентства, а також сприяє формуванню неоднорідної практики правозастосування.

Рекомендуємо уточнити процедуру підтвердження закладом вищої освіти відповідності освітньої програми.

**Порядок проведення акредитації освітніх програм,
матеріали яких містять інформацію з обмеженим доступом,
Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти**

Суб'єкт прийняття: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти

Зміст

1. Опис акта

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1. Опис акта

Порядок визначає вимоги до проведення акредитації освітніх програм, матеріали яких містять інформацію з обмеженим доступом та мають гриф секретності.

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1) Відсутність правової визначеності

Пунктом 3.4. Порядку встановлено, що **«керівництво Національного агентства зобов'язане здійснювати контроль за дотриманням вимог законодавства особами, на яких покладається функція з проведення акредитації освітніх програм, матеріали яких містять інформацію з обмеженим доступом».**

У Порядку не конкретизовано, яким чином Національне агентство має реалізувати такий обов'язок. Це може призвести до того, що уповноважені особи Національного агентства здійснюватимуть контроль у самостійно визначений спосіб або, навпаки, таке повноваження не буде реалізовуватись на практиці, а положення залишаться декларативним.

Рекомендуємо доповнити Порядок нормою, в якій уточнити способи здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства особами, на яких покладається функція з проведення акредитації освітніх програм, матеріали яких містять інформацію з обмеженим доступом.

Постанова “Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану”

Суб'єкт прийняття: Кабінет Міністрів України

Зміст

1. Опис акта

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1. Опис акта

Постанова продовжує строк дії сертифікатів закладів вищої освіти про акредитацію освітніх програм, що були чинними на 24 лютого 2022 року, до 1 липня року, наступного за роком скасування воєнного стану в Україні, а також тимчасово наділяє Національне агентство правом проводити акредитації освітніх програм у віддаленому (дистанційному) режимі.

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення Надмірні дискреційні повноваження

Відповідно до пункту 2 постанови, **«Національному агентству тимчасово дозволяється проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, у віддаленому (дистанційному) режимі, а також ухвалення рішення про умовну (відкладену) акредитацію освітніх програм без проведення або з частковим проведенням акредитаційної експертизи без оплати вартості акредитації закладом вищої освіти».**

Ні у постанові, ні в інших нормативно-правових актах, що регулюють сферу акредитації освітніх програм, не визначено чітких підстав, за яких Національне агентство ухвалює рішення про умовну акредитацію без проведення акредитаційної експертизи, а за яких — частково проводить таку експертизу. Виходячи з цього, Національне агентство може на власний розсуд приймати рішення, які заклади вищої освіти акредитувати без проведення акредитаційної експертизи, а щодо кого її слід проводити.

Вказане повноваження несе ризик можливих зловживань та вибіркового підходу, за яких акредитація залежатиме не від реальних об'єктивних умов, а від рішення Національного агентства.

Рекомендуємо визначити виключний перелік підстав, за яких Національне агентство ухвалює рішення щодо умовної акредитації без проведення акредитаційної експертизи, а за яких — частково проводить таку експертизу.

Тимчасовий порядок проведення акредитаційної експертизи із використанням технічних засобів відеозв'язку

Суб'єкт прийняття: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти

Зміст

1. Опис акта

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення

1. Опис акта

Порядок регулює механізм проведення акредитаційної експертизи з використанням технічних засобів відеозв'язку під час здійснення Національним агентством процедури акредитації освітньої програми.

2. Виявлені недоліки та корупційні ризики, рекомендації щодо їх усунення Надмірні дискреційні повноваження

Відповідно до пункту 3 Порядку, ***«рішення про проведення акредитаційної експертизи з використанням технічних засобів відеозв'язку ухвалюється Головою Національного агентства (або особою, яка виконує його обов'язки) за рекомендацією секретаріату Національного агентства на підставі аналізу відомостей про самооцінювання освітньої програми та інших поданих закладом вищої освіти документів, проведеного відділом акредитації освітніх програм».***

У Порядку чітко не визначено підстав, за яких Голова Національного агентства приймає рішення про проведення акредитації з використанням технічних засобів відеозв'язку. Це надає право Голові Національного агентства приймати в кожному конкретному випадку рішення про проведення акредитації з використанням відеозв'язку на власний розсуд, що уможливорює зловживання та не сприяє єдності правозастосовної практики.

Рекомендуємо чітко визначити підстави, за яких акредитаційна експертиза проводиться з використанням технічних засобів відеозв'язку.

Закон України “Про вищу освіту” (стаття 25)**Суб'єкт прийняття: Верховна Рада України****Опис акта**

Стаття 25 Закону України «Про вищу освіту» визначає загальні засади акредитації освітніх програм Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

За результатами проведення експертизи нормативно-правового акта Інститут законодавчих ідей не виявив у його положеннях недоліків та корупційних ризиків.

Закон України “Про освіту” (стаття 44)**Суб'єкт прийняття: Верховна Рада України****Опис акта**

Стаття 44 Закону України «Про освіту» визначає поняття «акредитація освітньої програми» і встановлює її загальні засади.

За результатами проведення експертизи нормативно-правового акта Інститут законодавчих ідей не виявив у його положеннях недоліків та корупційних ризиків.

Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти**Суб'єкт прийняття: Кабінет Міністрів України****Опис акта**

Статут визначає юридичний статус, повноваження, склад та структуру Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

За результатами проведення експертизи нормативно-правового акта Інститут законодавчих ідей не виявив у його положеннях недоліків та корупційних ризиків.

Порядок розгляду заяв про переоформлення сертифікатів про акредитацію освітніх програм

Суб'єкт прийняття: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти

Опис акта

Порядок визначає процедуру розгляду Національним агентством заяв про переоформлення сертифікатів про акредитацію освітніх програм.

За результатами проведення експертизи нормативно-правового акта Інститут законодавчих ідей не виявив у його положеннях недоліків та корупційних ризиків.

Порядок відбору та ведення реєстру експертів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти для проведення акредитацій освітніх програм

Суб'єкт прийняття: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти

Опис акта

Порядок визначає процедуру відбору експертів Національного агентства для проведення акредитацій освітніх програм та порядок ведення реєстру експертів.

За результатами проведення експертизи нормативно-правового акта Інститут законодавчих ідей не виявив у його положеннях недоліків та корупційних ризиків.

ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВЧИХ ІДЕЙ

**ОСВІТ
АНАЛІТИКА**
Аналітичний центр
Університету Грінченка

izi.institute

office@izi.institute

[+38\(063\)7638509](tel:+380637638509)

